

2G

Jaunā Gaita

258

SEPTEMBRIS 2009

KAVCA

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTURĀI UN BRĪVAI DOMĀI

VOL. LIV, No 3, ISSUE 258
SEPTEMBER 2009

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief: Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor: Juris Žagarinš
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors: V. Avens,
V. Gaiķe, A. Liepiņa, A. Priedītis,
J. Silenieks, J. Šlesers, B. Sūrmane,
L. Zaļkalne

Business Manager: Ingrida Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

54. GADAGĀJUMS, 2009.GADA SEPTEMBRIS
3. (258) NUMURS

SATURS

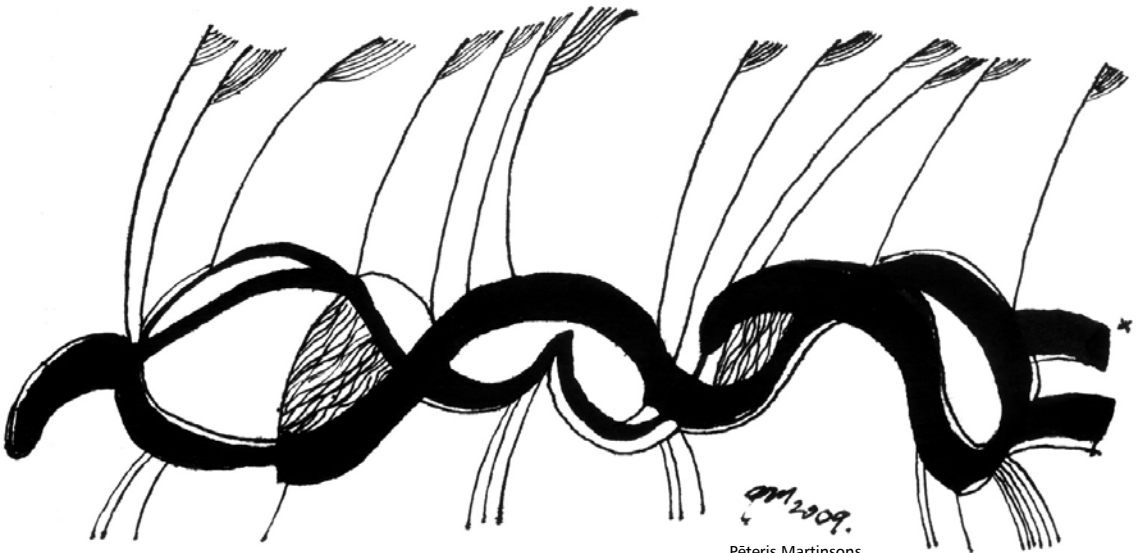
- 1 No Radošo savienību Rezolūcijas
  - 2 DZEJA – Voldemārs Avens, Anita Dzirne
  - 7 Benita Veisberga. Pieraksti
  - 12 Eva Eglāja-Kristsons. Latvija un trimda
  - 16 Zintnieces pareģojums (atdz. Uldis Bērziņš)
  - 21 R.E. Par U. Bērziņa atdzejoto *Vóluspá*
  - 22 Rūta Dzenīte. Aspazijas mirdzēšanas laiks
  - 23 Aspazija. Pēc manis
  - 24 ATMIŅAS – Aina Sikсна. Rudzītis, Mauriņa
  - 26 Franks Gordons. Būt latvietim bīstamāk
  - 27 Jānis Gleizds. Saulaina diena
  - 28 Voldemārs Avens. Atslēgas caurums
  - 30 Uldis Siliņš. Atskatīties, pasmaidīt
  - 33 VĒSTURE – Jānis Krēsliņš Sr. Latvieši, igauņi
  - 34 MŪZIKA – Helēna Gintere. Gundega Šmite
  - 36 MĀKSĻA – R.E. Par Voldemāru Avenu
  - 37 Laimonis Mieriņš. RMT 2009
  - 39 Vilnis Auziņš. Jāņa Gleizda pusgadsimts
  - 41 L.T. Mākslinieki LV vēstniecībā
  - 42 LASĪTĀJU VĒSTULES
  - 43 KIBERKAMBARIS - J.Ž.
  - 45 Voldemārs Avens. Sarkanā debess
  - 46 Rimands Cepulis. Uldis Bērziņš
  - 47 DAŽOS VĀRDOS (mb)(vg)(bs)(lt)(lz)(re)
  - 58 Jevgeņijs Kiseļovs. Vēstures skaidrošana
  - 59 GRĀMATAS – Santa Skujiņa. Bērziņa dzeja
  - 59 Juris Silenieks. Astrīdes Ivaskas dzeja
  - 60 Juris Silenieks. Ainas Zemdegas Raksti I
  - 62 Māra Stabiņa. Anita Liepa Vidusāzijā
  - 62 Astra Roze. Ingas Ābeles Paisums
  - 64 Vitolds Vītols. Latviešu arhitektūra
  - 67 Juris Raudseps. Latvijas pastmarkas
  - 68 Anita Liepiņa. Ventspils 1944-1945
  - 69 Jānis Krēsliņš Jr. Vējazaķu atvase
  - 70 Jānis Krēsliņš Jr. Tas 1809. gads
  - 70 Gundars Ķeniņš Kings. *JBS XXX/1(2009)*
  - 71 Ivars Antēns. Par Birkerta *Agni*
- IN THIS ISSUE

Voldemāra Avena vāks – „Eņģe”
(eļļa uz audekla, 76 x 101 cm)

JG pateicas par KKF, PBLA & LNAK atbalstu

Latvijas valsts ir tās pilsoņi. Mūsu nācijas identitāte ir latviešu valoda un kultūra. Valdības attieksme pret kultūru, zinātņi un izglītību liek domāt, ka varas pārstāvji apzināti vēlas pārvērst tautu par mazizglītotu pūli, ar kuru var manipulēt savas intereses. Politiku paustais viedoklis par kultūru tikai kā patērējošu nozari ir aplams. (..) Kultūrai ir ne tikai mākslinieciska, bet arī izglītojoša, ekonomiska un sociāla loma, tā veicina sabiedrības integrāciju, mazina sociālo spriedzi un nostiprina pašapziņu. (..) Dramatiska ir situācija Latvijas zinātnē, notiek zinātnieku, īpaši jauno, aizplūšana uz ārvalstīm vai citām darbības jomām. Tiek zaudēts valsts intelektuālais potenciāls, kas nav atgūstams. (..) Ir jāpanāk lūzums valdības apziņā – no totālas taupības uz inovatīvām stratēģijām. Suverēna vara pieder tautai. Mēs nedrīkstam izniekot vēsturisko iespēju veidot un nosargāt pašiem savu valsti. Ja rezolūcijas prasības un valsts noteiktās prioritātes – radoša personība, latviešu valoda un kultūra – netiks respektētas līdz nākamai budžeta izskatīšanai, radošo savienību biedri patur tiesības rīkot pilsoniskas nepakļaušanās akcijas.

No Radošo savienību plēnuma Rezolūcijas,
2009.1.VI.

Pēteris Martinsons

**Voldemārs
Avens**

**UZ EIROPAS
PALETES**

*No tūbas izspiestas
uz Eiropas paletes
krāsas kā māsas:
balti-zili-melnā,
sarkanbaltsarkanā,
dzeltensarkanzaļā.
Tikušas vaļā no smacīgā svina,
viņas zina –
atpakaj tūbā
nekādā ziņā!
Vēl pārāk atmiņā
Reichstags un Kremlis.
Gribam būt otas,
ne Eiropas slotas.
Klusās dabas gleznot –
tās pasaulei pietrūkst.*

**NEBRĪVĪBAS
SĀKUMS**

*Pat ja tev ir taisnība,
katrā taisnībā
ir kāda netaisnība
kā pūdelim apcirpta aste.
Man bija zirga sapnis:
gribēju izjūgties,
no sakām tikt vaļā,
pret vēju skriet.
Dzīve likās –
balts olbaltums
un debesmannā.*

*Bet tad saradās
alvas zaldātiņi un gudras aitasgalvas.
Klausīju pavēlēm:
rokas gaisā,
sakas kaklā
ielā aklā.
Brīvība ir nebrīvības sākums.*

Foto: Ingrīda Bulmane

Par Voldemāru Avenu skat. 36 lpp.

ŠĪ ZEME

*Šī zeme ir slima,
nevesela.
Uz sanatoriju,
uz purgatoriju,
uz pirti.
Viņa ir jāmazgā, jāberž ar birsti.
Viņa jāper ar slotu.
Un tad,
kad tā noskalota
ar avota ūdeni
dzidrāko,
ļaut var tai pieteikties
pie Lielā dežuranta.*

GUDRĀS PELES

*Tagad
var visur klāt tikt,
visu var uzzināt.
Ar gudru peli,
no stikla sienā,
var pašu velnu izvilināt.
Gudrība ar ziņām mijās
peļu ūsu vibrācijās.*

**VECIE JŪRAS
BRAUCĒJI**

*Sāls, ūdens, saule
mājas pamatos ēdas.
Viss ļogās, viss sēdas.
Drīz māju vairs nebūs,
tik plikas kāpas.
Un vecie jūras braucēji
uz smiltīs dzītas laivas
sēž un airē.
Kad piekūst,
atlaižas guļus.
Viņu nevienam nevajaga.
Grimst jūrā saule bez sveiciena.
Viņi elpo mierīgi,
ritmā ar jūru.
Sāls, ūdens, saule.*

**HAMBURGAS
DRUPĀS**

karš
beidzies
(jaunības
poēma)

*Toreiz – jaunība,
spēks bez varas.
Zīnkāre kā šuneļiem, ko kuce palaidusi.
Tukšas kabatas, cauras bikses, pirmās brūtes.
Ko darīsim, kur liksim spēku?
Iesim Hamburgai novākt drupas.
Par ķieģeļiem,
ja tos čupās sakrauj,
ja tos nopērk kāds Eiropas cēlējs,
kāds vāciešu krauts,
dabū reichsmarkas.
Nešķīsti agrs rīts, pļerkst pulkstens,
viss mitrā miglā tīts.*

*Miega mices – es, Paulis, Laimis, Voldiņš,
varbūt vēl kāds vecs kanaks,
kātojam uz bāniti,
kas ved uz grēkpilsētu Hamburgu.
(Zinājām par Rēperbāni, Vinklerštrāsi,
citām prieka vietām)*

Izkāpjam.

*Altona – priekšpilsēta. Drupu lauks bez gala.
Sabiedrotie labi strādājuši.*

*- Te darba mums līdz mūža galam,
- nometnē tikai salām. -*

*Ķeramies pie veseriem, pie āmuriem,
ar pirkstiem plikiem,*

Java no ķieģeļiem jādabūn nost.

Tiem jābūt tīriem kā ceptiem raušiem.

Svīstam, stenam, lādam angļus un viņu

bumbvedējus,

*ka tie nav smalkāk sasītuši mūrus. (Par friču
beigtiem*

nedomājām)

Saule, aiz svētā Pētera smailes aizlīdusi, smīn.

Diena rāda garu mēli.

Māju skeleti un čupas met rēnas ēnas.

*Stāvu pie sava ķieģeļu kuba kā naktskluba
un gaidu, kad kāds nopirks.*

Ļoti gaidu.

Gaidu vēl tagad.

STRESS

*Es vienmēr piekřītu,
saku – jā,
bet domās pierakstu:
labāk – nē.
Tā rodas stress un pārplēš vīles,
un uztrauc upē meža pīles.
Drošs ir tagad tikai tas,
ka drošs nav vairāk it nekas.
Aizbraucis uz Rīgu,
sapnī redzu Ņujorkas banku.
Atbraucis uz Ņujorku
redzu Rīgā tanku.
Glābiņš no stresa
Ir Jaunā Gaita –
saritinies vājā,
lasi balsī skaļā,
stundas paiet ātri,
paši – neskārti...*

Anita Dzirne

1. VIDIENĒ

PLAŠUMS

*vienaldzīgas sievas velk pļaujammašīnas
pa pasakaini zaļu garu vēsu zāli
kalsnas nepieejamas sievas*

*kamēr vīri sēž tumšās mājās
kur spīd un zibsnī televizora nemitīgi čaklā acs
kur sporta spēle kliez un reklāmas pārdod alu*

*krēsla
mazie guļ mitriem matiem
brūnās kājas sapinušās spaidermana palagos*

*amerikas vidiene sīc kā odi kā circeņi
kā viss tas pasakainais plašums
par ko cīnās un par ko ir vienalga*

*plašums un zaļums un baiļu pilnas vasaras
bailes palikt bailes bēgt
bailes būt sievai visā tai vientuļā plašumā*

2. RIETUMOS

SAUSUMS

*tur iespējams viss
to zinājuši bēgļi, aktieri, siltās saules pielūdzejī
un budistu dzejnieki*

*atstāj mājas un brauc 3 000 jūdžu
saulē taisni iekšā dienu pēc dienas
tu nonāksi tur kā bēglis*

*bagāts tikai ir sapņiem un izgarojušām atmiņām
putekļi tevī iesūksies kā mīti
tik dziļi, ka tu pats paliksi sauss un akls kā tuksnesis*

*kā kauli, mīksti brūnos putekļos
iestīguši kauli, un tu
tik sauss, ka sadrupsi no elpas pieskāriena*

*tu ilgosies pieskāriena
mutes mitruma
tu ilgosies pērkoni uzburt*

*tu ilgosies vilkt pļaujammašīnu
vienaldzīgi
plašumā*

3. AUSTRUMOS

TUVUMS

*jūra šonakt ir maiga
smiltis mīkstas baltas tīras
mēs esam tuvāk pie mājām*

*mēness apaļā gaismā
mātes pelni šūpojas ūdenī
viss ir tuvāks un mazāks un klusāks*

*šeit viss sākas un beidzas
tālumā lielpilsētas elpo kā zvēri
izelpo cilvēkus no pazemes*

*ja vēlies vari to sadzirdēt
bet tikai ja vēlies
nekas nav jādara*

*jūra šeit ir maiga
smiltis vēsas
mēs esam tuvāk pie mājām kā jebkad*

Anita Dzirne-Irlen, dzimusi Austrālijā, šobrīd dzīvo ASV –
piejūras pilsētiņā Masačuzetas štatā (Yarmouth Port, Massachusetts).
Pirmā dzejoļu kopa „Svēts noslēpums” iespiesta JG118(1978).

Benita Veisberga

PIERAKSTI

Zilspārņa zilums priedes zaļumā. Krūma balte, paceltie ziedi. Stumbra augšupvirziens. Zaru raksti un līnijas. Zīmuļu un otu līnijas gleznās pie sienām. Tu slauki istabu, un pie tava pleca, aiz tava slotas kāta šīs līnijas un krāsas. Viss pilns ar to, iekšā un ārā. Kad Dievs ieraudzīja iznīcināšanu, ko Viņš gribēti vai negribēti ielaidis pasaulē, Viņš aprāvās, sabijās un tad, lai to atsvaretu, bez gudrošanas iesvieda pasaulē šos skaistuma vālus.

Un te nu mēs esam.

Bet tas ir tikai viens skaidrojums. Šī pasaule prasa daudzus un dažādus. Pirms dažiem gadiem neticīgi sev vaicāju, vai tad ar skaistumu, ko redzu visapkārt, var izdzīvot, vai tas mani glābs? Dzīve prasa daudz ko citu. Un nu – katru dienu, uz katra soļa piedzīvoju – glābj. Brīnumaini. Tāpēc, ka skaistums nav tikai jauka virspuse. Taisni otrādi, tas ir Dieva radītās īstenības liela, būtiska sastāvdaļa. Kā zieds ir ciešā saistībā ar stāda, sakņu

---

Jaungaitnieces Benitas Veisbergas pirmā publikācija – tēlojums „Ar Oldzīti” – iespiesta JG5-7(1956). Romānam, pareizāk sakot, antiromānam *Es, tavs maigais jērs* (1968, Jāņa Jaunsudrabiņa balva) seko liriskā dienasgrāmata *Orindas piezīmes* (1977), poētisku atmiņu grāmata par dzimto un bērnības zemi – veco Jelgavu *Brīnumaini* (1985, PBLA KF balva) un *Trīmdas grāmata* (1995, PBLA KF balva). Publikācijas Latvijas un trīmdas periodikā. Dzejoļi publicēti ar Benitas Nitas vārdu. „Pierakstu” iepriekšējie turpinājumi atrodami JG243(2005), 251(2007). Benitas Veisbergas dzīvesbiedra Ēra (1921-2001) zīmējumi.

lietišķībām, zemi, sauli, ūdeni, tā skaistums ir vienībā ar īstenības spēku. Tāpēc ir palīdzošī to uztvert. Tas ar sevi – gandrīz vieliski! – aizbīda apdraudošo, pats iestājas tā vietā. Nekas nav jādara, bet ir jāierauga. Tas savieno. Runa, protams, ir par īstenības skaistumu, ne mākslīgu darinājumu. Neskaitāmas reizes, tikai paceļot acis, uzskatot kādu zaru, stumbru, mākonī, jūtu nākam tā stiprinājumu, mierinājumu, palīdzību. Glābj. Skaistums ir ļoti nopietna lieta šajā pasaulē. Redzot tā lielo īpatvaru, milzīgo vietu, kas tam ierādīta, nevar nejaust, ka Radītājs ar pārliecību un nodošanu ir licis tam būt. Viņš pie tā ir pamatīgi piestrādājis, Viņš tiešām to ir gribējis, atradis par vajadzīgu. Citādi tas te nemānotu katrā smilgā, eņā, sniega pārslā. Cik bieži vienkārša, necila ikdienišķība acu priekšā pārvēršas skaistumā. „Daiļums” varbūt ir labāks vārds, maigāks, pieklāvīgāks, „skaistums,” salīdzinot, drusku asāks.

Vai atkal tā. Aukstas kājas, viegls nespēks. Gals nāk arvien tuvāk. Uzvāru vecajā brūnajā tējas katlā ūdeni, nolieku virtuvē zem galda. Uzlieku pēdas, sēžu un skatos ārā pa logu. Pāri jumta stūrim priedes zars. Stingru, zaļu čiekuru čemuri. Palmā trīs balti ziedi. Saules apspīdēts kadiķa zars atspīd blakusistabas logā, jūtami ietekmē stiklu. Pasmaidu, nolaužu šokolādes gabaliņu. Gan jau būs labi. It kā vesels palīgu bars būtu stāvējuši aiz loga un gaidījuši, lai uz viņiem paskatās.

Vai pievakarē, dienai tumstot, novēlojusies vāvere pa kādu zaru ātri dodas mājup. Mirkli pret rieta debesi viņas tumšā aprisē ar asti atgādina nošu atslēgu. Nošu atslēga ir skaists mazs zīmējums, svarīgs. Līdz šim to nebiju iedomājusī. Ko tas vada, kādi pacēluma vilņi plūst pasaulē, sekojot šai mazajai zīmei.

Čučī saldi, vāverīte. Dabā ir milzīgs labums.

***

Man bija izvārīta ķiploku-spinātu vira. Tā lieliskā, vērtīgā vira, ko es protu labi pagatavot, jaunajā katlā. Un pēkšņi, to ceļot, kaut kas aizķeras, sametas – un gandrīz viss izlīst uz grīdas. Uz saules apgaismotā linoleja spilgti zaļas spinātu lapas, ķiploku un sīpolu gabaliņi. Viss tas labums skaidri uzskatāms, lēni plūst uz durvju pusi. Viens mirklis, un ar plaukstām sasmēļu lielumu atpakaļ katlā. Jā, tā es izdaru. Kāds augstāks spēks liek man tā darīt. Spilgtais zaļums, mirdzošās olīveļļas lāsītes kā norādošas debesu zīmes, tagad arvien vairāk tās ievēroju.

Pārāk netīra tā grīda nav. Tomēr, arī ne tikko mazgāta, kaut kādus gružus es tagad apēdī-

šu. Un tad? Sākt vārīt visu par jaunu? Kad tik labi jau izvārīts. Nē, to es nevaru. Es esmu rakstniece, es nevaru vārīt un vārīt. Man jā-tiek kādā galā ar tiem papīriem. Tas laikam bija diezgan labs skats, pa grīdu, ar spinā-tiem aplīpušām plaukstām, Ēris debesis kra-tīja galvu par manu saimniekošanu. Nē, šo viņš būtu sapratis, tas zaļums viņu arī būtu iedvesmojis. Nezin kāpēc, ienāk prātā, ka pirms gadiem viena kritiķe man pārmetoši aizrādīja, ka viegli dzīvoju pa savu dārzu un knibinos ap estētiku, apmēram ko tādu. Te tad viņai būtu viens mazs atsvariņš.

Viņa pate ir vainīga. Viņa neredz, ka es skais-tumu saistu ar īstenumu un labumu, tas ir svarīgs punkts. Pats Dievs savienojis šīs lie-tas. Bet par to tagad nav jāskaidrojas, tagad jāpriecājas un jāpateicas debesīm, ka tik labi izdevās saglābt viru.

Man patīk zaļš. Ne tāpēc, ka tas tagad modē. Tūliņ tur, Ramu dārzā – kā, lietus mākonim nākot, dziļš, ēnains zaļums klusi uzklājas zālei. Brīnišķīgs tumšzaļš mirklis, pirms sāk līt. Skaidrs, ka tā vira bija jāglābj. Te tie abi atkal ir, kopā, zaļuma skaistums un zaļuma labums. Pļavu, mežu, dārzu skaistais zaļums un milzīgais labums, kas tajā ir, ko tas dod pasaulei. Un tad lai es laižu to izlietnē... Ne, ne. Četrām, piecām dienām tur būs, miers no gatavošanas.

Un viens prasīja, kā man ejot, ko es darot.

***

Šodien divas zilītes ļoti gribēja viena otrai ie-knābt. Viņas ir tik mazas un smukas, tās uz-skatot, kas tāds nenāk ne prātā. Bet šīs bija dusmīgas. Labu laiku viņu galviņās bija, ka jāknābj tai otrai. Viņas te ganījās, lēkāja pa mauru šo to uzknābādamas, bet gadoties tuvāk, abas viegli pacēlās spārnos, tā, kādas pēdas augstumā, un ar saviem knābišiem tēmēja otrai ģimī. Brīdi sasitās kopā, atkri-ta maurā, paganījās, un pēc brīža atkal tas pats. Kā noteikts raksts, gandrīz rituāls, īsa pacelšanās spārnos, sasišanās ar knābjiem, atkrīšana atpakaļ. Jeb tas būtu pavisam citā – varbūt pat mīlestības sakarā? Izskatījās pēc plēšanās, vai kā otras padzišana projām no sevis. Man gribētos zināt, tieši kas tas bija, par ko viņas sadusmojās, žēl, ka nepazīstu nevienu putnu zinātnieku, kam to varētu pa-jautāt. Katrā ziņā, ja tā bija plēšanās, tad ļoti glīta, pat skaista, kā kaut kas mākslas likumi-bās iestrādāts.

Kādi raksti te visapkārt ir.

Un mūsu apkārtnē esot uzradušies plikpau-rainie Kalifornijas ērgļi. Tie, kam draudēja iz-

nīkšana, atnākuši te un sākot atkopties. Biju iedomājusies, ka viņi dzīvo lielākos kalnos. Nevienu gan neesmu redzējusi. Te pilnīgi pietiktu ar kovārņiem.

Viegls, miglains vējš izgludina blūzi. Lieliska lieta, nemaz vairs neatceros, kad esmu lieto-jusi gludekli, jau gadiem izmantoju šo mig-las/vēja gludināšanu. Tam nav tikai lietišķa vērtība. Jūtu arī garīgu patiku, ka sadarbojos ar dabas spēkiem. Tā kā mani senči to darī-ja savos laukos. Saimnieks vakarā izgāja ārā, klusēdams pavēroja debesis. Kāds labums, kāda pareizība tā bija, kad cilvēka skatiens varēja slīdēt pāri savai vietai, savai zemei un savām debesīm. Tas zūd. Vai pasaule bez tā varēs pastāvēt?

***

Visu rītu viegli lija, pēcpusdienā pārstāja. Nogāju lejā apskatīt ceļmalu. Sazēlusi zāle, izrāvu pāris kumšķus kopā ar velēnu – un sa-bijos. Zeme mitra tikai pāris centimetru bie-zā virskārtā, tālāk sauss. Kas ir? Vēl taču lie-tus laiks. Kas ar koku saknēm tādā sausumā zemē? Priede... Jāaple... cik tādām kokam vajag ūdeni?

***

Jau gadus vai ik dienas esmu uzmetusi skatu lielajam sarkan kokam, kas te paceļas pre-tī pāri kaimiņu dārziem. Arī par viņu šo to pierakstījusi. Un šorīt, slīpai, spožai saulei apgaismojot gravu, pa virtuves logu pēkšņi ieraugu, kur tas ieaug zemē. Līdz šim bija redzama tikai koka augšdaļa. Kaimiņš gravā patīrījis krūmus, atsedzis to skatam. Redzu resno sarkanbrūno stumbru stingri stāvam savā vietā. Un izjūtu to kā labumu, guvumu, dāvanu. Man sakās paldies, ka esmu to ie-raudzījusi. Kluss, gaišs rīts, un stumbrs tur aug. Man tiek labums no tā.

Tāpēc, ka pašlaik ir tādas vietas, sakņošanās trūkums? Tur ir pareizība. Tur ir tas, kā jā-būt, dabas likta būtnes saistība ar vietu. Šis laiks to baismīgi ārda. Cilvēkus spiež, stumj, rauj projām no viņu vietām, atņem mājas. Es zinu, ka tagad, virtuvē esot, bieži paraudzi-šos uz turieni. Ar acīm, ar redzi sūkšu sevī ko vajadzīgu.

***

Brīnišķīga skaidrība lapsenes izskatā un rīcī-bā. Kad tuvojas viņu ligzdai, viņa tūliņ nedzēļ un neuzbrūk. Vispirms, asi iedzīnkstēdamās, viņa ar sparū nolido tev garām. Lai tu zini. Te ir viņu vieta, te tu neuzbāzies. Ja tu uzvedies, ja tu to ievēro, viņa neko nedara. Labāk bez sadursmēm. Bet viņa skaidri pasaka, kas ir un kas nav. Te ir viņu māja. Tas ir jāievēro,

mājvietas lielā nozīme šīs pasaules likumībās. Lapsene zina. Diemžēl, daudziem Eiropas Savienības komisāriem tā vēl ir tumša lieta.

Tautu jaukšanās tādā mērā kā tagad, tautu saistības zudums ar savu noteiktu vietu, man liekas kā radniecīga, līdztekus parādība vides piesārņojumam, sugu izmiršanai, klimata maiņai. Kaut kas no būtiskas likumības un sakārtojuma aizgājis.

***

Kāds spars ir pavasarim! Pavisam nesen skatījos kailos zaros, mazos, cietos pumpuru aizmetņos un domāju: atkal nāk pavasaris... Ir jau klāt. Visi zied kā traki, cits pakal citam, mandeles, plūmes, akācijas, priede. Putni skrien ar stiebriem knābjos. Vienā meža plūmē bija palicis nenovākts aizlūzis zars, karājas plānā šķiedriņā ar zaru galiem uz leju. Nu tas ir balts, viss vienos ziedos. Vakar saskatīju, ka dārzā ir 17 putnu un vāveru stādītas plūmītes, dažas jau lieli koki. Tās visas tagad zied, to viņi te ir sastrādājuši.

Kadiķa ziedi apputinājuši autiņu zaļganpelēku. Sāku noslaucīt jumtu, man jābrauc uz veikalu. Pārstāju: bet tie taču ir ziedputekšņi. Atstāju, lai braucot nopūš vējš, tā varbūt būs pareizāk nekā ar šo lupatu. Ak, pavasari!

***

Kā jau es teicu, kamīna skurstenis pārklāts ar plastikas gabalu. Un kā jau es teicu, plastika man diezko nepatīk.

Un kas notiek? Sāk līt viegls lietiņš. Pie kamīna stāvot dzirdami lašu uzkritieni pārklājam, brīnišķīgi skaidri, atsevišķi piesitieni. Kā mazi, skaidri vārdi. Nākuši cauri mākoņainam izplatījumam starp debesīm un zemi, lietus vārdi, debesu vārdi. Nu ir pavisam kas cits – nu ir skaisti! Un tas, lūdzu, notiek ar plastikas piedalīšanos. To mazas pilītes izdara ar šo pārklāju, parauj sev līdzī, ļoti labi. Te ir kas iegaumējams, īstais, skaistais ir stiprāks. Tas vēl izglābs pasauli.

Kā vieglu, smalku, bet ļoti noteiktu būtņu darbošanās tur ārā ap skursteni. Šajā pelēkajā dienā tās izdara savus skaistos pieskārienus, pasaka savus debesu vārdus. Vienkārši pasakaini, ko Dievs ir saveidojis, pasauli radīdams.

***

Varbūt man tomēr jāpiemin dažas lietas. Drusku jāatvairā aplamības, kas beras virsū, kas cits to darīs.

2006.gadā izdotajā *Latvju Enciklopēdijas* 5. sējumā mans dzimšanas gads aplam uz-

dots kā 1920. Esmu dzimusi 1928. gadā. Tā jau gadi sakrājušies, pieliek klāt vēl astoņus. Tad jau es savai mammai būtu piedzimis vēl ģimnāzijā ejot. Mans tēvs tur bija skolotājs. Tā Jelgavā tolaik negāja. Darbu uzskaitē mana PBLA apbalvotā *Trimdas Grāmata* arī nav iekļauta. Biju iedomājusies, ka nāks kāds kļūdu labojumu saraksts, līdz šim tāds nav manīts.

Tad *Laika* 2005.gada 16.aprīļa numurā ar manu vārdu ir publicēts raksts („Par Latviju domājot”), ko neuzskatu par savu. Redakcija to bez manas ziņas pārtaisīja, gan svītrojot lielāko daļu, gan pievienojot savus papildinājumus, kas neatbilst manam skatījumam. Cita starpā, ka Krievija esot skaista valsts. Manu iebildumu nepublicēja. Atbilstoši manuskriptam apcere iespiesta laikraksta *Latvija Amerikā* 2005.gada 9.jūlija numurā.

Tad – kādā rakstā par Ēri man piedēvēts teiciens: *Ēris sevi nepiepildīja*. Tas nav mans uzskats. Nesaprotu, kur tāds varēja rasties, te ir kāda kļūda, pārpratums. Varbūt esmu teikusi, ka viņš savus darbus pietiekami nepārādīja. Tā ir cita joma, mākslas radošamības ziņā viņam piepildījumu netrūka. Teikt, ka viņš sevi nepiepildīja ir briesmīgi aplam, lūdzu to nesaistīt ar manu uzskatu.

Pietiks, koki pretī aiz loga saka, lai tagad skatās un domā par viņiem.

***

Kāda atšķirība pašlaik starp iekšieni un ārieni, starp to, ko redz, kad paskatās spogulī un to, ko jūt sevī. Vai tam būtu sakars ar dvēseles nemirstību – ka cilvēka būtība paliek arī tad, kad miesa izbeidzas? Ar prātu to nevar pieņemt. Tas ir pretī tam ko rāda daba. Viss izbeidzas, sadalās, no tā veidojas kas cits. Kāpēc kaut kas pēkšņi krāsies, un krāsies, un krāsies nebeidzami? Bet te tas ir, cilvēki gadu tūkstošus ticējuši un tic, ka dvēsele nemirst. Tas arī nevar būt gluži bez pamata.

To es neatrisināšu. Būtu prātīgāk tā vietā beidzot sakārtot atvilktnes. Vismaz mēģināt, vismaz sākt.

***

Nesaprašanās, rīvēšanās. Ar vienu zirnekli. Auž tīklus jumta malā aiz loga. Te nevar. Taisni pretī, kad sēž uz dīvāna. Ar slotas kātu nojaucu, man nāca ciemiņi. Otrā rītā uzausts jauns, tieši tai pašā vietā. Viņam kaut kas ir ļoti skaidrs. Nojaucu. Nu viņš uzauž divus, lielus, ar gandrīz metru garjiem pavedieniem, izplestiem uz trim pusēm. Viņš dara savu lietu. Un man arī ir savas lietas. Logus ciet

nevar aust, nojaucu. Jauns vēl nav uzausts, bet vairāki gaŗi pavedieni jau ir. Un tā mēs te ņemsimies un kausēsim viens otru? Viņš audīs, es došu sava mūŗa beidzamos spēkus un ārdīŗu, un mani papīri, visas nepadarītās lietās...

Kā viņš tik ātri var uzaust? Tikls ir varbūt kādas piecsimt reizes lielāks par viņu paŗu. Un plāns, kārtība, kas tur ievēroti, diezgan iespaidīgi, kaut kas no ģeometrijas arī tur plaiks nās. Diez, kur un kādas zirnekļiem smadzenes? Veidot tik skaistu rakstu, piestiprināt tiklu noteiktās vietās pie kadiķa, sienas un jumta, lai turas, taču prasa sajēgu. Ģarie pavedieni laikam ir kaut kas līdzīgs vispirms ielikamiem pamatiem. Viņš dara celsmīgu darbu. Un es āŗu āŗā. Un Aijas atsūtītajā grāmatā vēl uzšķiras lapa ar ņo: *...zirneklītis sagŗas auda mazajām māsiņām*. Ak, es taču ar visu sirdi pievienojos ņādam savu senču skatījumam, viņi to brīnišķīgi izprata, bet te nevar. Kaimiņi teica, ka viņiem kāds pa pāris mēneŗiem nākot uzpūst indi. To gan arī negribētos. Kādas reizes vēl nojaukŗu, vai tad viņš neapjēgs iet citur.

Diez, kāds viņš ir, es viņu neesmu redzējusī. Tas tur ir tā drusku paaugstu, likt kāpnes un rāpties jau nu būtu muļķīgi. Tie prātīgie ieteikumi apdroŗināŗanas biedrības grāmatiņā, kā izvairīties no negadījumiem. Bet būtu interesanti redzēt, kāds viņš īsti ir. Viņa pavedieni ir vieni no smalkākiem, kādi pasaulē ir. Un tai pašā laikā pie tiem var noturēties un mirdzēt raras lāstes. Starp rugājiem brīnumainos, neaizmirstamos rudens rītos.

***

Naktī lija, tagad saule. Plūmes mazie ziedi pilni mirdzoŗām lāsēm. Kā otra ziedu kārta. Tāds ir pavasaris.

***

ŗodien ieraugu, ka ap mani ir divi acīm redzami, rokām taustāmi aizsargvaļņi. Te iekŗā visapkārt uz sienām ir ģarīgas dzīvības piesātināts gleznu un grāmatu valnis. Cilvēki tur devuŗi savu labāko. Un āŗā aiz logiem, tāda pat aņņemoŗā lokā, ir dārza koku un krūmu zaļais valnis. Tas nav bez ietekmes, abi ir pilni lieliskām, spēcīgām lietām.

Cik skaidri viņi tur Latvijā uz laukiem jau sen to zināja un pateica. Dieviņš taisa zelta sētu apkārt manu augumiņu.

Dārzā noliecos kaut ko pacelt no zemes. Atliecoties, ģar deniņiem noslīd zara ģals. Iŗjūtu to kā draudzīgu, tuvību. Ģandrīz mīlestību. Kas? No kā? Kāda klātie ne atnā-

kusi, ieņēmusi vietu manā tuvumā pa ņiem vienpatnības ģadiem. Klātie ne un arī spēks, kam arvien vairāk uzticos un paļaujos.

***

Pēdējā laikā bieŗi skatos uz koku stumbriem, kāds brīnišķīģums viņos ir. Viņu spēks, viņu skaistums, viņu neŗaubīģais augŗupvirziens. Cik skaidri viņi ar sevi rāda ņo celŗanos. Man liekas, ka viņi to dara vairāk, noteiktāk nekā citas būtnes, it kā viņi labāk zinātu kādu likumu.

Te apkārt ir daudz koku, pat neizejot āŗā, tikai pametot skatu pa logu, tie visur redzami. Acis satiekas, domas paŗas no sevis piesaistās viņu skaistajiem veidiem. Nē, ne domas, kaut kas netveramāks, nezināmāks manī ir saziņā ar viņiem. Viņi palīdz, viņi dara labu.

Un vēl tāds joks. Vannas istabā esot, ģērbjoties, matus ņāvējot, atkārtoti esmu jutusi it kā vieģlu nepareizību, traucējumu, trūkumu. Vienu dienu, uzmetot skatu loga matētajam stiklam, atskāŗstu, kas par vainu. Tas neļauj redzēt dāŗzu, aizliedz acīm satīkties ar kokiem un zariem. Esmu pieradusi pie viņu klātie nes. Visās citās istabās tie ir, bet te ņis trūkums, un to tūliņ jūt.

Te ir divas gleznas, tad es paskatos uz tām. Tās arī raida no sevis kaut ko līdzīgu, bet mazākā mēŗā nekā koki, daba.

***

Ha, Skujiņŗ savā romānā kādā vietā rada mazu estētisku impulsu, aprakŗstot dabiskas vajadzības nokārtoŗanu. Paŗlaik neatceros literatūrā ņo sakārību sastapusi. Ģan jau būs. Valtraute, brien pa leķni sazēluŗu pļavu, notupstas. „Acu priekŗā ligoŗas iedzeltenas vīģriezes, madaras, āboliņŗ. Pa smilģu dūk-dama rāpo kamene...” Tādā veidā. Izceļas, patīkams pretmets rupjību un neŗirumu piesaukŗšanai, ar ko daudzī tā aizŗavuŗies. Pie tam, man liekas, ka visā ņai lietā ir kaut kas latvisks, un ne tikai ainavā. Un nevis mazs skaistuma impulss, bet ģluŗi stingrs – tie saules ģaismas aplītie ziedi un stiebri acu priekŗā, kad tur tup.

***

Dārzā zem priedes, zem kadiķiem izlīduŗas sēnes. Skaistas bērŗlapes, ģaiŗi sārtām cepurēm, daudzas. Vienu nogriezu – tīra, vesela, bez neviena tārpa. Un vēl lien āŗā, smuki poķīŗi. Beidzot kā no debesīm pasniedz tas, kas ģadiem ģribēts un kā nav bijis. Svaigu sēņu mēŗce. Kā toreiz Ramās, mūs bērŗnus aizsūtīja uz mazo meŗiņu salauzt vakariņām sēnes. Cik paradīziski tas liekas no ņejienes.

Lejā uz ceļa Džīna, priecīgi pastāstu par savām sēnēm. Kā ēna pārslid viņas sejai. Viņa pienāk man tuvu klāt, cieši saņem pie elkoņa. *Nekādā ziņā neēd. Tu gulēsi beigta. Cik tā jau nav bijis.* Lēnām atlaiž manu elkoni, ne pavisam. Saspiež atkal, akmeņainā nopietnībā atkārtoti: *Nekādā ziņā neēd. Tās nevar ēst. Tās nav ēdamas.*

Šie amīši. Ēd tik savas mākslīgi siltumnīcās, laboratorijās saaudzinātās sēnes, atradinājušies no laba, dabiska ēdiena. Šis punkts taču man ir desmitreiz skaidrāks par viņas zināšanu, ka tās nevar ēst.

Tomēr –

Tā īsti jau Amerikas sēnes nepārzinu. Nav gadījies te sēņot, ar tām iepazīties. Lai nu tā galīgā nomiršana, tā doma jau man nav sveša. Bet taisni viegla saindēšanās pašlaik nebūtu vēlama. Vemšana... Šodien vēl neizcepu, muļķīgi. Un kamēr es te svārstīšos, nāks tārpi un bez gudrošanas ēdis, kas labs. Ak, šī ačgārnību pilnā pasaule tagad!

Es zinu, kas te atkal ir. Ja es būtu Latvijā, man pašai no bērna kājas būtu pavisam skaidrs, kuras sēnes ir ēdamas un kuras nav ēdamas, tur tāds stāvoklis vispār nerastos. Laba sēne pati tev pienāk klāt, nē, tu to nedrīksti ēst.

Un pie tā atkal ir vainīgi krievi.

Un tas nebūt nav joks. Vēl viena no neskaitāmām nelādžībām, ar ko viņi maitājuši gan savu zemi, gan tās, kuras skāruši. Atšķirt miljoniem cilvēku no viņu mājām, izjaukt viņu svēto piederību savai vietai zemes virsū, nē, mīļie, tas nav joks. Šo nelabo darbu nelabās sekas ceļas augšā visās malās. Izlien no zemes ar labu sēni, tu to nedrīksti ēst.

Ko lai tagad daru?

***

Ziņās stāsta, kā Krievijā tagad iet Kaukāza ļaudīm. Uzbrūk, piekauj, nogalina. Sauc: *Krieviju krieviem!* Šo cilvēku atrašanās Krievijā ir pašu krievu roku darbs. Viņu zemes varmācīgi pievienoja Krievijai, laika gaitā daudziem dzīvošana sasaistījās ar turieni. Nu dzen projām, atņem darbu, iztiku. Krievijas lielums un sūtība. Vai tiešām tauta, kas devusi Čehovu, Tolstoju, Rahmaņinovu nespēs no tā atveseļoties? To nevar, negribas pieņemt. Bet šausmīgi ilgi tur velkas šis slimums, sakņodamies, pieaugdams klāt, apdraudams citus. Kādu postu tas ir nodarījis un turpina darīt lielā pasaules daļā.

***

Bišu krūms turpina savas pamācības. Šodien atkal rādīja, kā bite neļauj sevi traucēt. Izlauzdamā sakaltušu stiebru, sakustināju zaru. Bite neko, stingrāk pieķeras ziedam. Tikai, kad mana roka nāk tai pavisam tuvu klāt, tikai tad, kā mazliet aizvainota – it kā ar vieglu augstākas zināšanas saīgumu par manu rīcību – viņa lēnām paceļas no zieda, palido drusku tālāk. Tikai mazdrusciņ tālāk. Tūliņ atsāk medus meklēšanu citā ziedā. Līdz beidzamam viņa neļauj sevi pārtraukt darbā, nevienai sekundi viņa neatdod traucētājam.

Vai bitēm varbūt ir augstāka nodošanās spēja nekā cilvēkiem – ? Un medus vākšana īpašu uzmanību un uzticību prasošs darbs?

Mīļais, vecais bišu krūms! Mēs te dzīvojam līdzās gadu desmitus, un vienmēr tas parāda ko jaunu un jauku.

***

Izgudroju lielisku vasaras saldo ēdienu. Tā, ielej bļodiņā krūzi ledusskapī stāvējušas vēsas paniņas. Pieliek vienu vai divas tējkarotes medu, bet nesamaisa. Gatavs. Garšīgs, veselīgs, atsvaidzinošs, bez kādas taisīšanas. Pagatavošanas laiks nepilna minūte, neatrauj laiku no papīriem. Ļoti labs. Pie tam, mīļo Blaumani, skaitās, ka es šīs lietas nemāku. Bet es redzu, ka te ir liela, atzīta vērtība: vienkāršība. To nevar apgāzt.

***

Tie tauriņi nu gan ir. Kā piedzēruši. Spoža saule, zaļš dārzs, tur viņi klumburo. Vai viņi jauž, kur dodas, kurp grib aiztikt? Papūš viegla vēsma, viņš lido uz otru pusi – pilnīgi atdod sevi gadījumam? Tā gluži nevarētu būt.

Skaisti jau viņi ir. Kā lielas, gaišā dienas laikā apreibušas ziedlapas. Un gan jau viņi zin, gan jau viņi nonāk, kur viņiem jānonāk. Varbūt zilspārnim grūtāk viņus gaisā noķert taisni šī nevienādā streipulīgā lidojuma dēļ. Bet var arī būt, ka tie viņam diezko negaršo.

Un tā viņi te klumburo, un man par viņiem jāpieraksta. Pasaulē brūk kalni, tilti, applūst zemes, ziemeļpols kust ārā, un man vēl jāpasaka, kā viņi te lidinās. Brižiem viņi gaisā gandrīz apstājas, kā nevarēdami izšķirties, uz kuru pusi labāk doties. Viss ir tik acinošs. Vai atkal pēc Gētes, vēl pakavēdamies, vēl neaiziedami no kāda burvīga mirkļa.

Pie viņiem var drusku pieturēties. Šajos cilvēku saspridzināšanas laikos, kas tagad pieņakuši.

***

Ēri, ka tu zinātu, kas te notiek ar tavu gleznu, Dieva zīmes... Tas lielais ziedu gleznojums viesistabas galā. Tagad, maijā, to pa pretējo logu mazliet apspīd noejošā saule. To jau tu zini, tā tas ir katru pavasari. Rieta sārtā gaisma cauri oleandru krūmam, vieglas zaru ēnas uz tavām rozēm. Bet šogad zilspārņi tai krūmā ir uztaisījuši ligzdu. Tā arī ēnojas uz gleznas. Un nu viņiem ir izšķīlušies bērni! Viņi visi tur milzīgi darās, mazie sauc, lai viņiem dod, stiepjas ārā no ligzdas. Lielie skrien šurpu turpu, kumosus nesdami, kustiņa zarus – un tas viss ēnojas uz tavas bildes, tā gandrīz kustas... Tas tev ne sapņos nebija rādījies, ka kas tāds būs uz tā audekla, ko? Zaru ēnas slid un trinas gar tavām līnijām un stiebriem, uzklājas gleznojuma ēnām. Var dzirdēt, kā viņi čivinās. Ko tās rozes lai domā, ka viņas nesāk augt.

Vai tas kaut kā aizsniedz tevi? Pavasara dzīvība kopā ar tavas gleznas dzīvību. Tev patīktu. Patiesībā tas ir tikai dabiski, radniecīgi lielumi tuvinās un biedrojas. Pavasaris ārā pamana, ka te ir kas pazīstams – un ar sārtu gaismu zilspārņi ēnām pa logu iekšā! Kas tas viņam. Visi kaķi tagad var iet ratā, tagad jābaro bērni.

Un es skatos un skatos. Man drīz būs astoņdesmit, kā te varēs nomirt ar visu to apkārt –

***

Zilais krūms māna bitīti. Nobirdinājis zemē ap sevi ziedus. Bite pielido, grib sūkt medu. Nekā. Abi ar ziedlapu apveļas otrādi. □

Eva Eglāja-Kristšone

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSME UN TĀS DINAMIKA – IV DAĻA

Sākums JG254:15; 255:28; 256:18; 257:29

INTENSĪVO KULTŪRAS SAKARU TAKTIKAS LAIKS (1964-1987)

1972 - 1975

1972. gadā Maskava atļāva LPSR Valsts drošības komitejai (VDK) izveidot *specializētu* tūristu grupu ar VDK virsnieku priekšgalā, kas uzdevās par LPSR Ārlietu ministrijas darbinieku. Grupas sastāvā ietilpa Komitejas sekciju locekļi, tai skaitā ievērojami skatuves mākslinieki un mūziķi. Grupas ceļojuma uz ASV oficiālie rezultāti bija iepriecinoši – emigrācija bija gatava uzņemt kultūras darbiniekus no LPSR. Kā 1985.gadā savā runā Komitejā kultūras sakariem (KKS) plēnumā atminas Arvids Grigulis: *...mums daudzi emigrantu rakstnieki vaicāja: „Vai Latvijā mums nav vietas?” – Ir vieta, ja cīnāties pret reakcijas spēku, kas cenšas apdraudēt dzīvi jūsu dzimtenē, mēs atbildējam. Mūsu literatūra veic savu uzdevumu – palīdz pārvarēt šaubas tiem, kas tic un mīl Padomju Latviju¹.*

Atkal un atkal / sarunas ieslīd strīdā, raksta Grigulis dzejolī "Pie Sanfrancisko latviešiem"² pēc iepriekšminētā brauciena. Nav brīnums, / Ja emigranta ceļš / Ir īgnuma ceļš. Kā viens no galvenajiem 40. gadu Latvijas padomju literatūras toņa noteicējiem Arvids Grigulis nebūt neizrādījās piemērots VDK mērķu sasniegšanai trimdas sabiedrībā. Anšlavs Eglītis vēstulē draugam Alvim Šķipsnam, rakstnieces Ilzes Šķipsnas brālim, savā asprātīgajā tēlotāja manierē rāda šādu ainu: Grigulis gastrolējis Sanfrancisko, uzņemts pie populārā liberāļa R. Staprāna. Taču viņa stāja un ekspostulācijas bijušas tik dramatiski rusofilas, ka pat Lindbergs³ saļodzījies. Uz Klīdzēja izmisušiem mēģinājumiem atdzīvīnāt viņu kopīgās jaunības atmiņas Grigulis atbildējis tikai ar nepielūdzamu: neatceros! (..) Pat Lapenieks⁴ teicis: ar kuru katru, tikai

1. „Lielās uzvaras un rītdienas miera vārdā”. *Dzimtenes Balss* 1985.9.V:5.

2. Arvids Grigulis. „Marginālījas angļu valodas vārdnīcā Amerikas ceļojuma laikā”. No: *Kļavas lapa sniegā, debesskrāpji mākoņos. Ceļojumu piezīmes, apraksti, dzeja, fotoattēli*. Rīgā: Avots, 1983: 30.

3. Ivars Lindbergs - dzejnieks un aktieris mazajā teātrī sanfrancisko.

4. Vilis Lapenieks - filmu operators

ne Griguli! Jaunie Rīgas literāti Grigulim aiz muguras rādot saliektu pirkstu, par zīmi, ka viņš atkal redzēts klauvējam pie Stabu ielas durvīm⁵.

2005. gada JG240 publicēts Ivara Lindberga raksts „Kā Arvids Grigulis viesojās Sanfrancisko”, kas tapis kā piezīmes pie Evas Eglājas-Kristones raksta “PSRS okupētās Latvijas literātiem veltīto sarīkojumu savdabība trimdas latviešu auditorijās: saistība ar kultūras sakaru komiteju”⁶ un ir nozīmīga liecība, jo Lindbergs, kā jau minēts Anšlava Eglīša vēstulē, bija viens no tiem, kas tikās ar Griguli. Lindbergs uzsver, ka, ...balstoties uz notikumam klāt nebijušu cilvēku atstāstījumiem (šajā gadījumā – Eglīša vēstuli - E.E.K), var tiešām rasties visādas kļūdas. Piemēram, Griguļa viesošanās gadījumā Lindbergam nekāda saļodzīšanās nesanāca, jo viņš jau pāris dienas iepriekš bija valsts drošības iestāžu brīdināts par iespējamo Griguļa viesošanās Sanfrancisko. Pārrunājām savā starpā kā un vai vispār viesi uzņemt, jo Griguļa reputācija citu jaunāko Latvijas literātu vidē mums jau bija zināma. Pirmie šīs puses sakarnieki, Olafs Stumbrs un Velta Toma, bija jau atgriezušies. Nospriedām, ka tomēr viesis būtu jāuzņem, jo viņa labvēlība varētu nākotnē izšķirt citu, jaunāko un gaišāko literātu viesošanās šaipus⁷.

Arvids Grigulis savas izjūtas un pārdomas pēc Amerikas apciemojuma aprakstījis dzejoļu ciklā „Marginālijas angļu valodas vārdnīcā Amerikas ceļojuma laikā”, kuru var lasīt gan *Literatūrā un Mākslā*, gan 1983. gadā izdotajā grāmatā *Kļavas lapa sniegā, debesskrāpji mākoņos*⁸. Kā 1973. gadā Jānim Aneraudam raksta Anšlavs Eglītis: *Ne bez intereses lasīju Griguļa dzejas prozā „Marginālijas”, resp. „Naši za graņicei”.* Pārsteidz iecietīgā stāja. Tikai rets, nenozīmīgs pārmetums. Patiesībā – slavinājums Savienotajām Valstīm. Par dažu labu lietu viņš informējies pareizi, piem., par hipijiem īstajiem un neīstajiem. Bet demonstrācijas, kuras viņš braucis skatīties uz Vašingtonu, gan noteic mode un nauda. Amerikāņi nekā nedara par velti⁹.

5. Anšlavs Eglītis vēstulē Alvim Šķipsnam 1971.V RTMM 503181, K 5/30

6. JG235:31-35.

7. JG240:32.

8. Arvīda Griguļa viesošanās trimdas presē ažiotažu nesacēla, ir vēl zināms, ka kāds trimdas latvietis sarunas ar Griguli ierakstījis diktofonā un pēc tam publicējis laikrakstā (nav pagaidām izdevies atrast) ar virsrakstu „Tā runāja Arvids Grigulis”.

9. Anšlava Eglīša vēstule Jānim Aneraudam 1973.26.

Vēl no Anšlava Eglīša vēstules Alvim Šķipsnam var uzzināt sekojošas nianšas: *Izbaudījis viens pats veselu buteli burbona, nelietojot ne ledu, nedz šķīdinātājus, Grigulis tomēr drusku atmaidzis un atzinies, ka tik labi kā Amerikā dzīvojot „prastākie” latvieši, Rīgā dzīvojot tikai ļoti reti no visaugstākajiem funkcionāriem. Un pat tiem pietrūkstot daudzi šeit pieejami artikeļi. Viņš atzīmēja arī savu, kancelejas vadītāja pieredzi: ja šeit saplīstot kāda kancelejas mašīna, tad piezvanot uz veikalu, un ja ne tieši rīt, tad parīt to atvedot jaunu. Un ja viņam pie mašīnas pietrūkstot tikai kāda vada vai „štepseļa”, tad viņš arī zvanot uz veikalu un arī dabūjot prasīto, tikai – pēc gada. Šāda veida izteikas intervijas aprakstītājs Gvido Augusts bija izlaidis, lai nesabrūvētu Grigulim nepatīkšanas atgriežoties Rīgā!! It kā būtu kāda vajadzība šo taupīt! Latviešu izkalpības gars izpaužas pat tādos sikumos.*¹⁰

Trimdā 70. gados vairāki spilgti notikumi joprojām saistīti ar žurnālu *Jaunā Gaita* un tā veidotājiem. Valija Runģe savas grāmatas *Uzticības rūgtā cena* 1. daļā runā par t.s. sākotnējiem jaungaitniekiem, kā Valteru Nollendorfu, Aivaru Runģi, Laimoni Zandbergu, Gunaru Andreju Irbi u.c., kuri iesaistījās literārajos un sabiedriskajos procesos 50. gadu otrajā pusē, paši būdami to rosinātāji vai katalizatori. Sākotnējiem jaungaitniekiem pieder arī Latviešu Rakstnieku Apvienības (LaRA) dibināšanas ideja. Apvienība dibināta 1972.31.XII ar nolūku pārstāvēt un aizstāvēt ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu rakstnieku intereses latviešu sabiedrībā un veicināt literāru jaunradi. Tā radusies arī kā alternatīva konservatīvajai Latviešu preses biedrībai. LaRAs dibināšanas protokolu parakstījuši 43 latviešu rakstnieki, dzejnieki, dramatiķi, tulkotāji, kritiķi un literatūrzinātnieki. Kā liecina Runģe, ar rakstnieku interešu aizstāvēšanu latviešu sabiedrībā LaRAi nav veicies tik spoži, kā būtu bijis vēlams. Piemēram, 1983. gadā ASV latviešu Dziesmu svētkos Milvokos LaRAs valdes pārstāvis Valters Nollendorfs vēltīgi centās pārliecināt Rīcības komiteju, ka iepļānotajās rakstnieku tikšanās pusstundās ar publiku tiesības piedalīties Valdim Krāslavietim un Olafam Stumbram. Liegums palika spēkā. Rīcības komitejas uzdevumā rakstītā vēstulē teikts, ka minēto lēmumu Rīcības komiteja motivē ar minēto dzejnieku rīcību, kas nesaskan ar Rīcības komitejas nacionālo viedokli, t.i., iemesls bija tas, ka Krāslavietis

III RTMM 558825.

10. Anšlava Eglīša vēstule Alvim Šķipsnam 1971.13. VII RTMM 503182.

un Stumbrs bija ciemojušies Latvijā un tur arī publicējuši vai lasījuši savus dzejoļus. Taču tieši LaRAs izdevumā *LaRAs Lapa* daudz tika analizēti latviešu literatūrai svarīgi jautājumi, kas saistīti gan ar abu dzelzs priekš kara pušu rakstnieku sadarbību, gan latviešu literatūras pazīstamību starptautiskā mērogā.

Liela nozīme bijusi arī *Jaunās Gaitas* Draugu klubam (JGDK). Kā informē JGDK *Apkārtraksta* 1. numurs, klubs dibināts 1959. gadā, lai palīdzētu JG finansiāli. Kopš 1977. gada JGDK sabiedrībai paskaidro, ka šo atbalstu vēlas palielināt, tāpēc rīko sarīkojumus, kas palīdz mūsu jauniešiem iepazīties ar latviešu kultūru radītu gan šeit, gan Latvijā. Par Draugu klubu interesi izrādījis, piemēram, Pāvils Klāns no Kopenhāgenas, vēstulē JG (1976.23.VII) redaktoram Laimonim Zandbergam paužot pārliecību, ka izejot no pieņēmuma, ka mūsu tauta nav kļuvusi idiotiska pēc tam, kad to atstājusi emigrācijā devusies daļa, atliek akceptēt, ka tās vispārāzītais ģenijs turpina dzīvot un radīt, tāpat sniegt arī augstas kvalitātes pienesumus mūsu kultūrai. Tāpēc vienas vai otras filmas, izstādes, mūzikas vai literatūras ceļu pavēršana uz rietumiem ir labs un nepieciešams veikums. Jautājums ir par to, cik tādām veikumam tiek piešķirta politiska uzdevuma nozīme. Tā organiskā bāze, uz kuras stāv trimda, tapusi pretkomunistiskas pārliecības (arī bailu, personīgā labuma meklēšanas utt.) rezultātā, te nedrīkst notikt kolīzija.

Jaunās Gaitas Draugu klubs pāraug biedrībā *Dardedze* 1978. gadā. *Dardedzes* darbība, tāpat kā ikviena iniciatīva, kas saistīta ar sadarbību ar KKS, kritizēta presē un publiskos sarīkojumos. Savu mērķi, t.i., būt par starpnieku starp trimdas sabiedrību un Latvijas varas iestādēm, īpaši KKS, *Dardedze* vairāku gadu garumā veiksmīgi pildīja. Arī KKS bija ieinteresēta un atsaucīga pret biedrību, kas uzņēmusies mediatora lomu. Vēstulē Anitai Liepiņai Jānis Anerauds uzmanīgi vaicā: *Kādas ir Jūsu domas par „Dardedzes” rīkoto pasākumu atspoguļošanu Rīgas radio pārraidēs un laikraksta „Dzimtenes Balss” slējās? Vai tas būtu vēlams, jeb tas varētu kaitēt Jūsu organizācijas darbībai.* ¹¹ *Dardedzes* darbību sīki aprakstījis Nikolajs Bulmanis rakstā „*Dardedze*” ¹² kā arī viens no visaktīvākajiem *dardedziešiem*, proti, Guntis Liepiņš, trimdas kultūras izpētei veltītās konferences *Trimda*.

11. Jānis Anerauds vēstulē Anitai Liepiņai 1979.12.II. Gunta un Anitas Liepiņu privātais arhīvs

12. Nikolajs Bulmanis. „*Dardedze*”. *Karogs* 1996,8:197.

Kultūra. Identitāte. referātu krājumā.¹³

JG, kas par sevi bija radījusi brīva un it kā ārpus ideoloģijām stāvoša žurnāla iespaidu, mēdza nonākt arī situācijās, kur parādās piesardzīgums. Tā 1976. gadā laikrakstā *Brīvība* parādās raksts „*Savāda Jaunās Gaitas rīcība*”, kuru parakstījis kāds B.K. [Brūno Kalniņš, red.]. Raksta pamatā ir satraukums par to, ka pēc mūsu rīcībā nākušām ziņām „*Jaunās Gaitas*” redakcija (galvenais redaktors Laimonis Zandbergs) nolēmusi šogad vairs neievietot sava ilggadīgā līdzstrādnieka un redakcijas locekļa, prof. Rolfa Ekmaņa rakstus par Padomju Latvijas literatūru, kas guva plašu interesi un bija pieskaitāmi žurnāla vērtīgākajiem rakstiem. Iemesls šādai pārsteidzošai un savāda rīcībai it kā esot redakcijas uzskats, ka R. Ekmanis savos rakstos atklājot Padomju Latvijas rakstnieku zemtekstus un tādējādi kaitējot šiem rakstniekiem dzimtenei, par ko daži no viņiem esot sūdzējušies.¹⁴ Šajā gadījumā ir iespēja uzziņāt arī paša Rolfa Ekmaņa versiju par šiem apgalvojumiem: Kopš 1967. gada mans vārds parādījies vairākos polemiskos iedabas rakstos, kur „*Jaunajai Gaitai*” pārņemts, cita starpā, par to, ka šis rakstu krājums pārtraucis ievietot manus gadskārtējos pārskata rakstus par ezīmēm mūsdienu Latvijas literārajā dzīvē. Sakarā ar to gribu darīt zināmu, ka 1975. gada augustā saņēmu no JG galvenā redaktora Laimona Zandberga ierosinājumu nublicēt apskatu par 1974. gadu. Iemesls: vairāku JG autoru raksti sagādājuši „grūtības rakstniekiem un kultūras darbiniekiem” dzimtenē. Ierosinājumam pamatā bijusi aptauja pie JG redaktoriem, apgāda „*Celīnieks*” vadības un tiem trimdas literātiem, kas tajā laikā apmeklējuši Latviju. Aptaujas rezultāti: 50% ierosinājuši ievērot lielāku piesardzību (nacionālo interešu labā), 20% -- turpināt kā līdz šim, 25% -- apskatus pārtraukt, jo tie nodarījuši tikai ļaunu. 1976. g. februārī Laimonis man lūdza atsākt apskatu rakstīšanu, konkrēti par 1975. gadu, gan notušeļot „zemtekstus” rakstnieku darbos.¹⁵

Šis nebūt nav pirmais gadījums, kad Rolfam Ekmanim nākas saskarties ar līdzīgu attieksmi. Jau 1969. gadā Mičiganas Universitātes

13. Guntis Liepiņš. „Kultūras sakari – Latvija/ Ziemeļamerika (1967-1990)”. *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte.* Referātu krājums. Rīgā: Nordik, 2004:34-43.

14. *Brīvība* 1976,3.

15. Rolfs Ekmanis. „Drukais aizlieguma nebija, tikai ierosinājums: *Jaunā Gaita* turpina iespiest R. Ekmaņa rakstus.” *Ziemeļkalifornijas apskats*. 1980. gada februārī.

pilsētiņā Anārborā speciāli sasauktā JG darbinieku sēdē tika nolasīta Ekmaņa sagatavotā raksta par Latvijas kultūras dzīvi 1968. gadā pirmā daļa par latviešu dzejnieku devumu. Kā atceras Ekmanis, pēc tam, kad vairāki klātesošie kategoriski iestājušies pret dzejas daļas publicēšanu, jo tā varot bēdīgi atsaukties uz Latvijas dzejnieku likteni, ticis izsludināts kaut kas līdzīgs pašcenzūras manifestam. 1968. gada kultūras norišu apkopojušais pārskats gan ticis iespiests JG ar nedaudziem svītrojumiem. Bet iecerētais apskats par 1969. gadu, kad iznāk Vizmas Belševicas *Gadu gredzeni*, Māra Čaklā *Lapas balss*, Vitauta Ļūdēna *Trīdesmitgadīgās acis*, Ojāra Vācieša *Aiz simtās slāpes* u.c., paliek neuzrakstīti. Redaktors Laimonis Zandbergs gan vēstulē Rolfam Ekmanim lūdzis pārskatu rakstīšanu turpināt, piebilstot, ka *mūsu lielā brīvība jāierobežo, lai jaunie autori* [Latvijā] *varētu paturēt savu mazo brīvību* (...) *tā kā Tu ļoti bieži trāpi naglai uz galvas un norādi uz dažādiem zemtekstiem, cenzoru neuzmanību utt., tad rezultātā JG publicētie raksti tiek izmantoti kā argumenti, lai zināmus Latvijas rakstniekus viņu vecākie un dogmatiskākie kolēģas varētu nobāzt aizkrāsnē.*¹⁶ Uz to Ekmanis atbildējis: *...manā uzskatā jāapskata visas puses, t. i., Ļūdēns, Peters, Līvena, bet arī Grigulis, Jūlijs Vanags, Andrejs Balodis un Kārlis Krauliņš. Bet, ja mums pastāvīgi jādomā par to, ko teiks Goris, Haralds Priedītis vai kāds cits kultūruzraugs par, teiksim, Vizbuļa Bērces vai Ignāta Muižnieka pelnītu nopelšanu vai pazobošanos JG, bet turpat Egīla Plauža vai Dagnijas Dreikas paslavēšanu, tad jau nav vērts tērēt laiku.*¹⁷

Ja šeit vēl pārrunas par cenzūru un pašcenzūru risinās JG veidotāju internās sarunās, tad 70. gadu otrajā pusē tās tiek risinātas atklātībā. Latviešu politisko aktivistu demokrātiskā spārna pārstāvju uzskatā JG kļūst konservatīva, tās politiskā ievirze regresīva. Latviešu sociāldemokrātu vadītājs Brūno Kalniņš jautā: *...vai JG redaktori domā, ka pie tagadējiem Rīgas cenzūras apstākļiem vispār ir iespējams izdot romānus, dzejas, stāstus ar apslēptu zemtekstu, ko cenzori nebūtu pamanījuši un nostrīpojuši* (...) *Vai tad mūsu Toronto draugi tiešām domā, ka visi šie padomju cenzori savu amatu neprot?* (...) *„Brīvība”, kas ik gadus uzskatīja JG par savu sabiedroto cīņā par demokrātijas principiem, nožēlo, ka padomju literatūras jaugtājūmā JG turpmāk uzliek sev nevajadzīgu*

*pašcenzūru un klusēs.*¹⁸

Kā raksta Ekmanis, *zīmīgi, ka hiperbolizēto baiļu rašanās pamatā gandrīz vienmēr ir patiesajām proporcijām neatbilstoši no Latvijas atvesti nostāsti. Visvaldim Lāmam, piemēram, esot bijis jācieš sakarā ar manu apceri par romānu „Kāpj dūmu stabi” (1960), kaut arī Lāms nonāk oficiālās kritikas krustugunīs jau pirms raksta JG (1962), visvairāk par stāstu „Baltā ūdensroze” (1958).*¹⁹

Padomju ideoloģijai raksturīgu nostāju pret Rolfu Ekmani varam skaidri saskatīt Jāņa Anerauda rakstā „Atskatoties...”, kas veltīts kultūras sakariem, kur Anerauds pauž pārliecību, ka antikomunisma psihozes pārņemtie ASV valstsvīri no dažādu tautu vidus izraugās nozaru speciālistus un tos īpaši sagatavo ideoloģiskajām diversijām pret sociālistiskajām valstīm, piemēram, *pāris šādu latviskas izcelsmes profesoru skrupulozi izpēta katru Padomju Latvijā publicētu dzejoli un stāstiņu, rakstu un feletonu, lai atrastu (kas meklē, tas vienmēr atrod) padomju iekārtu „kritizējošus” materiālus, „dumpīgas” domas un buržuāziskās Latvijas „slavinājumus”. Neveikli vai nemākulīgi uzrakstītās rindās tiek atrasti „zemteksti” un „brīvdomības”, kādas pats autors pat sapnī nav redzējis. Šādiem „atklājumiem” seko apgalvojumi par padomju iekārtas „disidentiem”. Būtībā par saimnieku dolāriem sovjetologi veic visprimītvākās ideoloģiskās diversijas, cenšas sēt aizdomas, neuzticību un naidu inteliģences jaunajā paudzē, nepelnīti cildinot otru, ar lišķīgiem glaimiem kūdot vienu paaudzi pret otru.*²⁰

Trimdas žurnālā *Treji Vārti*²¹ literatūrai Latvijā netiek atvēlēta būtiska vieta. Taču 1972. gadā *Trejos Vārtos* sadaļā ar virsrakstu „Okupētās Latvijas dzeja”²² publicēti vairāki Latvijas autori, tostarp Jānis Peters u.c. Jau nākamajā *Treju Vārtu* numurā rakstā ar nosaukumu „Fašistisks dzēliens” aplūkoti daudzie iebildumi pret šādu žurnāla iniciatīvu. Pārpublicēti arī Jāņa Plotnieka izteikumi *Literatūrā un Mākslā: Es tāpat kā citi mani biedri,*

Turpinājums 21. lpp.

18. *Brīvība* 1976, 3

19. Rofls Ekmanis. „Jaunās Gaitas vētru un dziņu gadi”. *Diena* 2005.17.XII.

20. Jānis Anerauds. „Atskatoties...” *Dzimtene – īstenās vērtības mērs*. Rīgā: Avots, 1984:117.

21. Žurnāls „Literatūrai, mākslai, zinātnei, Baltijas kultūrai, jaunatnei un nākotnei” (sāk iznākt 1967. gadā).

22. *Treji Vārti* 1972,35:32.

16. Laimonis Zandbergs vēstulē Rolfam Ekmanim.

17. Skat. 15. zemteksta piezīmi.

ZINTNIECES PAREĢOJUMS

No senislandiešu valodas atdzejojis Uldis Bērziņš

- 1 Lai dzird visas
cildeno dzimtas,
dižie un sikie
Heimdala dēli!¹ –
vai gribi, Veļutēvs²,
lai veikli vēstu
ļaužu stāstus
vissenos, ko zinu?
- 2 Es atceros milžus
atsenis dzimušus,
audzinām mani
aizviņos laikos;
deviņas pasaules,
deviņas saknes³ –
slavas Osi,
sakņojam dzīlē.
- 3 Laiks bij aizlaikā,
kad dzīvoja Īmis⁴ –
ne smilšu, ne straumju,
ne salto viļņu,
nebij zemes,
ne debesjuma –
Pasaules aiza,
un zāles nekur.
- 4 Pirms Bora dēli
darināja zemi –
tie, kuri slavenu
Vidussētu⁵ cēla,
no dienvidus saule
klinšu bluķus svēla,
apzēla zeme
ar zaļu zāli⁶.
- 5 No dienvidus saule,
mēnesim otriniece,
ar labo roku
tver debesu loku.
Nezin saule,
kur istabas tai,
nezin zvaigznes,
kur vieta tām,
nezin mēness,
kur vara tam.
- 6 Steidza stiprie Soģi
pie tiesas soliem,
dižsvētie dievi
kopā sprieda –
i naktij, i dienai
tie vārdus deva,
nosauca rītu
un dienas vidu,
padieni, vakaru –
i gadiem skaitu.
- 7 Sastapās āsi
Košajā laukā,
ziedokļus, svētnīcas
uzcirta augstu,
kalves tie cēla,
kalumus kala,
lieca knaibles
un roza rīkus;
- 8 galdiņus spēlēja
līksmi tie galmā –
alkas pēc zelta
tie niecināja! –
Līdz atnāca
trejas Milžu meitas,
spēkpilnas aplam,
no Milžuzemes⁷.
- 9 Steidza stiprie Soģi
pie tiesas soliem,
dižsvētie dievi
kopā sprieda –
kam rūķu draudzi
radīt raudzīt
no Brīmja asins,
no Blāina⁸ kauliem.
- 10 Bij tur Spēksūcis,
par visiem rūķiem
dižāks radīts,
bet otrs – Durins.
Cilvēku līdzībā
daudz tie roza
rūķus iz zemes,
kā Durins teica –
- 11 Jaunoli, Diļģi,
Ziemi, Dieni,
Austri, Rieti,
Dižzadzi, Dvalinu,
Bīvuru, Bāvuru,
Bemburu, Nōri,
Ānu un Ānaru,
Seni, Medusvilku,
- 12 Šķēpkali, Burvjelfu,
Vējelfu, Spiteli,
Tīci, Torinu,
Trāru, Zini, Krāsi,
Līķi un Jaunprāti,
(nu būšu gan rūķus...)
Protkali un Prātdevi,
(pareizi pieskaitījusi!)
- 13 Fīli, Ķīli,
Atradeni, Adatkali,
Skrāpjakātu,
Gudruli, Zuduli,
Žīgluli, Taurpūti,
Caurjūti un Spīduli,
Purvekli, Stīvekli,
Ozolvairodznieku.
- 14 Lai rūķus
no Dvalina pulka
uzskaitu visus
līdz pat Slavētajam! –
šie nāca
no klinšu alām
pār purva dūkstīm
uz Smilšu lauku.
- 15 Tur i Lāsnesis,
tur i Ciņpiķis,
Augstis, Kapgulis,
Jūrvilks, Spīdis,
Skirvis, Virvis,
Klibulis, Senis,
- 1 Āsu sargdieva Heimdala
(*Heimdallr*) dēli – cilvēce.
- 2 Valföðr – Odins.
- 3 Vai: deviņas burves – ...
- 4 Ymir – pirmmilzis, no kura augu-
ma āsi darina pasauli. Skat. Snorre
Sturlas dēls, *Gilves acumalds*,
Nordik, R. 1997, 22. lpp. (Snorrem
šī rinda no cita rokrakstu pudura,
Gilves acumaldā tā skan: ...kad ne-
bij nekā – skat. 15. lpp.)
- 5 *Miðgarð* – ja šis vārds lasītājam
liek atcerēties Dž.R.R.Tolkīna ģeo-
grāfiju (Middle Earth), tad droši
vien abi ar lasītāju esam uz pareiza
ceļa.
- 6 Vai: ...puraviem zaļiem.
- 7 Trīs liktenmeitas – nornas? Skat.
20. vārsmu.
- 8 *Brimir, Bláin* – Īmja līdzvārdi?

16 Elfs un Inge,
Ozolvairodnieks,
Slēpējs un Salējs,
Lapzemnieks, Vilējs –
lai pilnā skaitā
pieminēti paliek
Slavētā tēvraķsti –
kamēr dzīvos ļaudis!

17 Tad nāca treji
no āsu pulka –
stiprie, svētīgie
steidza āsi,
atrada zemē
gulam bez spēka
Osi un Gobu –
bez likteņa likta!

18 Nebij tiem dvašas,
nebij tiem jausmas,
ne versmes, ne skarsmes,
ne paskata koša;
dvašu deva Odins,
jausmi deva Henirs,
versmi deva Lodurs,
un paskatu košu.

19 Osi zinu stāvam –
vārdā Igdrasils⁹,
augsts koks, laistīts
baltām dūņām;
tur rodas rasa,
kas ielejās krīt,
mūžam likst zaļš tas
pār Likteņavotu¹⁰.

20 Trīs gudras meitas
teciņus tek,
trejas iz avota¹¹,
kas apakš pazarēm,
vienu sauc Liktene,
otru Rasme –
kokā tās tēsa! –
tā trešā – Nese¹²;
tās lika likumus,
dzīvību deva,
tās cilvēku dēliem
likteņus uzsauc.

9 Odina kumeļš vai – Odina karā-
tavas. *Yggr* – Odina līdzvārds

10 Vai: Likteņaku.

11 Vai: akas; vai: istabas?

12 *Urð, Verðandi, Skuld* - noru,
likteņdievju trijotne.

21 Tā atceras karu
pasaulē pirmo,
kad tie Zeltalci¹³
caurdūra šķēpiem
un Augstā istabās
sadedzināja –
trīsreiz tie dedza
trīsreiz dzimušo,
tikpat cikpat! –
visviens šī dzīva.

22 Šo Spīdalu sauca,
kur namā šī steidza –
zintniece reģīgā,
prasmīgā bure;
burt šī prata,
burt šī mēdza,
allaž par prieku
nekrietnām sievietēm.

23 Steidza stiprie Soģi
pie tiesas soliēm,
dižsvētie dievi
kopā sprieda –
vai āsiem būs

13 *Gullveig* – salīdz. ar 8. vārsmu. Vai te modelēta kāda kosmiskas/sociālas kārtības nomaiņa dievu un cilvēku „sētās“?

- nodevu nomaksāt,
vai visiem dieviem
vienlīdz valdīt?
- 24 Svieda Odins
svešniekiem šķēpu,
karš pār pasauli
pirmoreiz pletās;
apvēlās valnis
ap āsu valsti,
kaujveiklie vani
uzvaru veda.
- 25 Steidza stiprie Soģi
pie tiesas soliēm,
dižsvētie dievi
kopā sprieda –
kas visus gaisus
gribēja gandēt
un Ouda sievu
milžiem atdot¹⁴?
- 26 Dismās tūkdams
tad uztrūkās Tors –
rāms reti,
kad tādu padzird!
Zvēresti lauzti,
atmesti solījumi –
visi viedie vārdi,
kas starp viņiem!
- 27 Tā zina, kur Heimdalam¹⁵
Skaņrags slēpts –
zem zilgmes lolotā
svētā Oša;
irdzam tā redz
iz Veļtēva ķīlas¹⁶
- dūņūdēns strūklu –
vai sapratāt, vai nekā?
- 28 Vientule zintēja,
tad Senais nāca –
āsu Patvaļnieks¹⁷
acīs tai vērās!
Ko man prasi?
Kam pārbaudi mani?
Gan zinu, Odin
kur slēpi aci –
tajā brīnišķā
Mīmja avotā¹⁸! –
Dzer medu Mīmīs
katru rītu
iz Veļtēva ķīlas¹⁹ –
vai sapratāt, vai nekā?
- 29 Rotas un aproces
rod Pulkutēvs tai,
grib tās gudrību
grib reģes māku –
visās pasaulēs
tā visu vied!
- 30 Valkīres tā vieda –
iz tālām vietām
visas gatavas
pie dieviem traukt!
Nese nesa vairogu,
Čine – otrā,
Kāve, Sīve,
Zizlene, Šķēproce!
Veļušķirējas²⁰
nu sauktas jums visas –
- Karvedim²¹ meitas,
kāras apjāt zemi.
- 31 Raudziju Balдру,
Raudasins dievu,
Odina dēlu,
kam liktenis slēpts:
skaists un slaiks
pār zemi slējās
aizvien augstāk
āmuļa stāds!
- 32 No viņa cera,
kas trausls likās,
taps Höda²² mestā
nelaimes nesēja!
BalDRAM brālis²³
vakarā dzima –
rītā atrieba
Odina dēls,
- 33 ne rokas mazgāja,
ne sukāja matus,
pirms sārtā beda
Baldra bendi!
Bet Jūristabās
raudāja Frigga
par Veļupils²⁴ postu –
vai sapratāt, vai nekā?
- 34 Prata Vāle
pinekļus piepīt –
stipras un spriegas
no zarnām saites:
- 35 redz viņa viltņieku
verdošiem avotiem
līdzās saistītu –
cik Lokem līdzīgs!
Mod Uzvarniece:
neba priecīga!
pār savu vīru –
vai sapratāt, vai nekā?²⁵

14 Ouda sieva ir vaniete Freija. Sk *Gilves acumaldā*, 48, 62. un 74. lpp.

15 *Heimdals* – āsu sargdievs, Taurētājs. Salīdz. *Zintnieces* 46. vārsmu.

16 ...af veði *Valföðrs* – salīdz. ar nākamo, 28. vārsmu, kur Mīmīs iz „Veļtēva ķīlas” dzer medu. Bet *Gilves acumalda* 15. nodaļā Snorre Sturlas dēls vēsti, ka Mīmīs „pilns zināšanu, jo viņš no Dārdraga dzer šī avota ūdeni. Visatēvs gāja tur lūgt no avota vienu malku, bet neda-būja, iekams nebij atstājis savu aci par ķīlu.” (*Gilve*, 32. lpp.) Kas tad ir „ķīla” – Odina acs, ieķīlāta Mīmim, lai pretī gūtu (magis-ko) gudrību? Vai varbūt Teksts

te metonīmiski apzīmē pašu avotu, kur Odina ķīla glabājas? Skaista ir Henninga Kures u.c. interpretācija: „Avota (un, iespējams, paša Mīmja) apslēptās zināšanas neizpaužas, iekams Odins nav devis ķīlā savu aci. Odina ķīla funkcionē kā ieguldījums.” (www.dur.ac.uk/medieval.www/sagaconf/kure.htm) Tad Odina ķīla ir nosacījums, kuram pastāvēt (af) Mīmja avotā glabātās zināšanas izpaužas?

17 Senais; āsu Patvaļnieks – Odina līdzvārds.

18 *Mimir* – skat. *Gilves acumalda* 32. un 33. lpp. Salīdz. 27. vārsmu.

19 Skat. 27. vārsmu un 17. Piezīmi.

20 *Valkyrjor* – „karā kauto, kritušo izvēlētājas”, valkirijas.

21 *Herjann*, Odina līdzvārds.

22 *Höðr* – Baldra aklais brālis, kurš Lokes vilts nonāvē Balдру ar āmuļa bultu. Salīdz. 62. vārsmu.

23 *Vāle (Váli)*, Baldra un Höda brālis, kurš dzimst pēc Baldra nāves un – vienā nakti izaudzis liels! – atriebj Balдру gan abu aklajam brālim, gan īstajam vainīniekam, āsu viltņiekam Lokem.

24 *Valhöll* – Valhalla.

25 Skat. *Gilves acumalda* 49. un

- 36 Trakupe straujā
no austrumiem trauc,
rauj cirvjus un šķēpus
caur Indeves leju.
- 37 Slejas ziemeļos
Dilģa lejā
zelta istaba
Dzirkstuļa dzimtai;
otra stāv vietā,
kur Vienmēr Silts –
alusnams milzim,
kam Brimis vārdā.
- 38 Namu redz viņa,
kur saule nesniedz,
Līkkrastā stāvam,
ziemup tam durvis;
indes lāses
juntlūkās raso –
nams nopīts
no čūskmugurām!
- 39 Redz viņa brienam
pār baisām straumēm
kas melus zvērē,
kas maitā ļaudis,
un tos, kas paved
laulenes citiem!!
Knosa tur Nokodējs
miroņu miesas,
plosa tās Vilks –
vai sapratāt, vai nekā?
- 40 Sēž austren vecene
Dzelzu mežā
un dzemdē
Dzelzvilka dzimtu;
ceļas no tiem
viens visstiprākais –
spīdekļa zaglis
spīgaņa izskatā,
- 41 miroņu miesas
milzenis rij,
āsu istabas
asinīm aplej;
satumst saule,
vasara sarūk,
visi vēji vaimanā,
vai sapratāt – vai nekā?
- 42 Sēž kalnā
un arpu spēlē
- 43 Bruņukalps priecīgais –
milžu namsargs;
tam pār galvu
dzied Putnubirzī
sārtspalvis gailis,
Zintzinis saukts.
- 43 Bet pie āsiem
Zeltsektis dzied,
pamodina
Pulkutēva puišus;
vēl dzied gailis
zemzemes dzīlēs
sodrēju sarkans
elles stadulās.
- 44 Gauži kauc Garms²⁶
Dziļālas galā –
pārrautas važas,
vaļā Vilks! –
Daudz viņa prot:
tālu redzu es priekšā
likteni Soģiem²⁷ –
uzvaras dieviem!
- 45 Cits citu nokaut
ceļas brāļi,
saimes saites
brālēni sarauj,
mokas, meli,
maucība visur,
āvlaiks, šķēplaiks, -
vairogi šķelti,
vējlaiks, vilklaiks, -
līdz visums sabrūk!
Negrib cilvēks
cilvēku saudzēt!
- 46 Līksmi Mīmja dēli²⁸,
kad liktens liesmo,
kad svilin sveļ
Dārdrags senais!
Ducina Heimdals
Dārdragu gaisos,
apsprīžas Odins
ar Mīmja galvu,
- 47 dreb Igdrasils,
dižais Osis,
sten senais stumbrs, –
Milzis jau staigā!
Eļš visi izbailēs
iedami eļļup,
līdz Surta²⁹ saime
tos saplēš un aprij.
- 48 Kas notiks āsiem?
Kas notiks elfiem?
Dun Milžzeme,
pulcējas dievi;
kunkst rūķi
pie klinšu durvīm,
stāvkalnu stūrgalvi –
vai sapratāt, vai nekā?
- 49 Gauži kauc Garms
Dziļālas galā –
pārrautas važas,
vaļā Vilks! –
daudz viņa prot:
tālu redzu es priekšā
likteni Soģiem –
uzvaras dieviem!
- 50 Hrimis³⁰ steidz no saullēkta
vairogu sedzies;
milžu omā
Milzlocis gorās, –
kuļ čūska vilņus,
klaigā ērglis,
plēš balsnos liķus;
Naglaivis³¹ jau līgo!
- 26 *Garmr* – Suns. Daļa pētnieku šo apokaliptisko nezvēru identificē ar Fenra vilku, bet citi ne. Atzīstos leciegajam lasītājam, ka īslandiešu teksts liekas viešam vairāk skaidrības, nekā mans fonētiski motivētais latviskojums – oriģinālā Suns rej!
- 27 Šajā tulkojumā atturo latviskot *ragna rök* kā *dievu mijkrēslī*. Zinātāju vidū strīdus izraisījusi divu vārdu līdzība; *rökkr* tad būtu *mijkrēslis* vai *tumsums*, bet daudzos citos vārdsavienojumos raugāmais *rök* – *rasme, esme, „dzīve un darbi”*, *liktenis, spriedums*. Pieņemu, ka abas interpretācijas var valodā un literatūrā būt ilgi līdzāspastāvējušas.
- 28 Mīmja dēli (vai Mīmja dzimta) – acimredzot, milžu dzimums, kam nu prieks par āsu postu.
- 29 Surts – Melnais, ugunsmilzis, liesmainās Muspelas sargs. Skat. Gilves 4. nodaļu (15. lpp.)
- 30 *Hrymr* – āsu ienaids no milžu cilts.
- 31 *Naglfar* – milzu kuģis, ko āsu naidnieki darinājuši no miroņu nagiem. Skat. Gilves 51. nodaļu – 97. un 99. lpp. - un 43. nodaļu.

51 Kuģo no austrumiem
Muspelas vīri
laivā pār jūru –
Loke pie stūres,
visi tur vilkači
ar Vilku kopā,
Vējzibšņa brālis
viņus valda.

52 Surts nāk no saulvidus
ar zaru rīju³²,
sērgdievam saule
zobenā zibsnī;
klintsgali lokās,
milzenes mokās,
iet vīri eļļup
un debess šķeļas.

53 Nezin Tvere³³,
kur bēdās tverties,
kad ceļas Odins
pret Vilku cīņā,
bet Bļaura bende³⁴
baltais – pret Surtu;
Frigas priekam
nu posts priekšā.

54 Gauži kauc Garms
Dziļālas galā –
pārrautas važas,
vaļā Vilks! –
daudz viņa prot:
tālu redzu es priekšā
likteni Soģiem –
uzvaras dieviem!

55 Nāk Cīņutēva
cildenaīs dēls,
veikt grib Vīdars³⁵

32 ...*með sviga lævi* – „zaru izdeldētāja” te – uguns vārda kenings.

33 *Hlín* – āsietes Frigas, Odina sievas un Baldra mātes līdzvārds.

34 Par Freiju un Bļauri (un Freija zobenu) skat. *Gilves acumalda* 37.nodaļā – 66.lpp.

35 *Vīðar*, varbūt – Plašvaldis, Visvaldis; Odina dēls, skat. *Gilves acumalda* 29. nodaļu. *Gilves* 51. nodaļā (98.lpp.) Vīdars pārplēš rīkli Fenra Vilkam, uzlicis milzukurpē auto kāju tam uz apakšžokļa, te – 55.vārsnā viņš nogalina Vilku ar šķēpu. Bet kvadrātiekvāvs pievienotajā fragmentā Vīdaru redzam pieveicam Pasaules čūsku un ejam bojā no Čūskas indes (avots: www.nordic-life.org/nmh/voluspa.htm).

Veļu rīju;
Kaucēja dēlam
krūtīs iegruž
tērauda šķēpu –
tēvs atriebts tagad!

[55 Pasaules jozējs
pursalas plāta,
pāri debesij
Glodenis lokās,
Odina dēls
jau atelsies indes –
dzist un dzeltēt
nu Vīdara dzimtai!]

56 Ceļas Zemes
zēns cēlais,
iet Odina dēls
tērēt Tārpu,
dusmās viņš plosa
Pasaules jozēju!
Visiem reiz jāatstāj
sava sēta!
Tik deviņus soļus
sper Zemes dēls,
negoda nebaidās –
nobeidzis Odzi!

57 Melna top saule,
grimst zeme jūrā,
krīt no debesīm
karstās zvaigznes,
gail uguns,
garaiņi mutuļo,
līdz pašai debesij
deg pasaule.

58 Gauži kauc Garms
Dziļālas galā,
pārrautas važas,
vaļā Vilks! –
daudz viņa prot:
tālu redzu es priekšā
likteni Soģiem –
uzvaras dieviem!

59 Viņa ierauga
atkal no jauna
mūžzaļo zemi
no jūras nirstam;
plok pali,

nordic-life.org/nmh/voluspa.htm.
Mūsu pamattekstā šāds liktenis
citam Odina dēlam, pārkondie-
vam Toram.

plivinās ērglis
sazvejojot zivju
zem stāvām klintīm.

60 Atkal pulcējas
āsi Likumlaukā,
Platložņu piemin –
Pasaules jozni;
kas iepriekš bijis,
tie it ieminas,
atmin Drauddieva³⁶
rūnas dārgās;

61 tie zaļajā zālē
rod zelta galdiņus,
kas priekšdienās
tiem piederēja.

62 Nesēti lejās
lauki uzzeļ,
apdzist brūces,
atgriežas Baldrs;
Mīt Höds³⁷ ar Balдру
Hrofta³⁸ godnamā,
Veļdieva istabās –
vai sapratāt, vai nekā?

63 Gan zina Henirs
ar zilspieķi zavēt;
apmet mitekli
abu brāļu bērni
Vējnamā plašā –
vai sapratāt, vai nekā?

64 Namu tā redz
par sauli jaukāku,
zeltā jumtu
Gunsglābē stāvam –
tur uzticīgās
kardraudzes mājās
un mūžam
svētlaimi baudīs.

65 Tad spožais Soģis
trauc spriedumu spriest,
Lielvaris – leļup! –
kuram valdīt visu!

36 *Fimbultý(v)r* – Diždievs,
Drauddievs - Odina līdzvārds.

37 Salīdz. 31., 32. vārsnu un 36.
piezīmi.

38 *Hroft*, *Hroptr* – Odina līdz-
vārds.

66 Te lidu trauc

Tumstuves pūķis,
spīdais glodis
no Diļģa kalniem,
nes spārnu spalvās
pār lejām laizdamies
Nokodējs liķus!

Nu laiks tai – prom doties.

PAR ULŽA BĒRZIŅA ATDZEJOTO VŪLUSPĀ

Dzejnieka Ulža Bērziņa latviskotais *Zintnieces pareģojums* jeb *Valas pareģdziesma (Vŷluspā)* ievada senislandiešu *Vecāko* jeb *Vārsmu Eddu (Sæmundar Edda)* – laika posmā no aptuveni 800. līdz 1100. gadam radušos mitoloģiski episkos vēstījumus, kam pamatā Skaulholtas (Skálholt) bīskapa Brinjoulva Sveina dēla (Brynjólfr Sveinsson) 1643. gadā Islandē atklātais teksts. Pirms desmit vai vairāk gadiem Uldis tulkojis tās *Pareģojuma* vārsmas, ko Snorre Strulas dēls (Snorri Sturluson, 1178-1241) iekļāvis, domājams 13. gs. 20. gadu sākumā, savā *Jaunākajā* vai *Stāstu Eddā* (*Snorra Edda*). *Tādēļ bij jāuzmanās, lai mans agrākais tulkojums neiespaīdo un nenovīl jauno. Par īpašvārdiem gribas piebilst, ka mēģinu tulkot tos runātnīgos, tos spilgti „raksturojošos”, bet kādu tiesu saglabāju oriģinālā valodā, lai paliek kaut nedaudz pergamenta smaržas – vēsta atdzejotājs un piemetina, ka veltī savu kautro sniegumu aizgrābjošajiem sieviešu tēliem ziemeļzemju un dienvidzemju mitoloģijā, folklorā un literatūrā.* Tulkot *Vŷluspā* dzejnieku aicinājis horeogrāfs Arnis Siliņš, lai kopā ar amata brāli Gunti Spridzānu, režisoru (arī scenārija līdzautoru) Viktoru Runtuli (no producentu grupas „Vīruss Art”), Ilzi Apsiņu (no mūzikas festivāla „Porta”) un pieciem modernās dejas dejojājiem varētu sākt veidot 2010. gadā paredzēto dzejas un dejas uzvedumu ar nosaukumu *Dzīvības koks un trīs vērpējas*.

Dažas dienas pirms Jāņiem Marokas Karalistes Fēsas Universitātē, mācītu islāmistu vadīts, Uldis pieliek punktu savam Korāna atdzejojumam no senarābu valodas, tādējādi pievienodamies slaveniem islāma svētrakstu *Lasījumu* vai *Saukumu* (arābiski ‘al-kur’ān) tulkotājiem-zinātniekiem – vācu valodā (Max Henning, Rudi Paret), angļu (Edward Henry Palmer, Arthur Arberry), dāņu (Ellen Wulff), holandiešu (Sofjan S. Siregar), franču (M. Kasimirski, Régis Blachère), krievu (Gordij Sablukov, Ignatij Kračkovskij, Magomed-Nuri Osmanov) u.c. Pie reizes jāpriecājas, ka mūsu literatūras telpa šogad bagātāka kļuvusi arī ar paša tulkotāja jaunu dzejojumu grāmatiņu *Saruna ar Pastnieku* (skat. 59. lpp.). (R.E.)

Pārnesums no 15. lpp.

*kuru dzejas izmantotas netīrajai politikajai spēlei, esam sašutuši par šādu nekaunību. Emigrācijas darboņi aizmirsuši to, ka nevienam demokrātiskam, progresīvam latviešu dzejniekam nekad nav darījis godu (...) tāds fakts, ka ar viņa darbiem sevi cenšas izrotāt kāda reakcionāra lapele. Kungi bēguļi, jūs esat sajaukuši adreses; jums Latvijā vairs nav nekā ko meklēt un atrast; latviešiem, arī latviešu padomju dzejniekiem, nav nekā kopēja ar tādiem vēstures atkritumos aizslaucītiem fašistu bēguļiem. Tādēļ, lūdzu, aizveriet durvis no ārpusēm! Un – uz neredzēšanos!*²³ Imants Auziņš arī šo *Treju Vārto* publikāciju nodēvē²⁴ par *provokatoriskiem trikiem*, taču izlīdzinoši cenšas Plotnieka apvainojumus nogludināt, novērtēdams dzejoļu pārpublicēšanu trimdas literārajā presē kā ieguldījumu *kultūras sakaru veicināšanā* un pat priecēdamies, ka starp tautiešiem ārzemēs Latvijas dzejai *ir un rodas jauni draugi*.²⁵

Padomju Latvijā ik gadus tiek uzsvērta optimistiskā statistika, kas rāda, ka trimdas latvieši labprāt izmanto iespēju apciemot Latviju un piedalīties KKS sarīkojumos. Kā 1973. gadā intervijā liecina Latvijas kultūras sakaru komitejas prezidija priekšsēdētājs Imants Lešinskis, 1972. gadā *loti kupls skaits dzimtenes apmeklētāju ar lielu atsaucību piedalījās svinīgajā vakarā, ko rīkojām par godu 32. gadskārtai, kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā un tās iestāšanās PSR Savienībā. Minētie un daudzi citi fakti liecina, ka ārzemēs dzīvojošo latviešu domāšanā notikušas un notiek nopietnas izmaiņas, kas pamatojas apziņā, ka ir bezjēdzīgi, kā to joprojām dara emigrācijas pretpadomju elementi, mēģināt pretstatīt jēdzienus „latvisks” un „padomju”, Latvijas intereses visas Padomju Savienības interesēm, latviešu nacionālās kultūras attīstību padomju sociālistiskajai iekārtai, kuras apstākļos šī kultūra iemantojusi patiešām neierobežota uzplaukuma iespējas, bagātinādamās un gūdam jaunus, plašus apvēršņus padomju tautu kultūru mijiedarbes gaitā*.²⁶

Par filoloģijas doktori Evu-Eglāju-Kristsoni skat. JG254(2008):15.

23. Jānis Plotnieks. *Literatūra un Māksla* 1972.2.IX.

24. Imants Auziņš. *Literatūra un Māksla* 1972.9.IX.

25. Turpat.

26. „Uz drošiem, principiāliem pamatiem”. Intervija ar Imantu Lešinski. *Dzimtenes Balss* 1973.22.III.

Rūta Dzenīte

ASPAZIJAS MIRDZĒŠANAS LAIKS

Savā programmatiskajā dzejoļī „Sadegt un spīdēt” Aspazija raksta: *Es sadegu – nu manim vajag spīdēt*. Visu garo okupācijas laiku Aspazija spīdēja tautas atmiņā, neskatoties uz oficiālo viņas daiļrades vērtējumu. Pašai dziedājis ir literatūrzinātnieces Saulcerītes Vieses devums – viņas grāmata *Mūžīgie spārni* ir piemineklis izcilajai latviešu dzejniecei. Lēnām, ar grūtībām Aspazija atgriežas tur, kur viņai Latvijas vēsturē un kultūrā jābūt. Tikai mainoties valsts varai, Aspazijas pēdējā dzīves vietā Dubultos Zigfrīda Meierovica prospektā 20 iekārtota Jūrmalas pilsētas muzeja filiāle, kuras tapšanā piedalījās trimdas tautieši (Uldis Raiskums, Agate Nesaule, Oļģerts Akmentiņš). Aizritējušajos 10 gados Aspazijas māja kļuvusi par iemīļotu pulcēšanās vietu, kas izstaro savu gaismu un siltumu – to atzīnusi gan pasākumu viesi, gan mājas apmeklētāji. Ieraksti viesu grāmatā to apliecina ne tikai Eiropas tautu, bet arī austrumu valodās.

Par tradīciju kļuvusi Aspazijas dzimšanas dienas svinēšana martā, kas katru gadu ir citāda – 2007.gadā tā bija tikšanās ar šobrīd izcilāko latviešu dzejnieci Māru Zālīti, 2008.gadā – ar Jūrmalas Majoru pamatskolas skolotāju Ināru Andžāni, kura tīkko pabeigusi savu grāmatu par Aspaziju. Šogad, 17. martā, Aspazijas mājā viesojās savdabīgs pāris – dzejniece Anda Līce (māte) un dziesminiece Elīna Līce (meita). Abām tikko iznācis kopīgs dzejoļu krājums *Tik tuvu pie...*, kas, šķiet, ir pirmais šāda veida izdevums latviešu literatūrā (skat. JG:257:51). Sarīkojumā varējām vērot kopīgo un atšķirīgo abu dzejnieču darbos. Andai Līcei, līdzīgi tūkstošiem latviešu, 1949.25. III astoņu gadu vecumā kopā ar mammu un vecvecākiem sākās ceļš uz Sibīriju, kur palika gan vectēvs, gan vecmāmiņa. Šobrīd lasot Andas Līces darbu, grūti noticēt, ka, atgriezies Latvijā, viņa Cesvaines skolas septītajā klasē mācījās krievu plūsmā. Pati dzejniece atzīst: *Slikti runāju, rakstīt gandrīz nemaz nepratu*. Smags ir dzejnieces ceļš uz izglītību – pēc Bulduru Dārzkopības tehnikuma

Rūta Dzenīte stāsta Livānu jaunajai paaudzei par Aspaziju (2009.V)

beigšanas sākās darba gaitas dažādos ar literatūru nesaistītos darbos. Kā daudziem Latvijā otrā elpa Andas Līces dzīvē sākās ar Atmodu, kad akadēmiķa Jāņa Stradiņa vadībā tika izveidota staļinisma ļaundarību apzināšanas komisija, kurā Anda Līce veica sekretāres pienākumus. Par šo laiku dzejniece atceras: *Daudziem es biju pirmais cilvēks, kuram viņi uzticēja šīs atmiņas. Tas nebija viegli. Viņi raudāja, arī es raudāju. Tā kļuva par šo atmiņu galveno vācēju un glabātāju*. Barikāžu laikā, baļļodamās par atmiņu manuskriptu likteni, dzejnieces draudzene toņ ieraka savā ģimenes dārzā. Šobrīd šis darbs turpinās okupācijas muzejā, tā ir smaga nasta, varbūt arī tādēļ dzejniece atzīst: *Es arī vairs negribu karot, Tik starot, tik starot, tik starot...*

Šajās dienās saņēmām priecīgu ziņu no Jūrmalas pilsētas domes – sāksies Aspazijas mājas teritorijas labiekārtošana, lai varētu uzstādīt tēlnieces Artas Dumpes pelēkā granītā izcirsto pieminekli Aspazijai, pirmo pieminekli izcilajai dzejniecei Latvijā. Aspazijas mājas draugs, zinātniece Astrida Stahnke no ASV, sveicot dzejnieces 144. dzimšanas dienā starp citu norāda uz vēl vienu nepadarītu darbu – Raiņa kapos pieminekli pie abu dzejnieku atdusas vietas vēl šobrīd blakus Raiņa vārdam nav Aspazijas vārda. Arī Jūrmalā vēl nesam panākuši, lai kāda no Dubultu ieliņām, pa kurām pēdējos 10 dzīves gados staigāja Aspazija, nestu viņas vārdu. Pricājāmie, ka kopīgajā darbā – Aspazijas daiļrades popularizēšanā iesaistīties Ukrainas vēstnieks Latvijā Rauls Čilačava, veidojot skaisto grāmatu *Trejkrašainā saule* ar Raiņa un Aspazijas dzeju un vēstuļu fragmentiem ukraiņu, gruzīnu un latviešu valodās. Darāmā vēl daudz, mūsu mērķis – aizsākt jaunu tradīciju: Aspazijas dzimšanas dienā 16. martā – pulcēties pie viņas pieminekļa Dubultos.

Akadēmiķis Jānis Stradiņš saka: *Cilvēki ir aizvietojami pēc amatiem, bet pēc misijas cilvēki nav aizvietojami*. Aspazijai bija un ir sava misija, tādēļ arī viņas laiks ir tik garš, cik ilgi dzejniece dod gaismu arvien jaunām un jaunām paaudzēm.

Rūta Dzenīte ir biedrības *Aspazijas mantojums* priekšsēdētāja.

Aspazija

PĒC MANIS

*Kad iešu – negribu aiziet tā,
Aiziet neziņā,
Es gribu palikt jums atmiņā.
Es nācu pie jums ar jaunu veidu,
Ar jaunu mīlu,
Ar jaunu naidu;
Jaunu jūtu vētru es sacēlu,
Jaunas daiļuma zvaigznes es iededzu,
Es sildīju jūsu augsto telpu
Ar savas karstās dvēseles elpu
Un pārrāvu jūsu stingumu
Ar sajūsmas šalčošo plūdumu.*

*Kad iešu, negribu aiziet tā,
Aiziet neziņā.
Es gribu palikt jums atmiņā.
Ak, palikt jūsu mīlā vēl,
Kā saule purpura krāsās kvēl,
Kad tā jau sen ir nogājusi,
Lai dzīve man pakaļ novilņo vēl
Kā jūra, kad vētra pārgājusi.*

*Kad iešu – tā negribu projām iet:
Savu saturu gribu vēl citos liet,
Mana drausma lai vājākās dvēselēs riet.
Savu laiku es gribu pie zvaigznēm siet,
Savu sauli pār visiem kā vēdekli plest
Un aizejot varvīksnu pakaļ mest,
Kad miesa dziļi zem velēnām guls,
Lai zemei cauri vēl pukst mans pulss.*

Aspazijas māja Zigfrīda Meierovica prospektā 20, Dubultos

Aina Sikсна

MANI SKOLOTĀJI JĀNIS RUDZĪTIS UN ZENTA MAURIŅA

Šogad paiet 100 gadu, kopš Vidzemes Bērzaunes pagasta Susurēnos dzimis (1909.24.III), Upsalā, Zviedrijā mirušais (1970.25.V) Jānis Rudzītis. Kopš Zentas Mauriņas dzimšanas (1897.15.XII) Vidzemes Lejasciema pagastā šogad aprit 112 gadu, bet kopš aiziešanas mūžībā (1978.25.IV) Šveices pilsētā Bāzelē – 31 gads.

Mauriņa un Rudzītis dzīvoja Upsalā pēc kara gados, kad tur apmeklēja skolu. Zenta Mauriņa sestdienās mācīja latviešu ģimnazistiem latviešu literatūru. Atmiņā palikusi Mauriņas tumšā istabiņa pulksten sešos vakarā un dzejas rindas, ko dzirdēju šai gaisotnē – *Stiprais no pazemes nes lapu zaļu*. Vēlāk šis Zinaīdas Lazdas rindas atbalsojušās kādā Jura Kronberga dzejolī. Rakstnieki, kas no Mauriņas semināriem palikuši atmiņā, ir Rainis, Poruks, Frīcis Bārda un Kārlis Krūza.

Atmiņu autore, ilggadēja JG līdzstrādniece, ir psihiatrijas doktore. Dzīvo Stokholmā.

Zenta Mauriņa

Zīm. Eduards Dzenis

Kaut arī lielākā daļa no skolniekiem bija skolojušies tikai zviedru skolās, Mauriņa tomēr bija pārsteigta, ka Krūza mums nebija pazīstams.

Ar jaunībai raksturīgu nejutību Mauriņas personīgās grūtībās nespēja iedzīvoties, un sapratu tās tikai vēlāk, lasot viņas grāmatas *Zemes dziesma* (1977) un *Manas saknes ir debesīs* (1980). Tiekoties ar ļaudīm, kuriem Mauriņas grāmatas un liktenis daudz ko nozīmēja, sapratu, ka rakstniecības dzīves gājums un darbi ir ar psihoterapeitisku, lai neteiktu ārstniecisku, nozīmi. Kad strādāju neiroloģiskā klīnikā Jēteborgā (Göteborg), nācās izmeklēt jaunu meiteni Ingu ar smagu bērnu trieku. Viņa bija nobeigusi tautas augstskolu un gatavojās studijām. Inga man daudz stāstīja par Mauriņu un viņas grāmatām, par to, ko tās viņai devušas. Neapšaubāmi Mauriņas dzīves gājums un darbs ir pelnījis apbrīnu un cieņu. Inga pati vēlāk izdeva grāmatu ar psihoterapeitisku ievirzi.

Vēl tagad glabāju tos 19 dzejoļus, kurus Jānis Rudzītis man mācīja lasīt, ilustrējot viņa priekšlasījumu par latviešu dzeju Upsalā, Stokholmā un Vesterosā. Pirmais ir Jura Alunāna skaistais dzejolis, kurā *saule riet it klusa un brangi rožaini tai stari spīd*, pēdējais – Dzintara Soduma "Kara kalps". Jāņa Rudzīša referāts un šie dzejoļi bija mans "īssais kurss" latviešu poēzijā. No Vesterosas atmiņā iespiedušās rindas no Medeņa dzejoļa par kapu svētkiem dzimtenē: *Tāds krāšņums vainagos un pušķos kļaujas – / Kā teiksmā atmirdz senču sils*. Neaizmirstamas palikušas arī rindas no Kārļa Skalbes krājuma *Klusuma meldijas: Engēls no aizslēgtām lūpām liesmainus vārdus plūks*. Rudzītis lielu vērību pievērsa ritmam, kopā ar mani rūpīgi slīpēdams ik rindu, līdz tā tuvojās viņa priekšstatam. Stundām lasījām Zinaīdas Lazdas dzejoli "Pirmā nakts" un Skalbes dzejoli par Latviju, no kuras paliek tik *pelni un asaras*. Melodramatismu Rudzītis necienīja un man sava emocionālā ādere bija krietni jāiegrožo, kas nāca tikai par labu. Rudzītis pret mani izturējās kā pret pieaugušu cilvēku – lietišķi un ar respektu, ko ļoti vērtēju. Mauriņai turpretim piemita īpašība iejusties citu cilvēku jūtu dzīvē un dažkārt to mazāk vai vairāk smalkjūtīgi komentēt, kas varēja aizskart jūtīgākus ļaudis, kādi palaikam ir jauni cilvēki.

Rudzītis ļoti mīlēja mūziku, un viņa mājā pirmo reizi dzirdēju Prokofjeva klasisko simfoniju un Rudzīša komentārus par šo skaņdarbu.

1964.gadā kā nupat studijas beigusi ārste strādāju Kungelvas slimnīcā, satiku Rudzīti tuvējā ciemā, kur notika *Eiropas latviešu jaunatnes apvienības (ELJA)* seminārs par Raini un kur, Rudzīša aicināta, lasīju īsu referātu par Aspaziju. Rudzītis žēlojās, ka jūtoties slikti un ka vadījis semināru pēdējiem spēkiem. Viņš ņēma zāles un lūdza man izmērīt viņa asinsspiedienu. Tā bija viena no pēdējām reizēm, kad tikāmies. 1970.gadā viņš pēkšņi nomira ar sirdstrieku, ja nemaldos, ceļā no kādas apspriedes Stokholmā. Astonus gadus vēlāk nomira Mauriņa.

Bet ir palikušas viņu grāmatas. Mauriņas jau Latvijā izdots Grāmatu Drauga sējumiņš par Dostojevski,

ko man uzdāvināja 60. gados ciemojoties Rīgā. Interesanti, ka Padomju Latvijas literārais žurnāls *Karogs* 1983. gadā citēja Mauriņas esejas par Majakovski, ko mēnešraksts *Daugava* bija iespiedis 30. gados. Protams, Mauriņas vārdam šai sakarībā grūti paiet garām. Manā plauktā stāv arī Rudziša rediģētie Ādamsona raksti. Kompetentā literatūrvēsturniece Ofēlija Sprogere ir rūpējusies, lai pēc Rudziša nāves iznāktu viņa trimdas presē publicētie raksti krājumos *Starp provinci un Eiropu* (Ziemeļblāzma 1971) un *Tālos ciemos – savos Jaudīs* (Ziemeļblāzma 1973). Sevišķi interesants ir pirmais krājums, kur Rudzītis izvērtē trimdas rakstniecību un lūkojas nākotnē. Pēc deviņiem gadiem trimdā Rudzītis gaišredzīgi izsaka cerību, ka Latvijas rakstniecībā parādīsies partizāni, radot no okupantu prasībām brīvu literatūru.

Pārlasot Mauriņas un Rudziša grāmatas, var konstatēt lielas līdzības viņu dzīves gājumos un interesēs. Rudzītis savu bērību grāmatā *Starp provinci un Eiropu* tēlo smagu un asarainu, kuras skumjas pārvarēt viņš agri mācījies literatūrā. Četri viņa brāļi un māsa miruši jau bērnībā. Studiju laikā jācinās ar naudas trūkumu, taču viņš atrod balstītājus – gan universitātē, gan Daugavas izdevniecībā. Mauriņas bērību aptumšo smaga slimība – bērnu trieka, kas viņu piespiež visu mūžu būt saistītai ar braucamkrēslu. Rudzītis un Mauriņa mīlēja mūziku un itāļu kultūru. Abiem tuvi bija Rainis, Poruks, Zinaīda Lazda. Abi studējuši Latvijas Universitātē, rakstījuši literārajā mēnešrakstā *Daugava* un 30. gados ieguvuši vārdu latviešu literārajā pasaulē.

Taču dzīvē viņi bija nikni ienaidnieki. Grāmatā *Zemes dziesma* Mauriņa ar rūgtumu piemin, ka *Latvju enciklopēdijā* (Trīs Zvaigznes 1950-62) Rudzītis viņai pārmetis lielas pretenzijas un tendenci uz perversijām. Mauriņa nekautrējas pilnībā citēt kritiskos vārdus, tiem pretim stādot latvisku spītu un izturību kā latviešiem un viņai raksturīgu īpašību.

Rudzītis *Latvju enciklopēdijā* rakstījis rakstnieku biogrāfijas, kuru līmenis, manuprāt, uzrāda lielas variācijas gan stila, gan satura ziņā. Pārlapojot izcilāko latviešu rakstnieču biogrāfijas, Rudzītis augsti vērtējis Aspaziju, taču diezgan neitrāli aprakstījis Brigaderes darbus, ne sevišķi taktiski pieskaroties sarežģījumiem viņas privātajā dzīvē. Toties Mauriņa no Rudziša izpelnījies sadisma iekrāsotu kritiku. Nāk prātā Freida aprakstītās kastrācijas bailes, ko vīrietim varētu radīt gan Mauriņas invaliditāte, gan mazvērtības sajūta viņas Latvijā neparasto ieviržu un plašo zināšanu priekšā. Rudzītis pārmet Mauriņai arī dižgaru kultu. Arī Rudzītim bija savi dižgari, kaut viņš tos daudzinaja citā tonkārtā.

Jā, Rudzītis varēja būt ļoti nesaudzīgs, neļaujot māksliniekam pārkāpt zināmas sabiedriskas, nedz arī politiskas normas. Piemēram, Erika Ādamsona rakstu pēcvārds liecina, ka viņš no tiem izslēdzis trīs dzejoļus ar ļoti radikālu tendenci sociālistiskā virzienā, kas it kā radušies kreisas vides ietekmē. Šos dzejoļus Rudzītis skata kā darbus, kas varētu nepelnīti kaitēt patiesajam priekšstatam par dzejnieku (Eriks

Ādamsons. *Raksti* I. Stokholmā: Daugava 1960:406). Šeit Rudzītis nevajadzīgi tuvojās saviem kolēģiem okupētajā Latvijā, kaitēdams pats savai kompetenta literatūrzinātnieka reputācijai. Citādi Rudzītis cienīja precizitāti un lietišķumu, kaut arī aiz šīs fasādes slēpās Mauriņai dziļi radniecīgs jūtu cilvēks. Rudzītis varēja būt arī ļoti agresīvs. Šajās reizēs viņš pazaudēja savu lietišķību. Mauriņas agresivitāti modificēja jūsmīgs un dramatisks sentiments. Dramatiska emocionalitāte netrūka arī Rudzītim. Grāmatā *Starp provinci un Eiropu* viņš raksta: *Poruka personība pie latviešu gara dzīves debesīm parādījās kā rēgains cīnītāja komēta, kas lēnām izgaist, saplūzdama ar rīta pamalē austošo blāzmu. Tiešām ar Poruku sākās latviešu cīņa pēc savas vietas Eiropas kultūras forumā* (46. lpp.). Šie vārdi nekādā ziņā neatšķiras no formulējumiem, kādus sastopam Zentas Mauriņas rakstos.

Gan Mauriņu, gan arī Rudzīti raksturo zināms narcisisms, nesaudzība un nenogurstošs darbs. Manā fantāzijā Zenta Mauriņa un Jānis Rudzītis ir vislabākie draugi, kuri staltā gaitā pastaigājas gan Florencē, gan Rīgā, sarunās novēlēdami viens otram vietu latviešu rakstnieku debesīs, jo abi ir radījuši vērtības latviešu literatūras vēsturē un rakstu mākslā. □

Jānis Rudzītis

Zīm. Aļis Grunde

Franks Gordons

BŪT LATVIETIM BĪSTAMĀK NEKĀ BŪT VĀCIETIM

Atmiņu šķipsnas

1935.7.IX man sākās mācības Rīgas franču licejā. Pirms tam vajadzēja pierādīt māku lasīt. Man priekšā nolika ābeci, un es uz labu laimi atšķīru lapu ar burtu J. Tur bija rakstīts: *Jā, jā, jātnieki jā.* Un bildīte: Latvijas armijas jātnieki ar gariem pīkiem, kuru galos plivinās sarkanbaltsarkanas lentītes. Acīmredzot 18. novembra parāde Esplanādē. Atceros kā šodien!

Un tā paša gada 18. novembrī es, uz tēva pleciem sēžot, milzīgajā pūlī biju liecinieks Brīvības pieminekļa atklāšanai. Tālumā varēju saskatīt vienīgi lielo audeklu, kas noslīdēja, atsedzot Trīs Zvaigznes.

Pēc kāda laika tēvs mani aizveda uz Žīdu klubu Skolas ielā 6, kura vestibulu greznoja cilnis ar baltzilu karogu un vidū – zeltīta Dāvida zvaigzne. Rīgas žīdu minoritātes teātris – tāds bija oficiālais nosaukums – rādīja jidiša literatūras klasiķa Mendeleja Moicher-Sforima drāmu *Benjamina III ceļojumi*. Divi tēvaiņi, no mīesta nākdami, soļo uz vietas, dziedot: *Mēs ejam, ejam, ejam uz „Eretz Yisrael”*. Es bērna prātā vaicāju tēvam: *Kā gan viņi, uz vietas soļojot, sasniegs Apsolīto zemi?* Kas to varēja zināt, ka 44 gadu vecumā es šo zemi sasniegšu un apmetīšos tajā, bet tēvs tiks apglabāts Karmeļa pakājē ar skatu uz Haifas līci?

* * *

Vakars. Pie *Laimas* pulksteņa, raudzīdamies uz namu, kur atradās kafejnīca *Luna*, sanācis pulka jaužu. Viņu – un manām – acīm pavērās brīnumains skats: uz jumta papirosu *Blend 7* gaismas reklāma, un no glauņā smēķētāja mutes nāk ārā zilganu tabakas dūmu aplīši... Gluži kā Brodvejā! Atskatoties es tagad teiktu: tobrīd Latvijas metropole kļuva īsti moderna.

1937. gadā tēvs žīdu grāmatnīcā *Šneiders un Širs* nopirka un atnesa man no kartona izgriezamus un salīmējamus kuģus, piestātņi un ceļamkrānus: toreiz arābu sacelšanās dēļ Jafas osta kļuva žīdiem nepieejama, un cionisti nolēma uzbūvēt Telavivā kaut mazu, bet pašiem savu ostu, un ienākumi no šī maketa pārdošanas palīdzēja finansēt šo pasākumu. Rakstot šīs rindiņas mājā, kas atrodas Telavivas dienvidu nomalē, es pavīpsnāju, jo patlaban tur, kur toreiz uzcēla ostu, kūsā šīs pilsētas *naktsdzīve*, liksmo bohēma.

Franču liceja vestibilā pie lielā flīģeļa Abgare Miķelsone mācīja mūs kārtīgi nodziedāt *Krauklīts sēž ozolā un Kur tu skriesi, vanadziņi*. Bet 1940. gada septembrī, kad sākās mācību gads nu jau *Anrī Barbisa 11. vidusskolā*, Abgarei Miķelsonei nācās likt mums nodziedāt *Internacionāli* un pa viņas vaigiem ritēja asaras...

* * *

Nākamā – 1941. gada rudenī mums, t.s. evakuētajiem no Rīgas, Kazahijas PSR galvaspilsētā Alma-Atā ierādīja istabu mājēlē, kur mitinājās latviešu ģimene. Māte ar 10 gadu veco dēlu runāja krieviski. Viņas vīrs pirms dažiem gadiem bija *pozudis*, un apvaicāties par to nedrīkstēja. Bet vecmāmiņa, uzzinot, ka mēs esam no Rīgas, nopriecājās: viņa bija viena no tiem Vidzemes zemniekiem, kuri *sava kaktiņa, sava stūrīša zemes* alkās 19. un 20.gs. mijā bija apmetušies Iekšējā krievijā. Es viņai nodziedāju tos pašus *Krauklīti* un *Vanadziņu*, un māmuļa sāka gauži raudāt, atceroties zaudēto dzimteni.

Drīz mēs nonācām Irtišas augšteces novadā un Kutihā, krievu vecdabnieku *keržaku* sādžā bijām cieņīgi kādā ģimenē. Pasirmais ūsainais saimnieks jautāja, no kurienes mēs? *Tātad no Rīgas? Ek, Babitskoje ozero, latiškije barišni* (Babītes ezers, latviešu jaunkundzes). Izrādījās, ka viņš XII armijas sastāvā 1915. gadā karojis Rīgas pievārtē plecu pie pleca ar latviešu strēlniekiem.

Tai pašā apvidū man bija saruna ar pavecu veterināru, kam bija tāds vāciskais vārds un uzvārds, teiksim Fricis Bergmanis. Uzzinot, ka mēs esam no Rīgas, viņš čukstus atzinās, ka ir latvietis. Bet 1937. gadā viņš bija piekukuļojis milicijas pasu galda priekšnieku un panācis, ka ailē *Tautība* ieraksta – *vācietis*. Toreiz, uzsvēra šis vīrs, būd latvietim bija bīstamāk nekā vācietim, un arī tagad, kad noris karš ar Vāciju, viņš šo viltību nenozēlo...

* * *

Atgriezies Rīgā, 1945.9.IV sāku strādāt Latvijas Telegrāfa aģentūrā, kas nu bija TASS filiāle. Pēc gadiem pieciem, Staļina valdīšanas drūmajā norietā, mūs, LTA darbiniekus, satrieca ziņa: Antoņina Tukiša, direktora vietniece un *partordze* izdarījusi pašnāvību, savā dzīvoklī ieņemot pārmērīgu miega zāļu devu. Kas bija noticis? Viņa izsaukta uz Latvijas Komunistu (boļševiku) partijas Centrālkomiteju, un tur pateikts, ka Ulmaņa *Politpārvaldes* dokumentos atrasts viņas – tolaik komjaunietes pagrīdnieces – solījums būt par ziņu pienesēju. Tā bija pret viņu vēsta staļiniska provokācija. Tukiša zvērēja, piesaucot visus marksisma-ļeņinisma elkus, ka neesot vainīga. Atbilde bija – le-daini skatieni. Biedinošs klusums. Un tai pašā vakarā Antoņina Tukiša noslēdza rēķinus ar dzīvi.

Pēcspele: 2005.gada augustā, kad man bija priekšlasījumi 2x2 nometnē Katskiļos, es starpbrīdī ieminējos, ka manu vedeklu sauc Monika un ka šis vārds parasti saistās ar Latgales meitenes tēlu. Pie manis pienāca kāda dāma: *Mani sauc Monika, esmu Latgales meitene*. Tad viņa atcerējās savu bērnību Zilo ezeru zemē un stāstīja, ka Baigajā gadā dzimtās sādžas bērns tirdzījis kāda sparīga komjauniete, kas pieprasījusi noņemt krustiņus, stāties pionieros un neklaušit mammu. Vārds pa vārdam, un noskaidrojās, ka sparīgā komjauniete bijusi tā pati Antoņina Tukiša. Arī liktenstāsts!

Turpinājums 29. lpp.

Jānis Gleizds. *Saulaina diena*. 1980.gados vairākkārt starptautiski godalgota fotogrāfija

Par fotomeistaru skat. 39.lpp.

* * *

Strādājot *Rīgas Balss* redakcijā, man katru dienu no 12.00 līdz 15.00 bija jāuzturas tipogrāfijā Nr.1, Pērses ielā, kur šo avīzi *salīka un aplauza* (senlaiku tehnika, vai ne?). Un 1969. gadā pienāca diena, kad visi šīs tipogrāfijas latviešu tautības poligrāfisti – no t.s. metranpāža līdz linotipistēm – likmoja un gaviļēja, jo no rokas rokā gāja necilais zili pelēkais sējumiņš – Vizmas Belševas *Gadu gredzeni*. Tas bija kā bum-bas sprādziens, kā starmeša gaismas kūlis, kas izkļiedēja sarkano miglu. Un šī sējumiņa kronis – *Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas Hronikas malām*, tika uztverts kā sava veida *Antikomunistiskais manifests: Kā greizsirdīga sieva Roma prasa, / Lai ik uz soļa mīlestību zvēr / Tai publiski... un spiegu acīm lasa / Starp manām rindām, ka tai nepieder / Šī sirds*. Tas bija neaizmirstams brīdis, kam biju liecinieks.

* * *

1981. gads. Ciemojos netaisnā Vitauta Sīmaņa mājā Čikāgas apkaimē. Saimnieks man rādīja savu darbnīcu, stāstīja par krāšņā albuma *Latvia* projektu un pateica, ka gatavojot savu meitu darbam atjaunotajā Latvijas valstī. Vella milti! Tas bija 1981.gadā, kad daudzi vaicāja, cik paaudzēm vēl būs jānomainās, līdz Kremļa impērija sašķīdīs?

Vitauts Sīmanis manās acīs iemiesoja trimdas nesalaužamo ticību tam, ka neatkarīgā Latvija atdzims.

* * *

Mācīdamies padomju krievu skolas 6. un 7. klasē tālajā Kazahijā, kur biju nokļuvis kā karalaika bēglis, iegaumēju daudzas Aleksandra Puškina vārsmas, un viena rindiņa tagad, pēc 65 gadiem, man pēkšņi atausa atmiņā: *Ot finskih hladnyh skal do plammenoi Kolhidy*, latviskojot – no aukstām somu klintīm līdz liesmainajai Kolhidai. Puškina to rakstīja 1831.gadā pēc t.s. poļu dumpja brutālas apspiešanas, atbildot „Krievijas apmelojājiem” Rietumeiropā (galvenokārt franču parlamentāriešiem) un uzsverot, ka no siltajiem ziemeļiem līdz svelmainiem dienvidiem Krievzeme celsies cīņai, zibot tērauda durkļiem.

Ģeniālais dzejnieks Puškina bija gan izsmalcināts kosmopolīts, gan brīvdomīgs humānists un vienlaikus lielkrievu šovinists.

Pārfrazējot šo Puškina dzejoļa rindiņu, pievērsīsimies kā klinšainajai somugru Igaunijai, tā Kaukāzam (Kolhida ir tagadējās Gruzijas sengrieķu nosaukums). Abi šie reģioni, ja ticam gan Puškinam, gan Putinam, ietilpst Krievijas interešu sfērā.

Britu nedēļas laikraksts *The Economist* atzinīgi vērtē Igaunijas prezidenta Tomasa Hendrika Ilvesa ie-

rosmi – plašāk pieminēt un arī popularizēt ārzemēs kopumā maz zināmu faktu: 1944. gada septembrī, atkāpjoties vācu karaspēkam un tuvojoties sarkanarmijai, Tallinā dažas dienas darbojās un turējās demokrātiska Igaunijas valdība Otto Tifa (Tief) vadībā. Ne visiem šīs valdības locekļiem izdevās rast patvērumu Zviedrijā; izglītības ministrs Arnolds Susi tika vārdzināts Gulagā kopā ar Aleksandru Solženīcinu. *The Economist* uzsver šīs īslaicīgās epizodes (*interregnum*) simbolisko nozīmi: pati Tifa valdības eksistence Tallinā apgāz nodrāzto apgalvojumu, ka sarkanarmija 1944. gadā „atbrīvojusi” Igauniju.

Un vēl viena interesanta ziņa no Igaunijas: šīs zemes dienvidaustrumos, Vistlas ciematā, atklāts pieminekļis kritušajiem igauņu karavīriem. Jaunums te ir tas, ka 1944.21.IX te notika kauja starp *Waffen SS 20.* igauņu divīzijas un sarkanarmijas igauņu strēlnieku korpusa vīriem un piemineklis celts, godinot **abu pušu** igauņu karavīru piemiņu. Te krita vairāki simti „leģionāru” un ap 70 „strēlnieku.”

Man šķiet, ka te nekā nosodāma nav. Taču baidos, ka dažs labs lasītājs šķendēsies, ja ierosināšu, lai Džūkstē, kur, kā rakstīja nelaiķis Uldis Ģermanis, cīnījās brālis pret brāli, tiktu uzcelts līdzīgs piemineklis.

* * *

No „aukstām somu klintīm” dosimies uz „liesmaino Kolhidu” un Puškina vietā atcerēsimies Ļermontovu.

Konservatīvais krievu rakstnieks Vladimirs Bondarenko mēnešrakstā *Deņ Ļiteratury* nācis klajā ar, varam teikt, dūsmīgu apcerējumu „Krievu Kaukāzs”, kurā kategoriski iebilst pret vispāratzītā termina *Ziemeļkaukāzs* lietošanu un prasa, lai šis reģions turpmāk tiktu saukts par Dienvidkrieviju (*Južnaja Rossija*). Līdzšinējā termina paturēšana nozīmētu kaunpilnu Krievijas kapitulāciju, apgalvo Bondarenko, tā būtu atteikšanās no Krievijas likumīgām tiesībām un pozīcijām. Viņaprāt, tur jāatjauno pussagruvušās pareizticīgo baznīciņas, jo turpat līdzās slejas mirdzošie mošeju minareti. Par ko Terekas kazaki lēja savas asinis 18. un 19. gs.? Te taču sensenis bijis Krievzemes aizsargvalnis Āzijas pievārtē! *Jāaplūcina mūsu Kaukāza krieviskums*, uzsver Bondarenko. Un te mēs no Puškina nonākam pie cita krievu literatūras ģēnija – Ļermontova: Bondarenko aicina ne tikai sakopt novārtā atstāto Ļermontova muzeju Pjatigorskā, cildināt šo slaveno krievu cilvēku, kura daiļrade nesaraujami saistīta ar Kaukāzu, bet arī vēl tagad – 166 gadus vēlāk – šausīt un nolādēt majoru Martinovu, no kura lodes divkaujā krita Ļermontovs. Bondarenko ļoti izteiksmīgi atspoguļo pašreizējās noskaņas lielkrievu šovinistu aprindās, norādot uz *Ļermontova slepkavas* vārdu un tēva vārdu – *Nikolajs Solomonovičs Martinovs*. Šis majors nācis no t.s. kantonistiem – cara armijā iesauktajiem un turpat kristītajiem žīdu pusaudžiem. Kāda tam nozīme šai sakarā? Komentāri lieki! □

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMAIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE – 1945

Mūs atved uz jauno apmetni gan ar armijas kravas mašīnām, gan vilcienu. Alt-Garge – tā saucas Elbes malā nepabeigtās spēkstacijas strādniekiem celtā apmetne, ko mēs citādi savā starpā nedēvējam kā par lāgeri. *DP Camp Alt-Garge* ir *UNRRA team 63* aprūpē. (*Latvijas Vēstnesī* minēts, ka pirmie iebraucēji ieradusies 1945.7.VI. Var jau būt, jo neatbraucām visi reizē.)

Mēs dzīvojam meža malā. Tuvākā dzelzceļa stacija ir Blekēdes ciemā, no kurienes uz apriņķa pilsetu Lineburgu iet motorvāgītis. Tuvākā pilsēta – Bārskempa. Lielais vairums esam bijušie Lineburgas kazarmju ļaudis. Nometnē bez mums ir arī igauņi un lietuvieši. Vairākumā esam mēs, un mums piekrit centrālā vieta – koka barakas abās pusēs nometnes laukumam, ko grezno divi karogu masti; vienā laukuma galā vēl kādas barakas, otrā – ambulance. Pārējās ēkas – virtuve un ēdamzāle ar mazu paaugstinājumu, kas kalpo par skatuvi, bērnu virtuve bērniem līdz 14 gadiem, sausās labierīcības (sieviešu un vīriešu daļu atdala siena) un dušas telpas ar mazgātuvī otrā galā. Aiz ambulances atkal trīs vai četras atsevišķas koka barakas, kurām vēl pievienojās vēlāk celtās „Nissena būdas” – apaļas skārda “bundžas”. Viena tika baznīcai, otra skautiem, trešā saziedotām drēbēm (ko Latvijā 1990. gados sauca par „humpalām”). Trešo baraku ir aizņēmusi nometnes administrācija un kantīne, ko vada no 1946. gada vidus Jānis Bokums. Tur var iegādāties latviešu grāmatas un dažādus sīkumus. Barakas galā Reinholda Āboltiņa foto „ateljē”. Barakas nav labā kārtībā – jālabo durvis, logi. Sākumā visiem nepietiek divstāvēgās gultas. Blaktis. Pie galvenajiem nometnes vārtiem atrodas liels zvans, ar kuru aicina uz brokastīm, pusdienām un vakariņām, svētdienās uz dievkalpojumu un katru dienu plkst. 14.00 ziņo pareizo laiku.

Dzīvojamās barakas ir koka struktūras ar trim atsevišķām ieejām un istabām no ieejas pa labi un pa kreisi. Istabas vidū galds, krāsniņa, gar malām divstāvu gultas. Katra ģimene mēģināja atdalīt savu personīgo telpu ar segām vai kā citādi, lai kaut cik pasargātu sevi no kaimiņu skatiem. Katrā istabā ir ap 13 personu. Sekss? Kas tas tāds? Citi gāja tāpat pastaigāties, bet visi apmēram uz vienu un to pašu vietu. Mazgāšanās ir kopējā pirti. Ja saku „pirti”, es domāju dušas telpas. Pie dušām jāstāv rindā. Saslapinies, ieziepēties un kad atkal pienāk tava kārta – noskalojies. Sākumā skaistajam dzimumam bija sava sieviešu kārtas pirtiece, agresīvas lesbietes tips.

Pirti „kurina” reizi nedēļā. No pirtnieka telpas, kas

Par *Atskatīties, pasmaidīt* autoru, dramaturgu, režisoru un žurnālistu Uldi Siliņu skat. *JG252:36* un *255:72*. Autobiogrāfisko piezīmju pirmais turpinājums „Vācijā kara pēdējos mēnešos” iespiests *JG257*.

atrodas zemāk nekā pirts grīda, var redzēt peldvietus pa mazu lodziņu. Galvenā skatīšanās notiek pa zara caurumu sienā. Sieviešu sesijas laikā pirtnieka telpās dažkārt uzturas arī pirtnieka tuvākie draugi. Zara cauruma īre, kas pavēra skatu uz atkailināto daļo dzimumu, maksāja vienu cigareti. Cik ilgi drikstēja skatīties, nav palicis prātā. Pirtnieks nu jau labu laiku kurina pirti Viņšaulē, iespējams, viskarstākā vietā.

Igauņi dzīvo no mums uz rietumiem, mežiņa otrā pusē, atsevišķās, no cementa blokiem celtās savrupmājelēs pa divām ģimenēm katrā, gan ar izņēmumiem. Igauniem ir arī pašu būvēta pirts un labākās dzīvojamās telpas. Acimredzot, te dzīvojuši ar ģimenēm vācu priekšstrādnieki. Visumā igauņi ir daudz agresīvāki par letiņiem, un, ja vien ir vajadzība, nekaunas lietot elkoņus un spiesties priekšā. Nāk prātā kāds latviešu kora - igauņu tautas dejnieku koncerts pie angļiem, uz ko bija ieradusies arī igauņu līdzbraucēji. Kamēr mūsējie dziedāja, igauņi bija notiesājuši visas uzkodas. Mūsu dziedoņiem kaut kas tika uz ātru roku sagrābstīts. Nāk prātā *Brīvības kuģa* brauciena organizētāja Viļņa Zaļkalna vārdi: *Igauņi sevi uzskata par gudrākiem nekā citi, bet leiši domā, ka visi viņus grib apšmaukt.*

Lietuvieši ir no mums uz Elbes pusi, kur dzīvojuši precītie strādnieki. Starp leišu nometni un Elbu snauz mazais Alt-Garges ciemats. Starp viņiem un mums ir mūra ēka, kur dzīvo *kempa* (*camp* – angļiem nav lāgeris, bet kempis) komandants, pēc izskata skābs skotu izcelsmes majors, vārdā Grenfels (Worick Grenfell). Kādā citā vāciešiem rekvizētā mūra ēkā dzīvo *North German Timber Control* ļaudis. Grenfela saimniecību vada skaista igauņiete, kurai ir vēl skaistāka meita. Māte bija iedomājusies piedāvāt majoram visus mājas komfortus un iegājusī vakarā pie viņa guļamistabā plika. Vorika reakcija? - *Get out!* (Ārā!). Igauniete turpināja tīrīt un vārtīt ar drēbēm mugurā, bet neko

Barakas istaba

vairāk. Vēlāk latviešiem izdevās skotu pielauzt, bombardējot viņu ar tortēm un labumiem, un viņa skābes procenti kļuva tā kā mazāks. Reiz, inspicējot nometnes labierīcības, Vorikam iekrita bedrē brilles. Izsauca nometnes administratoru inž. A. Spūrmani, tika savervēta darba komanda un smelts ārā tualetes saturs. Meklēšanā piedalījās arī pats majors, vandoties pa mēslu kaudzi ar savu spieķīti. Brilles atradās. Pa to laiku no Lineburgas jau bija atvests jauns pāris.

Grenfels vienmēr bija norūpējies par to, ka nometnē varētu izcelties kādas sērgas, regulāri inspicēja nometni un sagāza krāsniņas un plītiņas, ko pašapgādnieki bija uzceluši tuvejās priedēs. Viņš bijis nometnes komandants vācu Austrumāfrikā pēc I Pasaules kara. Nometnē bijuši vācu gūstekņi un civilisti. Izcēlusies epidēmija, daudzi aizgājuši bojā, par ko vainots komandants un degradēts par vienkāršu zaldātu. II Pasaules karš viņam bija devis iespēju rehabilitēties, bet mēs viņam atsaucām atmiņā vecās traumas. Lai nu no sākuma kā, bet, savu dienestu beidzot 1946.2.IV, Grenfels šķīrās no mums kā sirsniņgs draugs.

Drīz nometnes vadību pārņēma gaisa spēku virsnieks Pigots (Piggot). Iespējams, ka viņam bija *Wing* komandiera pakāpe, jo mēs viņu dēvējām par pulkvedi. Majoram Grenfelam bija padots vismaz viens virsnieks – kapteinis Peks (Pack- jāizrunā ar plato e) un seržants. Varbūt, ka bija arī kāds *denčiks*. Kapteinim bija tulce igauņiete, kas, kā varēja manīt, labi apzinājās savu statusu, jo bija arī viņa brūte. Tādas vismaz bija ļaunā runas. Mūsu barakai iznāca ar abiem darīšana tikai vienreiz. Visiem bija jāēd pie koptgaldā, barakās ēst vārīt nedrīkstēja, bet kam vajadzīgi noteikumi, ja tos nevar pārkaupīt. Liktenīgajā dienā viena sieva kaut ko vārīja uz tautiņas krāsniņas. Ienāk anglis ar igauņieti. Kāpēc netaisot logus vaļā? Slikts gaisis! Kas tur vārās? Vainīgā atbild, ka vāra zīdainim putriņu. Zīdainim zaļos zirņus? Anglis tīri stulbs nav. Igauniete smin.

No sākuma mēs bijām angļu militārās pārvaldes pārzinā. Bēgļu komandstruktūra sastāvēja no nometnes komandanta (katrai tautībai savs) ar savu administrāciju (latviešiem bija 4 locekļi), revīzijas komisiju, barakas vecākiem, istabas vecākiem, policijas priekšnieku un policistiem. Pie nometnes mājaja arī mazs angļu karavīru kontingents, varbūt 10 vai mazliet vairāk, kas bija nodarbināti pie *North German Timber Control*. Viņu tiešās funkcijas vairs neviens neatceras. Katrā ziņā viņi tur nebija, lai pasargātu mūs no krieviem, vai arī paglābtu no vandalisma holandiešu mašīnēriju, kas bija atvesta spēkstacijas būvei, un ko paši holandieši savāca un aizveda atpakaļ uz savām mājām pirmajā pēckara vasarā. Angļi bija adoptējuši lietuviešu pusaudzi, kas dzīvoja pie viņiem un staigāja apkārt angļu uniformā.

Gulēšana barakās ir divstāvu gultiņās. Mums kaimiņos mājja precēts pāris. Vīram guļas vieta augšā, sievai apakšā. Reiz laulātais draugs ir ieskatījies pudelē un pārrodas mājās pilns līdz malām ar mūsu tehnoloģu augstvērtīgo brūvējumu. Pavēls vakars.

Uguns vēl nav nodzēsta. Sieva ņemas savu otro pusi slānīt ne pa jokam. Vīrs ievēlas augšējā gultā, bet sieva nerimstas. Vīrs pārlicēcas pāri malai, grib ko teikt, pazaudē līdzsvaru un nolido uz galvas lejā. Blāķš! Šokējošs klusums. Vīrs guļ uz grīdas šķietami nesamaņā. Sunišana pārtrūkst. Visa baraka gaida ar aizturētu elpu, kas būs tālāk? – *Miļo vīriņ, miļo vīriņ.... saki kaut ko!...* Klusums. *Vīriņ miļais, saki ko!...* Beidzot balss no grīdas: *Liec man mieru!* Mēs uzelpojam. Dzīvs! – *Ak tu, plencis tāds!...* Viss sākas atkal no gala. Ja viņš nedzēris būtu nogāzies lejā, būtu nolauzis kaklu. Viņam nebija ne skrambas! Locekļi veseli. Alkohols kaitīgs? Amerikāņi sacītu: *Tell it to the Marines!* Latviski tas būtu: *Ej un stāsti to kādam citam!* Viņa glāzītes biedrs, armijas kapteinis jau gados, pēc vienas tādas iemešanas mūs pārsteidza ar vairāku minūšu garu monologu latīniski. Otrā rītā pats brīnījās un negribēja mums ticēt. Nekā no latīņu valodas vairs neatceroties.

Par debesvalstību zemes virsū rūpējās divi mācītāji: Jānis Vilperts Lazda un Kārlis Sautiņš. Lazdas sprediķi bija filozofiska rakstura, kamēr Sautiņa skats bija vairāk vērst uz zemes lietām, kā es to piedzīvoju. Ar dievkalpojumiem viņi mainījās – viens vienu svētdienu, otrs – otru. Kad sprediķoja Lazda, Sautiņš sīta Elbas malā kārtis. Mans skolas biedrs Celles Ojārs atceras kādu Lazdas un Sautiņa konfrontāciju ar kafijas kannām rokās pie nometnes ēdamzāles durvīm. Lazda: *Man kā vecākam amata brālim ir jāaizrāda tev, cik mūsu stāvoklim nepiedienīga ir dzeršana un karšu spēlēšana tādu cilvēku sabiedrībā, kādā tu biji vakar vakarā.* Sautiņš: ??? Lazda: *Es tevi brīdinu, ka tam var būt nopietnas sekas.* – *Ej taču tu galīgi dirst!* – atcirtis Sautiņš un iegājis zālē. Lazda apjucis stāvējis kādu brīdi, tad, laikam aizmirsis sava nācieņa primāro nolūku, devies atpakaļ ar tukšu trauku pie sievas un bērniem. (Par dialoga saturu verbatim Ojārs negalvo.)

Sautiņš man ļoti palicis atmiņā. Es kā mazgadīgs (kā man riebās šis vārds!) cigarešu devu nesāņēmu, pietrūka līdz 16 gadiem kādi mēneši. Tas man, II Pasaules kara [skat. JG257 – red.] veterānam, bija apvainojums. Bija jāpērk smēķi par šokolādi vai jābičo.

Reiz, ejot pa nometnes ceļiņu, ieraugu zemē garu končiku. Tas ir mans! Bet pretim nāk mācītājs Sautiņš. Cits nekas neatliek, kā iet končikam garām un tad Sautiņam aiz muguras pievākt. Kad es apgriežos, ir jau par vēlu. Končīks ir pārvietojies Tā Kunga gana skārda kastītē, kurā viņš glabā tabakas izstrādājumus. Kā mācītājs var kaut ko tādu nodarīt savam draudzes loceklim? Velti tu, miļais ganītāj, gaidīsi savu avi baznīcā! Ja esmu remdens kristietis, tad tur savi nopelni ir arī Sautiņam.

Bet arī Lazda nebija noturējies, neiekodis grēka ābolā. Vācijā gar ceļa malām bija sastādītas ābeles. Nokritušos ābolus varēja ņemt katrs, bet nedrīkstēja ābeles purināt. Draudzes locekļi bija noskatījušies, kā mācītājs birdina lejā aizliegtos augļus. Lazdu ģimenei bija dēls Paulis, toreiz vēl mazs puika, šodien ievērojams vēsturnieks. □

DR. VALDIS MUIŽNIEKS
1927.1.XII - 2009.10.VII

Licis plecu pie ALJAs un Latviešu
Fonda dibināšanas, Rietummičiganas
universitātes Latviešu Studiju centra
izveidošanas...

Laila un Valdis Muižnieks 50. kāzu jubilejas dienā, Kalamazū, Mičiganā (2008)

INGUNA JANSONE 1963-2009

***

*Ir dažas tādas mūžīgas lietas,
kas paliek, kad iznīcīgās
(kā, piemēram, jaunība,
draudzība,
mīlestība) ir prom.*

Foto: Ķašatori

*Tomēr – ir dažas tādas mūžīgas lietas,
kas paliek
(kā, piemēram)
sienāža lēciens no tavas rokas,
vējš tavos matos,
un tas, kā tu pievēri acis saulē
nemainīgi lēni un maigi,
kā pasargāt gribēdams sauli no sevis.*

Ir dažas tādas mūžīgas lietas.

No krājuma *Sikspārņa sindroms*

Inguna Jansone (1963-2009), bibliotekāre, LU mācību spēks, dzejniece [*Sikspārņa sindroms* (1993), *Šampūns ar balzāmu* (1998, Annas Dagdas prēmija)], tulkotāja [Kurta Vonnegūta *Balagāns jeb Vientulībai – nē* (1994) un *Māte Nakts* (1997, kopā ar J.Rambu), F. Veldones *Sievietes – sātana dzīve un mīlestība* (1995), Dž. Džoisas īsstāstus krājumā *Traģisks gadījums* (1997), Džona Ērvinga *Atraitne uz gadu* (2000), Ričarda Brotigana *Sapņi par Babiloniju* (2001), Džordža Orvela *Posts Parīzē un Londonā* (2006), atdzejotāju si amerikāņu bītnīkus, Metjū Sviniju u.c.]. Naropa Institutā (Boulder, Colorado) 90. gados gatavojusi disertāciju par bītnīku dzeju. Ingunas pašas darbi tulkoti somiski un zviedriski (atsevišķā grāmata *Fladdermussyndromet*, 2003).

Jānis Krēsliņš Sr.

LATVIEŠI, IGAUŅI, SOMI

Vēstule no Bronksas, ASV

Rūjienas Laika redaktore Līga Siliņa savā nesenā ASV ceļojumā viesojās arī Vašingtonā, kur intervēja aktrisi Hildu Princi Uršteinu. *RL* iespiestā intervija (2009.30.IV; 7. un 14.VI) ir nozīmīga ar ziņām par latviešu teātri Latvijā un trimdā, un piedevām kā ceļa zīmes, kas palīdz izsekot sarežģītām un neparastām latviešu, igauņu un somu attiecībām un to tautu vēsturei.

Uršteinas (dz. 1914 Omuļu pag. netālu no Rūjienas) tēvs – igauņis Hans Kokamägi, māte – Olga Briedis, kura prata arī igauņiski tāpat kā krietns skaits Igaunijas pierobežas latviešu. Līdz 8 g.v. Hilda latviski neprot – viņu audzina tēva māte Anna. Kad Hildai nepilni pieci gadi, boļševiki pie Piksāru stacijas nošauj viņas tēvu un tēva brāli. Hildas māte apprecas otrreiz un ģimene pārceļas uz Rīgu. Hildas mātes māsa ir rūjienieša, 1941.gadā komunistu nošautā tieslietu ministra Hermana Apsīša sieva. Hildas Kokamägi pirmais vīrs ir LU docents Rūdolfis Princis.

Intervijā Hilda stāsta par savām gaitām Rīgā teātra skolā, par aktrises karjeras sākumiem Rīgas Nacionālajā teātrī, apprecēšanos (1941) ar aktieri un režisoru Osvaldu Uršteinu, kurš *atvēris viņā isto aktrisi*. Pēc spožas karjeras Nacionālajā teātrī, krievu armijai tuvojoties Rīgai, Hilda ar vīru, meitu Andu u.d.c. pazīstamiem aktieriem uzsāk trimdas gaitas, darbojas ļoti rosīgajā Mērbekas latviešu teātrī Vācijā, vēlāk Vašingtonas latviešu teātra kopā ASV. Par šo ansambļu neskaitāmām izrādēm dažādos latviešu centros informāciju var rast Viktora Hausmaņa *Latviešu aktieri trimdā* (1996) un *Latviešu teātris ASV un Kanādā* (2008). Osvalda Uršteina 80 gadu jubilejas atcerei sarīkotajā (1990) Anšlava Eglīša lugas *Bezkaunīgie veci* izrādē tēlot Zuzannas lomu uzaicināta tiek Hilda.

Pēc Hildas lūguma sameklēt viņas tēva Hansa Kokamägi kapu, *RL* redaktore Siliņa igauņu Lilli pagastā iegūst interesantas ziņas par tēvu un viņa interesantajiem radiem, piem., ievērojamās igauņu-somu rakstnieces, Valkā dzimušās Vuolijoki (Hella Murrík Wuolijoki, 1886-1954) māte (meitas vārds Kokamägi) ir tuvos rados ar boļševiku nošauto Hildas tēvu. Vuolijoki sava mūža lielāko daļu pavada Somijā un kļūst slavēta ne tikai kā rakstniece (kopš 1932 viņa raksta tikai somiski), bet arī ar liela apjoma veikalniecisko

un politisko, bieži komunistisko, darbošanos.

Rietumu pasaulē ir aprakstītas viņas attiecības un literārā sadarbība ar vācu ievērojamu, ļoti kreisas ievirzes rakstnieku Bertoldu Brechtu (1898-1956) Somijā, kur viņš nonāk kā bēglis no Hitlera režīma. Brechta luga *Herr Pantila und sein Knecht Matti* (Pantilas kungs un viņa kalps Mati) ir kādas Vuolijoki lugas pārstrādājums. Mazāk zināmi ir Hellas sakari ar amerikāņu virsšķiru aprindu komunistu Džonu Rīdu (John Reed, 1887-1920) tūlīt pēc Oktobra revolūcijas, ko viņš slavina savā grāmatā *Ten Days that Shook the World* (Desmit dienas, kas satrieca pasauli). Ziemas kara laikā, kad Somija karo ar Padomju Savienību, Hella sēž cietumā par sadarbošanos ar Padomijas slepenajiem dienestiem un spiegu slēpšanu. Pēc Somijas kapitulācijas un Vuolijoki atsvabināšanas no cietuma, viņa atgriežas politikā, vairākus gadus ir deputāte Somijas parlamentā un kādu laiku Somijas valsts radio direktore. No viņas daudzajām lugām zināms skaits tulkojumu uzvesti Latvijā krievu okupācijas laikā un pat vēl pēc neatkarības atjaunošanas. Hellas mazdēls, sociāldemokrāts Erkki Tuomioja (1946) kļūst par Somijas ārlietu ministru (2000- 2007), publicē grāmatu (2006) par savu vecmāmiņu *A Delicate Shade of Pink* (Sārtās krāsas delikātā ēna). Šajā grāmatā, kas saņēmusi izcilo *Tieto Finlandia* prēmiju, cita vidū aprakstīta Hellas māsa Salme Duta (dz. Murrík, 1888-1964) – kominterna agente, kura it kā Ļeņina uzdevumā devusies uz Angliju palīdzēt organizēt turienes komunistu partiju, kļūst pazīstama britu komuniste, apprecas ar britu komunistu, daudzu grāmatu autoru Radžāni Palmi Dutu (Rajani Palme Dutt, 1896-1974), tēva indieša un mātes zviedrietes dēlu, kurš piedevām bijis tuvos rados ar pazīstamo zviedru sociāldemokrātu politiķi Olafu Palmi (Olof Palme, 1927-1986), kurš savukārt, būdams daļēji baltvācu izcelsmes, bērnībā vasaras pavadījis Latvijā. Palme kļuva vairākkārtējs Zviedrijas ministru prezidents; viņu golināja joprojām neno-skaidroti slepkavas.

Mēģinot izsekot sarežģītiem latviešu, igauņu un somu radu rakstiem nežēlīgu pārmaiņu pārbagātā laikmetā, gribot negribot režīmu atklājas sakarības, kas palīdz izgaismot bieži nepamanītas vēsturiskas norises, saistības un notikumus. □

Par Jāņa Krēsliņa Sr. *Kopotu rakstu* 3. sēj. skat. Jura Šlesera rakstu JG257:21-23.

Helēna Gintere

GUNDEGA ŠMITE UN LAIKMETĪGĀ MŪZIKA

Cilvēki mīl klausīties mūziku, ko pazīst, zināmo un ierasto, taču laiks nestāv uz vietas un mūzikā, tāpat kā citās mākslas jomās, notiek daudz dažādu pārmaiņu, kuras estētiski dažkārt uzreiz nepieņemam. Laikmetīgo mūziku nereti komponē uz pieprasījuma, tā teikt, noslēgtam klausītāju lokam. Kā tai tapt populārākai? Kā plašāk izveidot dialogu ar klausītāju?

Šajā kontekstā nozīmīga Latvijas mūzikas dzīvē ir bijusi jaunās mūzikas kultūras izaugsme pēdējos 10 gados. To vistiešākā nozīmē sekmējušas vairākas spilgtas personības profesionālo komponistu vidū, arī atskaņotājmākslinieki. Visaktīvākie – Latvijas Radio koris Sigvarda Kļavas vadībā, Kaspara Putniņa grupa *Altera Veritas*, kas atskaņo tikai viņiem rakstītu mūziku, Normunds Šnē ar *Rīgas kamer-mūziķiem*, *Sinfonietta Rīga*, Rīgas festivāla orķestris, Māris Sīrmais ar kori *Kamēr...* un vēl daži atsevišķi mūziķi. Deviņu gadu laikā laikmetīgā mūzika skanējusi 18 reizes Latvijas Nacionālajā Operas teātrī, arī jaunās mūzikas festivālā *Arēna*, kas notiek kopš 2002. gada. Tas viss mudina un uztur interesi par laikmetīgo mūziku lielai sabiedrības daļai, apgāžot faktu, vismaz Latvijā, ka mūsdienu mūzika tiek sacerēta tikai šauram ekstravagantistu lokam. Ir izveidojies kupls Latvijas laikmetīgās mūzikas komponistu loks – Andris Dzenītis, Jānis Petraškēvičs, Mārtiņš Viļums, Ēriks Ešenvalds, Kristaps Pētersons, Sandra Ratniece un šobrīd viena no atzītākām un aktīvākām – rīdziniece Gundega Šmite (1977), kuras mūzika pārsteidz ar enerģisku lādiņu, sievišķīgu smalkumu un poētisma kombināciju. Viņa ir augusi mūzikas mīļotāju ģimenē. Vectēvs Aleksandrs Saliņš savulaik mācījis kompozīciju pie Lūcijas Garūtas un mūzikas teoriju Emīla Dārziņa Mūzikas vidusskolā. Abi vecāki dziedājuši koros, māsa absolvē Dārziņa vidusskolu un kļuva par pianisti. Pašā sākumā Gundega nolēmj neiet pa mūzikas ceļu – viņa

Gundega Šmite

pabeidz Rīgas 1. ģimnāzijas specializēto matemātikas klasi. Taču drīz vien iestājas Jāzeps Medīna Mūzikas vidusskolas teorijas nodaļā, bet pēc 4. kursa beigām nolēmj vēlreiz mainīt studiju virzienu – iestājas Kultūras akadēmijas Teātra mākslas nodaļā. Tomēr pēc diviem semestriem aptver, par aktrisi nekļūš, atgriežas Medīna vidusskolā, ko absolvē pedagoga Imanta Mežaraupa vadībā. Diplomdarbs: par Manuela de Fajas (de Falla) skaņdarbu *Noches en los jardines de España* (Nakts Spānijas dārzos), kura nacionālr romantiskajā gaisotnē atrodama dažāda laba saistoša laikmetīguma iezīme.

Pirmajā studiju gadā (1998) Jāzeps Vītola Mūzikas Akadēmijas kompozīcijas nodaļā (pie Pētera Plakida) Gundega uzvar iekšējā konkursā ar skaņdarbu sitaminstrumentiem – *Pārvērtības*, un piedevām saņem Kultūras fonda atzinības rakstu par skaņdarbiem *Atgriešanās* (flautai, īru flautām un divām basa koklēm) un *Atnākot* (flautai, koncertkoklei un basa koklei). Seko, aizņemoties Pētera Plakida teicienu, dzīves lielākā opusa radīšana – piedzimst dēls Andrējs. Tad pārcelšanās uz ASV sakarā ar vīram, komponistam Mežaraupam profesionāli nelabvēlīgiem apstākļiem Latvijā. Lielu lomu, protams, spēlē Gundegas ziņkāre izzināt pasauli otrpus okeānam. Divus gadus Amerikā auklējot dēlu, katrs brīvis brīdis tiek veltīts partitūru analīzei, iedziļināšanās visos Filadelfijas bibliotēkā pieejamos laikmetīgās mūzikas ierakstos, īpaši amerikāņu Džordža Kramba (Crumb) un itāļu izcelsmes Džona Koriljāno (Corigliano), kā arī Āzijas valstu komponistu darbos. Šī analīze fascinējusi ar vārdos nedefinējamu virsmojumu un īpatnējo kolorītu. Tai pat laikā intensīva Eiropas komponista Lučāno (Luciano) Berio skaņdarba *Sekvences* pētišana. Šajā laikā top Gundegas otrs skaņdarbs – *Altera veritas*, uzrakstīts koklētājai Andai Zaborovskai mūsdienu mūzikas kameransambļu konkursam.

Pēc atgriešanās Latvijā Šmite kļūst par Mūzikas akadēmijas bakalauri (2005) un maģistri (2007) – profesora Plakida vadībā. Pēc pirmā grāda *Socratus Erasmus* studiju apmaiņas ietvaros papildinājusies Sibēliusa Mūzikas akadēmijā pie Veli Mati Pūmalas, kura vadībā tapa *Komēta* – saksafona kvartetam. Pūmalam piemīt izcila prasme iemācīt

Par Latvijas Valsts konservatoriju beigušo pianisti un mūzikas pedagogi, tagad Kanādā mītošo Helēnu Gintere skat. JG246(2006):31.

saskatīt vissīkākajā tematiskajā graudā milzīgu attīstības potenciālu un katru parametru vairākkārtīgi palielināt un detalizēti izanalizēt. Mūzikas akadēmijas doktorantūras programmā profesore Jeļenas Ļebedevas vadībā Šmite izstrādā promocijas darbu (disertāciju) par dzejas un mūzikas mijiedarbību jaunākajā latviešu kormūzikā. Starp tā laika sasniegumiem jāmin 2. vieta (pirmo nepiešķir) festivāla *Culturescapes* rīkotajā starptautiskajā jauno komponistu kompozīciju konkursā par skaņdarbu kameransamblim *Isochasma* (2006), kā arī Tālivalža Ķeniņa balva (2006).

Sakarā ar lielo interesi par skaņu, gaismu un kustību, gan par dramaturģiju un teātra pasauli vispār jauno mākslinieci īpaši vilina doma rakstīt operu. Viņa izvēlas prozaīķes Gundegas Repšes romānu cikla *Smagais metāls* motīvus – par sievieti, viņas tapšanu caur pieredzes liktājiem zīmīgiem un neizmērojamo pretestības spēju, kas pielīdzināma dzīvsudraba sīkstumam. Darbs vēl nav pabeigts. Kamēr rakstniece izstrādājusi eksplikāciju trīs cēlieniem, komponiste līdz šim uzrakstījusi duetu.

Pērn gad mūzikas festivālā *Arēna* izskaņ pieci pirmatskaņojumi, tostarp Gundegas Šmites jaundarbs – *Herbs* jauktajam korim. Šogad viņa kļūst par *Arēnas* māksliniecisko vadītāju. Līdz šim festivāls fokusējās uz vienas slaveņības daiļradi, piemēram, Heincu Holligeru (Heinz Holliger), bet šoruden fokusā Tuvo Austrumu reģions – arābiskā un jūdiskā pasaule.

Gundega Šmite, izteikta kameramūzikas autore, daudz izmanto kokli, flautu un sitamos instrumentus. Skaņdarbi fascinē jau ar to nosaukumiem – *Meklējot zudušo* (koklei, 2002), *Skatoties... sapņojot...* (flautai, četrām koklēm, akordeonam un videoprojekcijai, 2003), *Trokšņu iela* (pūtēju kvintetam un sitaminstrumentiem, 2007), *Komēta* (saksofonu kvartetam, 2007), *Klusuma ēnojumi... ziedu skaņai...izgaistot...* (flautai un vibrafonam, 2007). Klaviermūzikā jāmin *Smejošās dzirkstis, Kāda nakts putna stāsts, Atspulgi* (visi 2001) un *Mercurium* (2004); kora mūzikā – *Meditācija* (2002), *Light Seeking Light* (2004), *Gaisma ievainoja* (cikls sieviešu korim, 2004), *Gaismas zeme, gaismas debesis* (jauktam korim un sitaminstrumentiem, 2006), *Herbs* (jauktam korim, 2008), kam pievienojas vēl pāris darbu vokālajā kameramūzikā – *Grasshopper* (vīru vokālam kvintetam, 2004), *Trīs franču dziesmas* ar Mišela Degī (Michel Deguy) dzeju (mecosoprānam un klavierēm, 2004) un vokāli instrumentā-

lajā mūzikā – *Vasaras pusnakts sapņi* (pēc Šekspīra balsij un instrumentālam ansamblim, 2007), *Klusums ir skaņa, kad dvēsele aizlido* (mecosoprānam, čellam un tamtamam, 2003). Un pēdīgi divi simfoniski skaņdarbi – *Refleksijas* (stīgu orķestrim, 2004) un *Yellow-Red-Blue* (stīgu orķestrim un elektronikai, 2005).

Interese par elektronisku skaņu sasauca ar vēlmi izpētīt skaņu kā tādu, radīt jaunu skaņējumu, ko piedāvā dators, interese pētīt instrumenta skaņas iespējas, tās netveramās dimensijas, kuras nav iespējams definēt no akustiska instrumenta pozīcijas. Viņa augsti vērtē tos komponistus, kuriem izdodas apvienot avangardisku tendenci ar tradicionālās kultūras filozofiju. Šmite ieauz mūzikā sev tuvo Latvijas dabu, tās krāsas, iekšējo skaņējumu un vibrāciju. Interese par elektronisko skaņu īsti rodas brīdī, kad orķestra *Sinfonietta Rīga* diriģents Šnē piedāvā rakstīt skaņdarbu stīgu orķestrim un elektronikai. Rezultāts – *Yellow-Red-Blue*, pagaidām vienīgais darbs elektronikai un akustiskajiem instrumentiem. Mūzikā Gundega iestājas par harmoniju jeb balansu starp tehnisko risinājumu un ētisko kategoriju dimensijām, cenšoties skaņdarbos intelektuāli piesātinātām epizodēm pretstatīt aleatoriskus, prātu atpūtinošus posmus, tādejādi radot līdzsvaru.

Gundegas Šmites intereses ir aprīnījami plašas. Pirms studijām viņu fascinē psiholoģijas pasaule, tad vēlme kļūt par aktrisi un visbeidzot nostāšanās uz komponistes, mūzikas teorētiķes, dzejnieces, pianistes ceļa. Viņa ir arī strādājusi par mūzikas teorijas un klavierspēles pedagoģi Ķekavas mūzikas skolā, par ērģelnieci Filadelfijas Sv. Jāņa draudzes baznīcā un darbojusies Filadelfijas latviešu skolā. Bez tam Gundega raksta koncertu recenzijas, lasa mūzikas kulturoloģiju akadēmijas etnomuzikologiem, arī Mēnežmenta augstskolas studentiem, regulāri publicējas žurnālā *Mūzikas Saule* un laikrakstā *Kultūras Forums*. Viņas darbi atskaņoti arī ārzemēs – Lietuvā, Šveicē, Austrijā, Francijā, Vācijā, Japānā, ASV un Jaunzēlandē. Nupat kā šā gada aprīlī Šmite ievēlta par Latvijas Komponistu savienības priekšsēdētāju. *Savas skaņu pasaules izjūtas meklēšana man šķiet kā mūžīgs, neizsmeljams process, kā lēna ieniršana arvien dziļāk vēl neizzinātajā, neizjustajā... Skaņa, vārds, klusums – pats par sevi kā fenomēns – paver bezgalīgas iespējas – tā vispusīgā laikmetīgās mūzikas komponiste Gundega Šmite. □*

Latviešu mākslinieku sietā Ņujorkas štata Katskilju kalnos no kr. Sarma Muižniece Liepiņa, Voldemārs Avens, Lalīta Muižniece (2008).

Foto: Ingrīda Bulmane

PAR VOLDEMĀRU AVENU

Pirms 18 gadiem Rīgā, 1991. gada septembrī – tikai nedaudzas dienas pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, – galerijā „Jāņa Sēta” notiek JG ilggadējā redakcijas locekļa, tēlotājmākslas nodaļas pārzinātāja (kopš 1995), Voldemāra Avena gleznu izstāde. Pirms un arī pēc tam mākslinieka darbi eksponēti daudzās grupu izstādēs ASV un Kanādā, arī ne vienā vien solo izstādē. Aptuveni šī JG numura iznākšanas laikā plaša Voldemāra personālizstāde atkal notiek Rīgā, turklāt mūsu mākslas pasaules varētu teikt, pašā nabā – Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā (16. VII-23.VIII). Avena gleznojumi lielākoties tiek raksturoti kā romantiski ekspresionistiski ar noslieci uz abstrakcionismu. Idejas saviem darbiem viņš bieži smēļas mūsu izgājušo gadsimtu celtnēs, visvairāk laukos – klēts vai šķūņu durvis, eņģes, atslēgas vai to caurumi, jumtu zeltiņi rotājumi. Minēto un vēl citu senlatviešu arhitektūras elementu formas gleznošanas procesā – parasti eļļas vai akrila tehnikā – tiek stipri vienkāršotas, *apzināti neievērojot perspektīvas likumus*. Mākslinieks arī nepavisam neuztraucas par šķietamu

raupjumu krāsu uzlīcienā un virsmas apdarē, nedz arī par otas vai naža vēzienu misēkļiem, nosaukdams tos par *izdevīgām nejaušībām*. Krāsas, krāsu izvēle viņam ir svarīgāka par vissvarīgāko.

JG lasītāji zina, ka Voldemārs Avens nespēj būt uzticīgs tikai vienai Mūzai – neatraujami viņam ir pieklāvusies Erato – Dzejas mūza, sevišķi cieši pēc kara gadiem, kad aiz muguras ir iesaukšana Latviešu leģionā, nonākšana gūstā un – pēc atbrīvošanas – bēgļu noņemtnē sakautās „Lielvācijas” angļu okupācijas zonā, kam seko Lielā izklišana un trimdas turpinājums ASV. Jaungaitnieka Voldemāra kontā kopš 1966. gada (JG60) ir vismaz 20 dzejoļu kopu un vēl atsevišķas vārsmas pa vidū – kopš, citu vidū, „Intervijas ar sevi”, „Divdesmitos gados dzimušajiem” un „Īsā apmeklējuma” (*Dārgais kollēga... / Atļauj man apgāzt Tevis sniegto glāzi / ar viltīgo dziru, / kas gaida uz manu galu, / un palūgt māla krūzi / ar apsistu malu, / kam apiņu smarža un Jāņu nakts noreibums putās*). Vairums JG iespiesto dzejoļu atrodas trīs augsti novērtētās Voldemāra Avena dzejgrāmatīņās – *Caurumi* (1968), *Avis* (1989) un *Piezvanišu*

parīt (2002). Literatūrkritiķei un salīdzināmās literatūras profesorei Intai Ezergailei (1932-2005) pēdējā no tām ar tur izteikto *aso domu, dziļo respektu pret mākslu un meistarību izteiksmē, radījusi patiesu, humānu, daudzšķautņainu pārdzīvojumu (JG233)*. Šo vārdkopu var droši attiecināt ne tikai uz Avena dzeju, bet uz visu viņa radošo devumu. Jāpiebilst, ka trimdas gleznotājam un dzejniekam, kurš pēc pensionēšanās krietnu daļu no sava laika pavada dzimtenē, galvenajā maizes darbā blakus ir vēl trešā Mūza – Arhitektūra. Viņš strādājis par arhitektu un plānotāju Ostu pārvaldē, Ņujorkā. Tur arī iegūta augstākā izglītība – izslavētajā Mākslas studentu līgā (Art Students League) un tikpat slavenajā Kolumbijas universitātē (Columbia U.). Voldemārs Avens ir Latvijas Mākslinieku savienības (LMS), Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA), Latvijas Rakstnieku savienības (LRS) un LaRAs biedrs.

(Ar JG vākiem, to vidū virkni Avena darināto, ar katra JG numura saturu, arī ar atlasītiem tekstiem un mākslas reprodukcijām interesentiem ir iespēja iepazīties žurnāla mājaslapā: <<http://zagarins.net/JG>>). R.E.

RMT 2009

Pērngad izstāžu zālēm pievienojās unikālā „Rīgas Mākslas telpa” (turpmāk: RMT) tieši zem Vecpilsētas centrālā laukuma blakus pilsētas domei un Melngalvju namam. Tolaik pazemes melnie griesti, likloču paneļi un vājš apgaismojums atstāja bezgala drūmu iespaidu. Par to JG254 izteicos visai negatīvi, tomēr cerīgi. Bet š.g. maijā mani sagaidīja varens vizuāls šoks!!! Kas par neticamu plašumu! Un gaismas tik daudz, ka melnos griestus nemaz nevar saskatīt! Droši vien enerģiskās RMT saimnieciskās vadītājas Ingas Lāces nopelns. Un šķiet, ka arī pasaules saimniecības „dižķibeļi” RMT pagaidām nav skārusi.

JG lasītāju zināšanai vispirms dažas rindkopas no šī iestādījuma *Credo*:

RMT mērķis ir mākslas procesu uzturēšana un veicināšana kā lokālā, tā starptautiskā kontekstā. Tā darbojas bez pastāvīgas mākslas ekspozīcijas un kolekcijas veidošanas funkcijas un nenodarbojas ar mākslas komerciju. RMT savā darbībā ievēro programmatorisku paritāti starp dažādiem mākslas veidiem un virzieniem, kā arī vizuālās mākslas vēstures

un nākotnes redzējumu.

Piedāvājot iespēju realizēt eksperimentālus projektus vai jaunu darbu, šī izstāžu zāle par savām prioritātēm izvirza mākslinieku, tādējādi īstenojot aktuālās prakses attīstību un radošu platformu teorētiskās domas veicināšanai.

Liekas, ka izaicinošā geju parāde tautā neradīja tādu interesi kā četru jaunu mākslinieču Māras Žeikares, Violas Karules, Aigas Ozoliņas un Aritas Varžinskas fotoizstāde *Vīrietis un kleita* – līdzās Zviedrijas Institūta rīkotajai izstāde *ECO CHIC*. Lielformāta fotogrāfijas (70 x 100 cm) ar vīriešiem, kas tērpti sievišķīgākajā no sieviešu apģērbiem, pievērš uzmanību dzimumu stereotipiem par sievišķīgo vīriešos un vīrišķīgo sievietēs, pie reizes norādot, ka tas ir sievietes skatījums uz vīrieti, atbrīvojot viņu no sabiedrībā pieņemtām ģērbšanās etiķetēm un no tām līdzī nākošiem aizspriedumiem. 15 vīriešu modeļu vecums ir no 18 līdz 48 gadiem, viņu nodarbošanās, dzīves uzskati un sociālās lomas ir dažādas: galerijas īpašnieks, dzejnieks, gleznotājs, mūziķis, dikdienis psihologs, radošais direktors, frizieris, arhitekts. Fotosesijās Rīgā, Londonā, Berlīnē un Porto kleitas tika piemērotas katra raksturam un temperamentam, un tā, lai netiktu zaudēta vīrieša organiskā „es” sajūta. Karule un Varžinska ir studentes Latvijas Mākslas akadēmijā, Žeikare to jau ir beigusi, bet Ozoliņa studē modes fotogrāfiju Londonā (U. for the Creative Arts). Visas ir Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas absolventes.

Izstādē *ECO CHIC* (eko-šiks) pārstāvēti Zviedrijas modes dizaineri, kuru uzskatā *zem apģērba pievilcīgā izskata slēpjas nepatīkama patiesība*, bet mūsdienu videi kaitīgajam apģērbam pastāvot alternatīvas, proti, *videi draudzīga un ētiska pieeja, neziņojot ne grama modes*.

Atklātā RMT ir momentā pārskatāma. Skatītājs brīvi kļīst no vienas puses uz otru. Nāk prātā Kapitols, viens no septiņiem Romas pauguriem ar pilsētas valdes namu, laukumu un muzejiem tā abās pusēs, kurus savieno plašs pazemes koridors ar klasiskām skulptūrām (un labiercībām), bet centrā atzarojums ar lēzenām kāpnēm, kas ved uz nelielu terasi. Tāla atbalss unikālajai RMT, kuras izstāžu zemteksts vienmēr ir nepārprotami izaicinošs, tas neļauj skatītājam ieņemt neitrālu viedokli – gandrīz vai smadzeņu mazgāšanas situācija! Vienīgais glābiņš ir ārā svaigā gaisā, lai tur mierīgi izvērtētu redzēto.

Arņa Balčus fotogrāfija *Bez nosaukuma #1* RMT izstādē "Amnēzija"

Bez minētajām izstādēm, ievēribu pelna labi noformētā RMT fotoizstāde *Amnēzija*. Tās autors Arnis Balčus studējis komunikācijas zinātnes LU, bet fotogrāfiju Vestminsteres U. Londonā. Vērojot eksponātus, iekulšanās īstā amnēzijas mūklājā ir garantēta. Rīgā dzimušais (1978) fotogrāfs pievēršas vecajiem padomju laikiem – nevis kā dokumentālists, bet kā subjektīvs soģis. Visas 11 viena un tā paša lieluma (98 x 120 cm) fotogrāfijas uzņemtas Latvijas teritorijā, kur padomju laiku atribūtika sastopama vai uz katra soļa, acimredzot vairāk nekā viņš spēja atrast ceļojumos pa citām bijušās PSRS republikām.

Redzam dažādus rituālus, kas sociālo un politisko pārmaiņu rezultātā ir izzuduši no ikdienas, piem., piena dzeršanu starpbrīžos skolās un bērnu dārzos, obligātās civilās aizsardzības stundas, meiteņu izklaidēšanās ieradumus u.c. Šo rituālu aizmiršanu, kā apgalvo Balčus, esot veicinājusi kolektīvā amnēzija, t.i., piespiedu vai brīvprātīga atsevišķu atmiņu (pionieru sarkanais lakatiņš, tautiskā prievīte) apspiešana pēc Latvijas neatkarības

atjaunošanas, lai noliegtu latviešu padomju identitāti vai arī lai pārvarētu politiskās un ekonomiskās neveiksmes.

Projekta mērķis – veidot saikni ar neseno pagātni, analizēt un izvērtēt kolektīvās amnēzijas sekas, tādas kā Dižķibeli.

Laimonis Mieriņš

Laimonis Mieriņš gatavojas savai retrospektīvai izstādei Latvijas Nacionālajā Mākslas muzejā.

Finansiālā dižķibeļe nav nākusi par labu arī mūsu rakstu krājumam. Dārgie lasītāji, aicinām Jūs dāvināt JG radiem, draugiem, pazīstamiem vai arī pārliecināt viņus pievienoties JG abonētu saimei. JG saimniecības vadītāja (skat. iekšējos vākus) ar prieku un pateicību pieņem arī ziedojumus.

Vilnis Auziņš

JĀŅA GLEIZDA PUSGADSIMTS FOTOGRAFĪJĀ

Šogad pasaules fotogrāfu kopiena atzīmē šīs gaismas tēlu mākslas izgudrojuma atzīšanas 170. gadadienu. Starp Latvijas fotogrāfijas meistariem ir vairāki, kuri ar to nodarbojas pusgadsimtu. Viņu veikums jau tādēļ vien ir cienījams, ka tas atspoguļo mūsu kultūras vibrācijas neviennozīmīgā vēstures periodā. Starp pazīstamajiem Latvijas foto māksliniekiem ir arī Jānis Gleizds, kurš šī gada 7. maijā atzīmēja 85. dzimšanas dienu.

Jānis Gleizds ir viens no tiem Latvijas fotogrāfiem, kura foto kompozīcijas, radītas galvenokārt aizvadītā gs. 60., 70. un 80. gados, joprojām vistiešāk aizskar romantisma un simbolisma tradīciju cienītājus. Salīdzinājumā ar daudziem saviem laikabiedriem, Jānim romantisma jēga ir viņa paša esības

pamats. Tas viņu atšķir no vairākiem pazīstamiem Latvijas fotogrāfiem, kuri romantismu izmantoja, lai izpatiktu kādai skatītāju daļai.

Jāņa Gleizda radītie attēli kopsakarībās ar viņa personību un likteni ir ieguvuši savu patstāvīgu vietu Latvijas iedzīvotāju priekšstatos par 20.gs. otrās puses Latvijas fotogrāfijas sasniegumiem mākslas laukā. Izskaidrot un no dažādiem mūsdienu kultūras aspektiem analizēt Gleizda veikumu ir visai sarežģīts uzdevums, jo pusgadsimta laikā ir ļoti mainījušies atsevišķi novērtēšanas kritēriji, savukārt citi neticami pārsteidzošā veidā ir pārakmeņojušies kā senu būtnu fosilijas. Gleizda pašmācības ceļā apgūtā tēlotājas mākslas pieredze visai likumsakarīgi palīdzēja izdarīt izvēli romantiska vispārinājuma tēlu virzienā. Tas bija tuvāks tam ētisko vērtību modelim, kuru viņš bija iemantojis kā bērnības un jaunības laika dzīvesziņu, tostarp tādu cilvēka ķermeņa daļuma izpratni, kurā vairāk ir jēdzienisks modelis nekā jutekliskas baudas interpretācija.

No Jāņa Gleizda nesenās retroizstādes „Motosports”

Summējot pirmskara un pēckara gadu viņa vizuālo tēlu pieredzi, var pieņemt, ka sākotnēji tajā dominē reliģisku priekšstatu vai izteikti romantizētu sižetu attēli. Pēckara periodā plaukstošais padomju dogmatisms noliedza reliģisko tēlu lietderību, bet tajā pašā laikā aktīvi ražoja realitātei ļoti aptuveni atbilstošus vizuālos tēlus. Jānim vizuālās kultūras pieredze izveidojās uz divu pretēju ideoloģiju sadursmes robežas, bet to abu vizuālā izpausme bija uz savdabīgās racionāla/iracionālā robežas. Viņa paša esības stabilitātes un radošās pašdisciplīnas meklējumi ir atraduši līdzsvaru uz šīs robežas un pastāv kā reportāža no viņa subjektīvo tēlu realitātes.

Personīgās dzīves dramatiskie notikumi nolika Jāni Gleizdu nevienlīdzīgas sacensības nosacījumos. Šķiet, ka pietuvošanās sporta norišu dinamismam palīdzēja uzturēt sevī pārvarēšanas izaicinājumu. Sporta tematikas attēli būtiski komentē pašas autora individualitātes veidošanās procesu. Jāņa Gleizda gara pasaules meklējumi, savu fizisko spēju pārvarēšanas izaicinājumi visgrodāk izpaūžas viņa sporta tematikai veltītajos darbos un it īpaši motosporta sižetu kompozīcijās. Atšķirībā no aktu kompozīcijām tieši šajos darbos ir ieraugāms autora savas izteiksmes formas meklēšanu ceļš starp spilgto racionālo norises paštēlu un autora subjektīvo vēstījumu. Tagad, apskatot šos daudzas izstādes piedzīvojušos attēlus, varam teikt, ka tajos ir viņa grūtību pārvarēšanas un virsotņu sasniegšanas ceļa tēls. Gleizda motosporta sižetu kompozīcijas atrodas fascinējošajā pārejas stadijā, sava veida barokamerā, kura samierina visai atšķirīgas attēlu vērotāju grupas. Tehnisko sporta veidu cienītāji priecājas par to dinamismu un neprotestē pret acīmredzamām realitātes interpretācijām. Savukārt manipulētās fotogrāfijas pēcapstrādes paņēmieni izpratēji un fani akceptē šo izteiksmes līdzekļu lietošanu kā atbilstošu un izteismīgu. Dekoratīvu laukumu vai fotogrāfijas dizaina kvalitātes cienītāji vienkārši bauda attēlus ar cieņu pret to roku darba izcelsmi.

Nepieciešamība nepazaudēt humāno vērtību līdzsvaru, uzturēt stabili ētiskās kategorijas simbolu izskaidro Gleizda pievēršanos sievietes tēlam kā ikonai versijai. Daļu no šīs tematiskās grupas Latvijas skatītāji nesen varēja aplūkot Rīgas galerijā *Birkenfelds*. Mūsdienų laikmetīgā māksla vairāk reflektē atziņu, ka cilvēka fiziskais veidols ir tikai dekoratīva zīme vai pat tikai kaila ķermeņa fakts mākslas tirgus skatlogā. Ar to bieži tiek

stiprināts secinājums par humānas būtnes esības nelietderību. Jāņa Gleizda aktu kompozīcijas ir aktīvā pretstatā šādam uzstādījumam. Kaut arī viņa tēlu manifesti šodien izskatās pēc 19.gs. lauku puīša vīzijām, tās ar simbola vēstījuma jaudu aizstāv gan cilvēka fiziskās esības nosacījumus, gan ideālu nepieciešamību. Gleizda ideālisma pievienoto vērtību veido viņa patiesums un godprātība aizstāvēt sievietes kā stabilizējoša, līdzsvarojosa faktora nozīmi mūsu saskarsmes mūžīgajā mainīgumā. Autors sava nodoma stiprināšanai bieži izvēlas izteiksmes līdzekli, kurš ar savu realitātes citādumu visvairāk atbilst autora nodomiem. Izohēlijas pēcapstrādes metode palīdz piešķirt tradicionālai figurālai kompozīcijai unikalitāti un pārilaicīguma nojasmu. Pati pēcapstrādes metode nav izšķirošais lielums. Tā vienkārši ir atbilstīgi izvēlēta un palīdz veidot autora iecerētā vēstījuma formu un saturu. Metodes tehnoloģiskā sarežģītība ir vēl viens izaicinājums cilvēkam ar fizisko spēju ierobežojumiem.

Lai gan Jānis Gleizds ir bijis vārdos skops arī tad, kad izteikšanās iespēja nebija ierobežota, viņa atbilde uz jautājumu par attiecībām ar kādas noteiktas estētikas virzienu bija paskaidrojums, ka viņš tikai tiecas izteikt to daļuma priekšstatu, kādu bija izteicis bērnībā un jaunības gados. Viņš ir tiecies uz kādu tēla vīziju. Savas izpratnes robežās Jānis Gleizds ir centies un joprojām cenšas uzturēt ideāla nepieciešamību mūsu saskarsmē, un sievietes tēls metaforas zīmju vai tikai nojasmu kvalitātē viņam šķiet tieši tik aktuāls, lai nodarbotos ar to sava mūža lielāko daļu. □

Fotogrāfs, foto projektu organizators un kurators, fotomākslas kritiķis, žurnālists un fotogrāfijas estētikas vēstures lektors, Latvijas Fotogrāfijas muzeja vadītājs (kopš 1990) Vilnis Auziņš ir redkolēģijas loceklis *European Photography Guide* (Göttingen, Vācijā), *Imago* (Bratislava, Slovākijā) u.c. Bijis mācībspēks Latvijas Universitātē, Latvijas Mākslas akadēmijā, Latvijas Kultūras akadēmijā, Profesionālā foto skolā. Paša fotouzņēmumi eksponēti daudzās personālu un grupu izstādēs Latvijā, Lietuvā, Francijā, Dānijā, Norvēģijā, Austrijā, Slovēnijā, Kanādā, ASV, Japānā u.c. valstīs. Beidzis Maskavas Kultūras institūtu mākslas administrācijas un kino-foto režijas specialitātē. Studējis arī moderno arhitektūru un jūsmināties par Raitu (Frank Lloyd Wright) un Lektorbizjē (Le Corbusier). Stažējies Dienvidmēnas (Southern Maine) U. Portlandē, ASV.

MĀKSLINIEKI LV VĒSTNICĪBĀ

Maijā Vašingtonā notika ES vēstniecību atvērto durvju nedēļa *Europe Week*. Tās ietvaros Latvijas vēstniecība sekmeja izstādes *Latvian Dimensions: Contemporary Instalations and Sculpture* īstenošanu. Atšķirībā no iepriekšējā gada *Baltic Art from Private Collections* ar Igaunijas, Latvijas un Lietuvas mākslinieku stājmākslas darbiem, šogad piedalījās mūsdienu mākslinieki ar instalācijām, skulptūrām, zīmējumiem un trīsdimensiju darbiem vēstniecībai blakus piederošā ēkā, kas pati par sevi ir vēsturiski un arhitektoniski interesants apskates objekts, kur interjera arhitektonisko detaļu veļai cīgums patīkami kontrastēja ar mūsdienīgajiem darbiem. Izstādē (kuratore Sarma Muižniece Liepiņa) piedalījās šimbrīžam ASV mītošie Ilze Dilāne, Gints Grīnbergs, Kārlis Rekevics, Gundega Bērziņa Seng un Linda Treija.

Dilānes lietā papīra tehnikā veidotie vizuāli iespaidīgie darbi atgādināja lielas medus šūnas, izceļoties gan kā vienota kompozīcija uz oranžā fona, gan arī kā individuāli mākslas objekti. Interesanta krāsu un papīra virsmas dažādība bija aplūkojama Ilzes lietās papīra „grāmatās”. Grīnberga metāla skulptūras iekļāva sevi gan estētiski pievilcīgu formas izpratni, gan bieži asprātīgu tēlu atveidojumu – akmens „kāja”, no kuras izaug metāla skulpturālais veidojums,

kas radīja dabīgu un reizē monumentālu skanējumu. Ginta darbi vienmēr ļoti veiksmīgi iekļaujas gan interjerā, gan brīvā dabā. Rekevics, kurš vairāk pazīstams ar savām sarežģītajām, ar ģipša javu būvētajām, industriālās ainavas fragmentus atgādinošām skulptūrām, bija atvedis gan liela, gan arī mazāka formāta ogles zīmējumus, kuros pārlicinoši dominē pilsēta ar tās urbanizētajām, ģeometriskajām formām (skat. JG256). Bērziņa Seng bija izveidojusi mākslinieku darbnīcas modeli, kurā ikviens izstādes apmeklētājs varēja piedalīties mākslas darbu tapšanā. Lindas Treijas (skat. JG256) Aivara Neibarta dzejoļa ietekmē tapušā lielformāta „Sliekšņa” zīmējuma līnija radīta, dedzinot papīru, bet papīra laukumi ietonēti ar dabīgiem materiāliem – kafiju, biešu sulu, tēju. Iledzinātais zīmējums, koši sarkanie laukumi un tumšais sienas apgleznojums darba aizmugurē radīja dramatisku iespaidu.

ES vēstniecības apmeklēja necerēti liels skaits cilvēku, LV vēstniecību vien ap 4 000, no kuriem lielākā daļa, ieskaitot LV prezidentu Valdi Zatleru, iepazinās arī ar mākslas darbu skati. Veiksmīgi sagatavotā izstāde varētu būt labs piemērs arī turpmāk latviešu diasporas māksliniekiem vairāk sadarboties savā starpā, veidot kopējas tematiskas izstādes un simpozijus. (L.T.)

Mākslinieki LV vēstniecībā. No kr. LV vēstnieks Andrejs Pildegovičs, Linda Treija, Kārlis Rekevics, Sarma Muižniece Liepiņa, Gints Grīnbergs, Gundega Bērziņa Seng (2009.V). Fonā Lindas Treijas „Sliekšnis”.

Okupācijas muzeja Grāmatu galdam ir izveidojies lasītāju loks, kuri vienmēr atnāk pēc jaunākā JG numura. JG257 manu sirdi „aizķēra” Jura Roziša stāsts par latviešu skolnieciņu Austrālijā, kuram bija jāiemācās dzīvot citādā sabiedrībā, jāiepazīst putnu, zivju, augu un sēņu vārdi. *Viņš nejuta piederību šai zemei, šai sabiedrībai, bet gan kādai abstraktai latviešu sabiedrībai, kas, netaustāma kā gaiss, plūda pāri (...)* Un viņš bija pārliecināts, ka īstā patiesība vienmēr ir kaut kur citur. *Bet neviens viņam neteica, kur to lai meklē.* Kaut arī man ir bijusi tā laime nekad nepamest savu dzimteni, man bija izprotamas šī bērna izjūtas un pārdzīvojumi.

Edīte Uztica, Rīgā

* * *

Daudziem dārzi neravēti, / *Jaunai Gaitai* izravēti, / *Ligo!* JG257 pienākas papildus atziņība par Knuta [Skujenieka] lappusēm. Ar interesi lasīju Evas Eglājas-Kristsones pētījuma turpinājumu. Ildzes Krontas recenzija varētu rosināt nelielu diskusiju par aizgājušo laikmetu – *Barjerskrējiens* rada godprātīgu pamatu. JG arī šoreiz stipri recenzenti; atsevišķs paldies Jurim Sileniekam – viņa atsaiksmes allaž saturīgas un ... aturīgas (tas nav atskaņas dēļ).

Imants, Rīgā

* * *

JG256:60 uzskaitītas Eiropas universitātes, kurās var mācīties latviešu valodu. Sarakstā nav Skotijas Glazgovas universitāte (University of Glasgow, UK), kur 2007. gada septembrī *Department of Central and East European Studies* paspārnē sāka mācīt latviešu valodu kā ¼ daļu no katedras Austrumeiropas valodu grāda. To man darīja zināmu Prof.Dr. Smits (David Smith), kurš ir arī *Journal of Baltic Studies* galvenais redaktors.

Andrejs Ozoliņš, Glasgow, UK

* * *

Recenzējot Viktora Hausmaņa grāmatu *Latviešu teātris ASV un Kanādā (JG257)*, Juris Silenieks kļūdījies, pieņemot, ka Anšlava Eglīša luga *Cilvēks grib spēlēt* grāmatā nav aplūkota, un ka luga vispār nav ASV un Kanādā izrādīta. Patiesībā Eglīša izloloā Pasifika Palisādes latviešu dramatiskā kopa (Kalifornijā) ar to uzsāka darbību (1963) Anša Tipāna režijā ar Veronikas Jenelsiņas dekoratīvo ietērpu. Iestudējums grāmatā iztirzāts (skat. lpp. 272-273). Starp citu, savā grāmatā *Trešais zvans* (GD,1965) Eglītis jo krāsaini attēlojis dažādos atgadījumus, ko piedzīvojis šī iestudējuma viesizrādēs latviešu centros *no krasta līdz krastam*. Tāpat gribas apšaubīt Silenieka vispārināto vērtējumu, ka *latviešu kultūra uzliesmojusi un bieži tikpat ātri padzīsusi (piemēram, Vašingtonā, Ņujorkā, Bostonā, Sanfrancisko)...* Lai atļauts pieminēt kaut tikai Amerikas Latviešu teātra Bostonas ansambli, kurš sniedza pirmo izrādi 1951. gada janvārī. Pēdējais pilnas lūgas jauniestudējums bija 1981. gadā, taču nākošajā gadā ansamblis atjaunoja iepriekšēju iestudējumu, lai ar to viesotos 5. Eiropas Latviešu dziesmu svētkos. Pēc tam ansamblis pievērsās mazāka

apmēra pasākumiem, piem., dzejdarbu uzvedumiem, skatu vakariem utt. Pēdējais skatu vakars, veltīts Mārtaņa Ziverta simtgadei, notika 2003. gada oktobrī. Tātad – darbības *padzīšana* ilgusi veselus 52 gadus. Tas viss pamatīgi dokumentēts Hausmaņa grāmatā (197-258).

Rasma Birzgaile, Newton Centre, MA (ASV)

* * *

Paldies Jurim Šleseram par pamatīgo manu *Rakstu* 3. sēj. (2008) recenziju JG257(2009). Pamatots ir viņa teiktais, ka apgādam būtu bijis vēlams visiem maniem *Rakstu* sējumiem izgatavot alfabētisku rādītāju. Šlesers raksta: *Meklējot veidu, kā izteikt savas domas, Krēslīņš sāk lietot vismaz man mulsiņošo burtkopu marksofašisti – ar dažādām galotnēm. Tā lietota nopietni, tāpēc gribētu to arī nopietni izprast.* Ja ar vārdkopu marksofašisms reizēm savidos mazliet par daudz, to dažādās variācijās lietoju, lai nebūtu jāsaista nacionālsociālisms, jo ar šo jēdzienu parasti saista hitlerismu (*Nacionālsocialistische Deutsche Arbeiterpartei – Nacionālsocialistiskā vācu strādnieku partija*). Protams, šo vārdkopu reizēm lietoju provokatoriiski un ironiskā nozīmē. Ar manu marksofašismu galā tikt mēģināja arī Andrievs Ezerģailis *Rakstu* 1. sēj. ievadvārdos. Tomēr, šķiet, nacionālsociālisms kā ideoloģija daudziem latviešiem, un ne tikai, ir ļoti pa spalvai. Filozofe Baiba Pētersone *Karogā* (1993,2) plašās diskusijās „Inteligences atbildība, bezatbildība vai nodevība?” saka ka latviešiem *vienīgā aktuālā ideoloģija varētu būt nacionālsociālisms tā demokrātiskā variantā (kā, teiksim, Norvēģijā)*. Hitlers Vācijā ar savu nacionālsociālismu pie varas jau tika arī demokrātiskā veidā. Apšaubāms ir Pētersones teiktais, ka Norvēģijā valdošā ideoloģija ir nacionālsociālisms.

Jānis Krēslīņš, Sr., Ņujorkā

* * *

Gaismas lukturis uz JG256 vāka ir kā zīme visam, kas vākos iekšā. Lai gan divi uzzīmēti deģenerāti tautas tērpos, kas nezin kāpēc maisās pa vidu Platonam, Marijai un trešajam prātam, tur neder (...). Džordžam Bušam ar kurpi drosmīgi metot un pa pakaļu vēl drosmīgāk spērot (32.lpp.), bet sekojošā lpp., aplūkojot ēzeļausaini Baraku Obamu, kādā citā lappusē derētu redzēt otru ēzeļausaini Vladimiru Putinu. Ja *KGB* Putinu neizsmejam, tad jau tieši *KGB Putins*, nevis Krūmu Juris ir pamanījies novilkt savas robežas demokrātijai. (Man, piemēram, dažādu iemeslu dēļ nespējot elektronisko grāmatu izdevniecībā www.eraksti.lv publicēt Laimoņa Pura otro un trešo atmiņu grāmatu, šādas pārdomas rodas.) Jā gan, bet *ko darīt, lai eiforiskām augšupejām nesekotu baigas lejupejas?* Nu, ja tauta (tautas) izmirst miera laikā, bez mēra, tad atbildes vietā šajā reizē lai skan klusums. Tāds klusums, kāds nāk no Leldes Kalmītes „Apokaliptiskās vīzijas”. Par „Zvaigžņu arhaiologu” Ojāru Ozoliņu – vai tik nav tā, ka par mūsu senatni viņš daudz ko saprot labāk, nekā skoloti vēsturnieki, kuri uz augšu (uz „zvaigznēm”) savas zemu nodurtās acis nepaceļ. Valodnieku un bibliografu Benjamiņu

Turpinājums 47. lpp.

Ziņas un neziņas no tīkliem un tīmekļiem

TRIMDA ISLAND

Ekonomiskās krīzes apstākļos daļa no „trimda nation”, kas atrodas Latvijā, faktiski ir sava veida ekonomiskā sala, kas nosaka arī tās izvēles iespējas. Cik saprotu, daļa pārbraucēju uz Latviju ir jau pensijā vai ir sev nodrošinājuši kādas Rietumu demokrātijas pensiju (varbūt maldos). Katrā ziņā, šo tautiešu izdzīvošanu un ekonomisko neatkarību nodrošina ienākumi eiro vai dolāros no valstīm, kurām no ekonomiskās krīzes vēl nedraud sabrukums. Tas nostāda šo daļu – “trimda island” – ārpus nepieciešamības nopietni pārdomāt savu izvēli dzīvot Latvijā. Manā gadījumā, kam pensijas gadi vairs nav aiz tāliem kalniem un kas strādājis Latvijā jau 14 gadus, ir jādodomā, vai atlikušos gadus pavadīt šeit vai aizbraukt un pastrādāt valstī, kas spēs reāli maksāt pensiju brīdī, kad man apņiks strādāt. Esmu 100% pārliecināts, ka Latvijā nekādas pensijas nebūs. To saku, neiedziļinoties dažos manu agrāko darbavietu interesantos, bet legālos darba samaksas paņēmienos (alga, honorāri u.tml). No pamatalgas un sociāliem nodokļiem normālā valstī tomēr vajadzētu kaut kam sanākt, taču šī valsts jau ir krasi pārkāpusi tiesiskās paļāvības principu. Proti, ja esi piespiests maksāt nodokļus, tad arī esi tiesīgs pajauties, ka no tiem būs kāda atdeve. Tas ir, ja zvānīsi policijai, tie ieradīsies, ja saslimsi, būs medicīniskā aprūpe un 1.septembrī būs skolotāji mana bērna skolā. Pateicoties garai virkne kļūdu, kas liecina gan par agrāku valdību, gan par Latvijas politiskās sistēmas/elītes mazspēju un nekompetenci, pēc tīri racionāla aprēķina ir jāsaprot, ka uz nevienu no šīm valsts funkcijām vairs nevar paļauties. Pilnīgi bez emocijām skatoties, Latvija tuvojas t.s. sabrukūšas valsts (failed state) statusam un nekas neliecina, ka tā pārskatāmā nākotnē atkopsies. 2010. un 2011. gada budžeta samazinājumi nozīmē, ka faktiski jebkādi valsts pārvaldes pakalpojumi pārstās eksistēt vai tiks sniegti tikai epizodiski un drausmīgā kvalitātē. Tādēļ uzskatu, ka vismaz daļai no mums, kas atrodas Latvijā, ir jāsaprot nopietni domāt par izceļošanu un jāsaprot, ka atbraukšana šeit ir izrādījusies neveiksme, vienalga kādas emocijas un „trimda nation” ieaudzinātās patriotisma jūtas šāds solis šķietami pārkāptu. Par laimi (???) tiem, kas atrodas ekonomiskajā „trimda island” ir vēl iespēja padzīvot ar saviem ārpus Latvijas ienākumiem un baudīt to, kas būs atlicis no Latvijas kultūras, no dabas (ko budžets sevišķi neietekmē) un no sava vietējā sociālā tīkla (lai arī krietna daļa slīgs nabadzībā vai aizbrauks). Jāpadomā par veidiem, kā mēs, kas esam Eiropas darba tirgū „vecjaunieši”, varētu kooperēties un atrast veidus, kā reintegrēties savu agrāko mītnes zemju darba tirgos vai nodarboties ar kādu uzņēmējdarbību, lai atlikušos gadus līdz pensijai varam strādāt līdz apņikumam, vai vismaz būt sistēmā, kas mūs nepievlis, kā to noteikti izdarīs Latvijas līdz skrandām novestā valsts sociālā drošības tīkla ekonomika.

Juris Kaža (Rīgā) <juriskaza@gmail.com>

Gatis Štuka

Vecos laikos Latvijā sociālo pensiju nebija, un nodokļi nebija augsti. Vācijā pensijas ievada konservatīvais Otto fon Bismarks, Latvijā – padomju vara. ASV ļoti minimālas pensijas ieviesa lielās depresijas laikā. Pēc II Pasaules kara Vācijai likās nepieciešami rūpēties par tiem, kuri kara laikā bija zaudējuši daudz vai pat visu. ASV, kas nav postīta kopš Pilsuņu kara laikiem, vēl šodien laba daļa pilsoņu nākotnes nodrošinājumam, ieskaitot veselības aprūpi, izvēlas savus ietaupījumus. Padomju varas laikā Latvija bija faktiski atbrīvota no nopietni ņemamiem personiskiem ienākumiem un iekrājumiem. Sociālie apdrošinājumi bija valsts atbildība. Prasības gādāt par valsts pensijām tad bija loģiskas. Pēc neatkarības atjaunošanas ienīstais labklājības ministrs Jānis Ritenis, kurš atgriezās no Austrālijas, centās pensijas saistīt ar pilsoņu ienākumiem, t.i., ar individuālu pilsoņu iemaksātiem sociāliem nodokļiem. Latvijā sociālā aizsardzības sistēma tomēr ir vairāk noskaņota uz valsts, nevis pilsoņu, atbildības pusi. Tagad tas, ka Latvija ir nabadzīga, nenosaka lielumu. Kurp tas novedīs, ir baismu pilns jautājums, ko atbildēt visi izvaīrās. Nemainoties nodarbinātībai un produktivitātei, varam arī Latvijā sagaidīt neatbildīgu nabadzību jau drīzā nākotnē. 20 gados ir daudz panākts un sakopts, bet vēl vairāk nogulēts. Man ir žēl Latvijas, bet man te ir grūti saskatīt īsti labu atrisinājumu.

Gundars Ķeniņš Kings (ASV) <kingga@plu.edu>

Gundara apgalvojums, ka ASV ...vēl šodien laba daļa pilsoņu nākotnes nodrošinājumam (...) izvēlas savus ietaupījumus, ir maldinošs. Istenībā vismaz pusei no Amerikas iedzīvotājiem nekādu ietaupījumu nav un viņi dzīvo no valsts pārvaldītā izmaksām – caurmērā ap \$1 000 mēnesī, kas pamatā ir nabaga alga. Vēl sliktāka situācija ir bezdarbniekiem, kas nav pensijas gados. Tiem pēc apmēram viena gada pabalsta

jāpārtiek no Pestīšanas Armijas zupām, un daudziem jāklūst par „ielas cilvēkiem“. Šo stāvokli ASV garantē Gundara iemīļotais kapitālisms. Gandrīz visi Republikāņu senatori ir apdrošināšanas firmu valgā. Viņi jau gadu desmitiem ir balsojuši pret jebkādu sabiedrisko apdrošināšanu. Globalizēšana, dzišanas pēc zemākam produkcijas izmaksām arī ir izpostījusi daudzu strādnieku pensiju fondus. Situācija, kādu apraksta Gundars, attiecas uz ļoti mazu iedzīvotāju daļu. Visi augstāka ešelona iedzīvotāji dzīvo no pensiju fondiem, kas, atšķirībā no strādnieku fondiem, krīzi ir pārdzīvojuši.

Andrievs Ezergailis (ASV) <ezergail@ithaca.edu>

Laikam te runa vairāk par to, vai šī krīze vispār un jebkurā pasaules malā būs pārdzīvojama vai arī nebūs. Jo, cik sapratu, Juris Kaža savā vēstulītē meklēja domubiedrus tieši tādā „augstāka ešelona” jeb „Trimda Island vecjauniešu” sabiedrībā, kas kādu laiciņu it kā varētu gan vēl pārtikt no saviem pensiju fondiem pat galīgi izputējušā Latvijā, tomēr aicinādam viņus sev piebiedroties atceļā uz bijušām mitnes zemēm, lai tur “kooperētos” un „reintegrētos!”

Juris Žagariņš (ASV) <juris.zagarins@gmail.com>

Latvijā uz ļoti mazu iedzīvotāju daļu attiecas 1 000 dolāru mēnesī. Tagad pēc „īsinājumiem” liela daļa uz rokas saņems knapi 100 latus mēnesī. Patiesībā jebkurš amerikāņu pensionārs ar nabaga algu – 1000 dolāriem šeit ir īsts bagātnieks. Liels paldies visiem padomdevējiem un īpaši austrāļietim Jānim Ritenim par visprogresīvāko pensiju sistēmu pasaulē, tikai nezin, kāpēc paši tagad no tās bēg atpaka!

Ausma Ābele (Aiviekstē) <aabele@sveiks.lv>

Protams, jādara viss, lai Latvijas pensijas paceltu. Latvijas glābiņš ir, ka tur vēl pastāv tāda ģimeņu sistēma, kur viens otru stutē. Amerikā tādas nav. Par dzīvokli vien izdot \$1 000 nav grūti. Bija reiz tāda mēraukla, kas noteica, ka pensijai būtu jābūt vismaz 1/3 no strādājošo algas, bet tas tā vairs nav. Pēdējo desmit gadu laikā ASV politikāņi nemitīgi uzbruka strādnieku pensiju fondiem. Tika un joprojām tiek teikts, ka strādnieku augstās pensijas vainojamas pie Amerikas nespējas sacensties starptautiskā tirgū.

Andrievs

Andriev, Tavi fakti skatījumi visumā saskan ar mani. Protams, strādnieku fondu vērtība ir samazinājusies līdz ar citu ieguldījumu vērtību kritumu pēdējā gadā. Tur sava daļa vainas būs tiem, kas tik ļoti ienīst peļņas maksimizēšanu šo fondu uzkrājumos. Daļa no amerikāņiem dzīvo labāk, daļa sliktāk un tad vēl ir tie, kuri dzīvo lielā bagātībā, un arī tie, kuri ir tiešām nabadzīgi. Latvijā, kur privātie uzkrājumi un ģimenes manta tika izputināta padomju sociālisma laikā, sabiedrības lomai ir jābūt samērā augstai, bet man patīktu atdalīt pensijas no pabalstu programmām. Pensijas tiek vairāk saistītas ar vienu vai cita veida

ienākumu uzkrājumiem, arī tiem, kas cenšas algas saņemt aploksnēs un nodokļus nemaksāt. Nav prognozējams, cik un kādi pabalsti būs iespējami tautas novecošanās laikā, bet tie varēs būt tikai ļoti pieticīgi. Manuprāt, izdzīvošanai būs nepieciešams atjaunot un stiprināt ģimeņu saites, kas tagad ir pajukušas. Un arī tad arvien mazākā tautas strādājošo proporcija nevarēs nodrošināt ērtu un patīkamu dzīvi visiem nestrādājošiem – ne ASV, ne Latvijā.

Gundars

Gundars runā par Latviju, ...*kur privātie uzkrājumi un ģimenes manta tika izputināta padomju sociālisma laikā...* Nez' par kādu Latviju tiek runāts? Es gan zinu to Latviju, kur padomju laiku uzkrājumi tika ieputināti jaunās republikas dažāda labā kontos – kad pie ruļļiem bija viltībnieki, kuri balstījās uz Rietumu padomniekiem un izziņoja uzkrājumus esam tuvu papīra vērtībai, kamēr paši tos aizfirēja uz PSRS. Tā arī radās tādas bankas kā *Parex* un vēl viens otrs jauks uzņēmums. Man paziņu lokā tādu apkrāpto ka čum. Arī manu māti, kas mūžu par sētnieci un apkopēju strādāja, no zārka naudas atbrīvoja. Jo redz', padomju laikā mēsli, ko māte mēza, bija tieši tādi paši kā šajās dienās, un noniecīgās algas varēja atļināt sešus simtus, ko mūsdienu padomnieku skubinātie jaunie, sarkanumu noslēpušie kungi par trīs rožu cenā esošu naudu pataisīja, un kā kompensāciju par nodarīto piemaksāja pensionāru biļetes vērtību vienam braucienam tramvajā. Tā nu labāk runājat par to, ko zināt – par Ameriku, bet par Latviju gan labāk paklūsējāt, ka atkal ko dumju neizsakāt.

Vilnis Gricaičuks-Puriņš (Rīgā)

<v.g.pooh@gmail.com>

Varbūt daži sveikotāji ir par jaunu, lai atcerētos visu par padomju laiku vai zinātu Latvijas vēsturi. Padomju vara nacionalizēja zemi, nolikvidēja latus un naudu bankā, pacēla cenas, nacionalizēja mājas un tās nodeva pārvaldnieku armijām, bet agrākos īpašniekus izmeta no darbiem. Citiem ierādīja sešas pēdas, bet citiem iedeva brīvbiļeti jaunu zemju iekopšanai. Vēl kas nav skaidrs?

Gundars

Tagad notiek tas pats – tikai juridiski pareizi noformēts. Trīsdesmitgadīgie ir par jaunu, lai zinātu Latvijas vēsturi. Taču, lai kļūtu par miljonāriem, tikai uzpērkot un pārdodot, pašā laikā. Un tie, kas to pērkamo un pārdodamo savā laikā saražoja, izdzīvošanai nepietiekamo līdzekļu dēļ dabū sešas pēdas. Darbaspējīgie un bērņus radīt spējīgie par savu naudu pērk biļetes un dodas celt svešu zemju labklājību. Par naudu un bankām vispār nerunāsim – lielāko tiesu tā kredītu cilpa uzvilktā mājokļu dēļ, kuru cenas bija uzpūstas veiksmīgo biznesmeņu darbības un politiķu atbalsta rezultātā. Vēl nav skaidrs? □

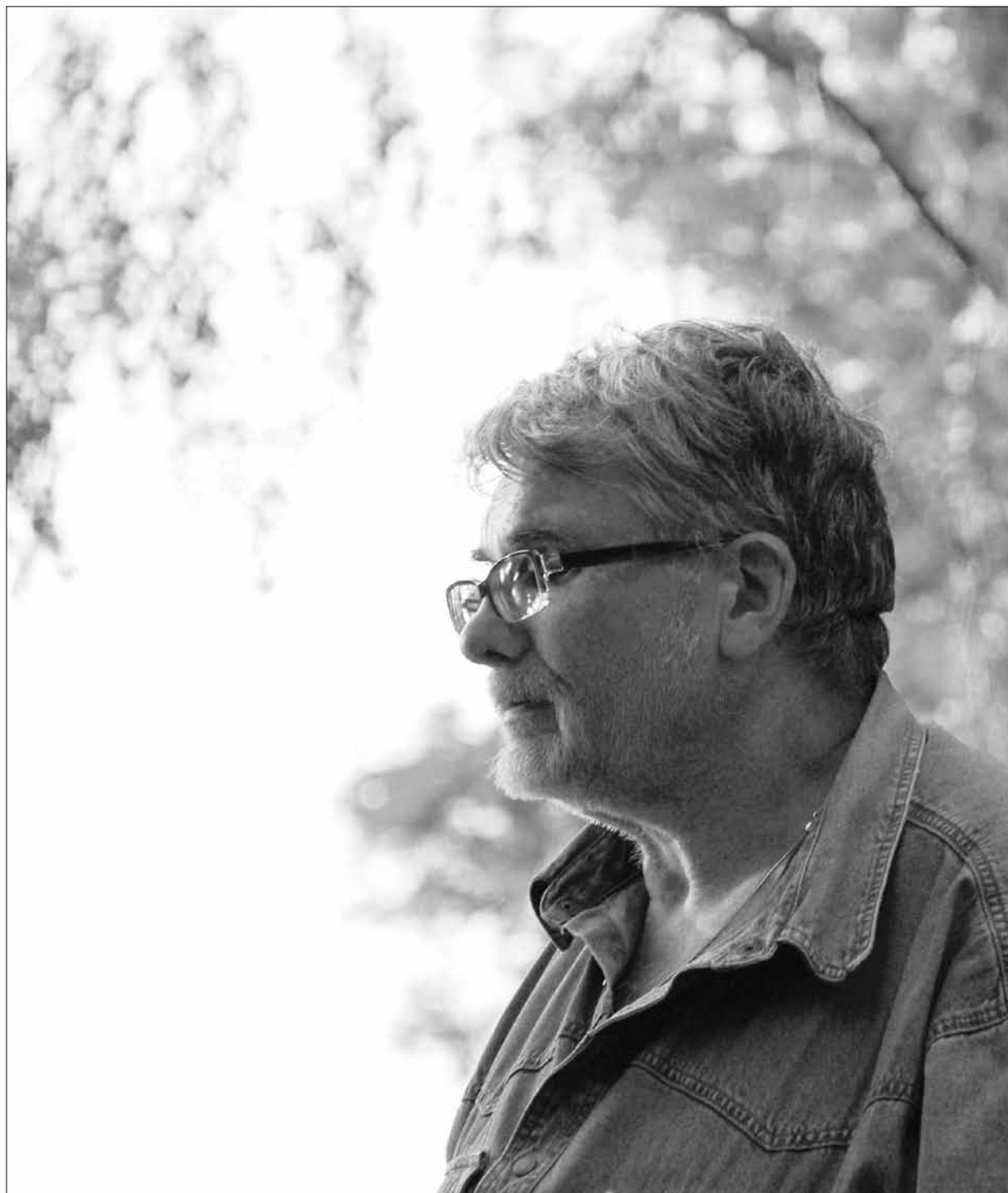
Ausma

Voldemārs Avens. *Sarkanā debess*. Akrils uz audekla. 91 x 122 cm.

Par mākslinieku skat. 36. lpp.

Rimands Ceplis. *Uldis Bērziņš*. 2006.

Par Uldi Bērziņu skat. lpp.16-21, 59.

Afganistānas Kunāras provincē Talibana kaujinieku uzbrukumā 2009.1.V **bojā iet** seržants **Voldemārs Anševics** un dižkareivis **Andrejs Merkuševs**. ●●●

Veļu valsts pulkam pievienojas latviešu pirmās lēģeru literatūras publikācijas autors **Alfreds Putniņš** (1919-2009) – leģiona virsnieks, 10 gadi ieslodzījumā Krievijā un Kazahijā, dzejoļi anonīmi iespiesti Ādolfa Šildes grāmatā *Pa deportēto pēdām* (1956), cikls *Sāpju sliekšanās* (1978) slepeni nokļūst Kanādā, kur tiek godalgots. Krājumam *Karogi nemirst* (1993) seko vēl pieci citi. ●●●

Akadēmiskās Dzīves ilggadēja redaktore, Dr. Benjamiņa Jēgera palīdzē viņa piecējumu *Latviešu trimdas izdevumu bibliografija: 1940-1991* veidošanā **Magdalēne Rozentāle** (1915-2009), arī pedagoģe, kura bēgļu nometnes (1945-1950) Augsburgas Ausekļa ģimnāzijā iedvesmoja zināšanām un radošam darbam. ●●●

Skarbu, bet patiesu vārdu paudējs par mākslu un dzīvi, gleznotājs **Stumbru Gunārs** (1927-2009), skolotājs pie Jēkaba Straziņa un Leo Svemņa Rīgā, beidzis Minesotas U. mākslas nodaļu, piedalījies daudzās grupu un arī solo izstādēs ASV ar darbiem, kurus raksturo līdzsvarota krāsu, līnijas un kompozīcijas izjūta. Aktīvs Dievturu sadraudzes loceklis. Maizes darbs – aerodinamikas inženieris NASA. ●●●

Tulkotāja (Zola, Balzac, Françoise Sagan, George Sand) **Mirdza Ersa-Libiete** (1924-2008) par pieredību „franču grupai” pavada 4 g. Vorkutas nāves nometnē. Saņēm Francijas apbalvojumu *Légion d'honneur*. ●●● BBC darbinieks Londonā, čellists, finougroflis

Stumbru Gunārs
pašportrets

Amos Elon

un igauņu eksilrakstnieka Arveda Vīrlaida romānu (*Mežos vēl brīvība elpo, Apzīmogatīe*) latviskotājs **Reinis Mertens** (1926-2009). ●●● Londonā mīklainā kārtā mirušā trimdas rakstnieka Gunša Zariņa dzīvesbiedre **Monika Zariņa** (1932-2008), dzejoļi iz-

doti (ar čekas filiāles Sakaru komitejas atbalstu) nelielā 50 lpp. biezā grāmatīnā *Prievišu raksti* (1965), *JG40*(1963)-49(1964) redkolēģijas locekle. ●●●

Vecākais Latvijas armijas virsnieks, majors **Alfrēds Porietis**, beidzis kara skolu (1929), iesaukts leģionā, kritis krievu gūstā, pavada 10 gadus Intas soda no- metnē Komi APSR, neilgi pirms nāves saņem Viestura ordeni. ●●● Pēdējais libietis **Viktors Bertholds** (1921-2009), kurš savu dzimto valodu lietojis sadzīvē un arī mācījis citiem. ●●●

Vīnē dzimušais **Amos Elons** (Elon, 1926-2009), daudzus gadus Telavivas liberālā laikraksta *Haaretz* spožākā zvaigzne, pēcāk augsti respektēts esejists *The New Yorker*, *The New York Review of Books*, *The New York Times Magazine* lappusēs, autors vismaz ducim atzinīgi novērtētu grāmatu – *Journey Through a Haunted Land: The New Germany* (1967), *The Israelis: Founders and Sons* (1971, 1988), *A Blood-Dimmed Tide: Dispatches from the Middle East* (1997), *The Pity of It All: A History of Jews in Germany 1743-1933* (2002) u.c. Dažkārt par „židu Kami” (Albert Camus) dēvētais intelektuālis, kurš raksta ar viena elegantu veiksmi ebreju, vācu un angļu valodā, Izraēlā kļūst liela mērā „outsiders” (*outsider*), kaut arī dzīvo un strādā tur mūža ilgāko daļu, tiek uzskatīts par „atkritēju no savējiem”.

Pārnesums no 42. lpp.

* * *

Jēgeru pieminot, jāsaka, ka trimdas literatūra ir saistošāka un vērtīgāka par to, kuŗu spējām sarakstīt vairāk nekā 40 zaudētajos gados dzimtenē. Zemtekstu jau tur netrūka, un ogle dzīļi, dziļi kvēloja, bet lasītājam taču vajag, lai rakstītajos vārdos ir derīgas ziņas un patiesība uzreiz redzama un izlasāma. Pat gazpromizētā Latvijā ir iespējams lietot nesamaitātu to mūsu valodnieku labi izveidoto pareizrakstību, kuŗu samaitāja ar īpašiem Latvijas padomju valdības lēmumiem 1946. gadā par „r” un 1956. gadā par „ch” aizliegšanu, un ar turpmākām okupācijas laika aplamībām. Bet kāpēc *Jaunajā Gaitā* tagad tiek rakstīts aizvien vairāk un vairāk tā, kā to reiz kompartija ir likusi darīt?...(..) Ja Krievija kādā jaukā dienā kļūst patiesām demokrātiska, tad tā lūgš, lai Latvijā nojauc tā dēvēto Uzvaras pieminekli. Bet ja nu kāda daļa no tā ir izgaisusi jau tagad, tad par to var tikai priedāties. Būs vieglāk nākotnē.

Ainārs Zelčs, Siguldā

Esmu *Austrālijas Latvieša* līdzstrādnieks kopš 1967. gada (..) Ar patiesu interesi lasu nodaļu *Dažos vārdos*. *JG255:56* tomēr atradu pretrunas. Matemātiķis Dr. Gunars Nagels pēc AL redaktora posteņa atstāšanas sāka tīmeklī izdot nedēļas avīzi *Latvietis*. Jau pirms tam viņš meklēja pierādījumus savam uzskatam, ka mīkstinātais r atcelts jau Dr. Kārļa Ulmaņa valdības laikā pirms padomju varas lēmuma (1946), un tādēļ pārspiedis *Latvieti* Pareizrakstības komisijas atzinumus no *Izglītības Ministrijas Mēnešraksta* (1938,9), kā jau tas minēts *JG*. Bet te trūkst turpinājuma. Mūsu ievērojamās valodnieces Dr.philol. Rasmus Grīslas grāmatā *Spēkildze I* (105.lpp.) paskaidrots, ka t.s. „Tentēja rakstību” atcēla jau 1939.1.VIII – pēc tam, kad ideālistiski noskaņotas latviešu jauniešas bija iesniegušas petīciju atjaunot iepriekšējo, valodnieku atzīto rakstību. IM 1938. gada atzinumi pēc tam zaudēja savu spēku.

Juris Krādziņš, Tagūnā (Tagoona), Austrālijā.

Ar īpašu sarkasmu viņš izsakās par izraēliešu fanātiskajiem nacionālistiem un reliģiskajiem fundamentālistiem, kuriem nav ne mazāko šaubu par to, ko Bronzas laikmetā Dievs un Abrams sacījuši viens otram. Daudzus no viņiem raksturojot pārspīlēta kāre pēc teritorijas, neveselīgs militarisms un holokausta izmantošana pret īstiem vai iedomātiem naidniekiem, kam visam neesot nekā kopēja ar cionisma dibinātāja Teodora Hercla (Herzl) *normālas žīdu valsts viziju*. 80.gadu vidū Elons daļēji sāk dzīvot savā mājā Tuskanijā, Itālijā (kopš 2004. gada pastāvīgi), kuras politiskajai dzīvei, tāpat kā Izraēlā, piemītot dažādi trūkumi, bet starpība esot tā, ka *norises Izraēlā mani sanikno, toties Itālijā tās izraisa smieklus*. ●●●

Franču rakstnieks, triloģijas *Les Grandes Familles* (Šīs pasaules varenie) autors Drions (Maurice Druon, 1918-2009) *Prix Gouncourt* laureāts (1948), ievēlēts *Académie française* (1966), Kultūras ministrs 70.gados. Bez triloģijas latviski izdots *Dzelzs karalis, Kroņa indes, Nonāvētā karaliene, Tistū – puisēns ar zaļajiem ikšķīšiem*. ●●●

●●● **Nacionālie partizāni Rīgas pili**

Par Vjetnamas kara arhitektu uzskatītais ASV aizsardzības ministrs (1961-1968) Maknamara (Robert McNamara, 1916-2009), kurš atmiņu grāmatā *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam* (1995) atzīst: *Es kļūdījies kopā ar citiem augstākstāvošiem kolēģiem. Kļūdījies, šausmīgi kļūdījies*. „Kļūdas” dēļ dzīvību zaudē vairāk nekā 3 milj. vjetnamiešu civiliedzīvotāju un karavīru, arī 58 209 amerikāņi, viņu vidū vairāki iesaukti latvieši. (re) (It)

VIA DOLOROSA

LATVIJAS OKUPĀCIJAS MUZEJS

Uz vienas no Igarkas, Abanas un Jeņiseiskas muzejos (Krasnojarskas apgabālā) šovasar uzstādītām piemiņas plāksnēm lasām: *Mūžīgā piemiņā Latvijas bērniem deportāciju upuriem 1941-1949*. Divas citas veltītas Sibīrijā nobendētajām mātēm. 1941.29. XII 36 gadu vecumā Jeņiseiskas apgabalā nošāva manu mammu *Alvini Tomu* – atceras tagad 80 g.v. dēls Gunārs, deportēts 12 gadu vecumā 1941.14. VI kopā ar 15 424 citiem. ●●● 13.VI kinorežisores Dzintras Gekas dokumentālfilmas *Agapitova un izglābtie* pirmizrāde. Viens no tikai 60 izglābtajiem ir šajā „nāves salā” kopā ar 700 dažādu tautību mātēm un bērniem nokļuvušais (1941) Ilmārs Knaģis: *visa mūsu šolaiku psihe ir tā izvarota un izkropļota, ka notikumus, kuriem līdzīgu nav cilvēces vēsturē, šodien uzskata par pašsaprotamiem un normāliem*. ●●● 10.VI Andžeja Vajdas (**Andrzej Wajda**) filma *Katiņa* – vieta, kur PSRS drošības spēki noslepkavo 22 000 poļu virsnieku un inteliģences pārstāvjus. ●●● **Prezidents Zatlers Rīgas pili** (30. VI) uzklausā 47 **Latvijas Nacionālo partizānu apvie-**

nības biedru viedokļus par Latvijas vēstures mācīšanu skolās, sāpīgo apbalvojumu jautājumu, klausās atmiņu stāstos par Īles kauju (1949), līdz pat 1950. gadam eksistējošo Pētera Čevera grupu, Latgales partizāniem un čekas kambaros pārciestajām mocībām. ●●● 18.VI Rīgas Centrālajā bibliotēkā mūzikas ierakstu izdevniecība „Upe” laiž apgrozībā vairāk nekā 6 stundu garu disku *Sibīrijas latviešu dziesmas*, kam pamatā folkloristu vākumi kopš pag. gs. 70.gadu otras puses 16 ciemos. Jau pirms 200 gadiem Sibīrijā nonāk izsūtītie latviešu katordznieki, kam 19.gs. otrā pusē pievienojas bīvprātīgie izceļotāji, bet 20.gs. 40. gados – padomju režīma depor-

tētie. ●●● **Okupācijas muzeja Gadagrāmatas 2007** nozīmīgākā daļa veltīta 1937./1938. gada „Latviešu akcijai” – staļiniskajām represijām pret PSRS mītošajiem latviešiem, safabricētām apsūdzībām „kontrevolucionāru organizāciju veidošanā” u.tml. ●●● Jūnijā atklāta par ES un ziedotāju līdzekļiem izveidotā digitālā interaktīvā padomju **ieslodzījuma nometņu karte**, kur iespēja iepazīties ar lēģeru tīklu

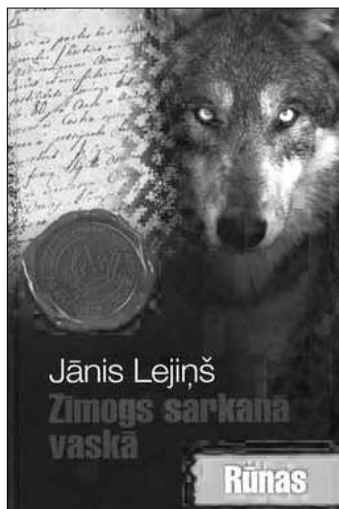
un izsūtījuma ceļiem, uzklaustī deportēto stāstījumus, izlasīt tā laika dokumentus. (re)

BALVAS, BALVAS, BALVAS – Baltijas Asamblejas medaļu pasniedz (2009.22.VIII) Eiropas parlamenta deputātei **Sandrai Kalnietei** par *izcilu ieguldījumu 1989.g. „Baltijas ceļa” organizēšanā un koordinēšanā, par Baltijas valstu vienotības nostiprināšanu un attīstīšanu*. ●●● *Par drosmīgo politisko darbu Eiropas brīvības tradīciju garā Dr.Vairai Vīķei-Freibergai* Jēnā piešķirta Nobela Prēmijas ekonomikā (1974) laureāta Haijeka (Friedrich von Hayek, 1889-1992) godalga, kam seko eksprezidentes referāts Frīdriha Šillera U. Arī pēc uzņemšanas par Beļģijas Karaliskās Zinātņu Filoloģijas un mākslas akadēmijas locekli VVF nolasa referātu – par zinātni, tehnoloģiju un politiku. ●●● **Ērika Raistera Piemiņas fonda balva** dzejniecei un kultūras darbiniecei **Lolītai Gulbei**, kuras kontā ir 7 dzejoļu krājumi, dzejoļu kopas *JG u.c.*, arī apceres *Latvija Amerikā* (Toronto). Viņas dzejas būtībai vistuvāk, šķiet, pietuvojusies ne-laiķe literatūras kritiķe Inta Ezergaile apskatā par krājumu *Zaļi pirkstu nospiedumi* (2003) (skat. JG236:56-57). ●●● **Ģenerāļa Goppera fonda balva** dziesmuspēles *Vēstule no Losas* autori **Lolītai Ritmanei** un viņas tēvam, libretu un dziesmu tekstu autoram **Andrim Ritmanim**, arī **Čikāgas piecīšu „virsaitim” Albertam Legzdiņam**. ●●● Latgales kultūras veicināšanas **Boņuka balva** literatūrzinātniecei **Ilgai Šuplinskai**, Latgales Kultūras centra apgāda vadītājam **Jānim Elksnim**, mūzikas instrumentu meistaram **Gunāram Igaunim**, skolotājam un dzejniecei **Ilgai Rundānei**, rakstniekam **Valentinam Lukaševičam**

u.c. ●●● Latviešu mūzikas balva mecosoprānam **Antrai Bigačai**, ērģelniekam, komponistam, diriģentam **Andrim Vītoļņam**, saksofonistam un pedagogam **Artim Šimanim** un kordiriģentei un pedagoģei **Terēzijai Brokai**. ●●● LV apbalvojumi ārzemēs – TILTA pr-dim **Jurim Padegam**, PBLA ģenerālsekretārei **Tijai Krūmiņai**, Krasnojarskas kultūras b-bas „Dzintars” loceklim **Jānim Kungam**, *Treju Vārtu* red. **Julietai Rumbergai**, sabiedriskiem darbiniekiem Ziemeļamerikā **Dzintaram Paeglem** (skat.JG250:42-49, 251:29-35), **Olģertam Kubuliņam**, **Vilim Mileiko**, **Andrim Kešterim**, **Valdim Pavlovskim**. ●●● Grāmatu ārējās apdares konkursā „Zelta Ābele” apbalvota **Edvīna Raupa** dzejgrāmata *Putn’* (māksl. **Gita Treice**), **Bokačo** (Giovanni Boccaccio) *Dekameron*s (Valdis Vilerušs), **Ivetas Erdmanes Dzelzs vīri, koka kuģi** (Arta Ozola-Jaunarāja, **Jānis Jaunarājs**). ●●● 11 īstāstu grāmatu un viena romāna (*Lives of Girls and Women*) autorei, 77 g.v. kanādiei **Munro (Alice Munro)**, 25.VI Dublinā pasniedz prestižo Bukera prēmiju (**The Man Booker International Prize 2009**) 60 000 mārciņu apmērā. (re) (bs)

GRĀMATAS

Lai arī mums patīk domāt, ka internets nekad neaizstās grāmatu, tomēr ar atzinību jānovērtē sabiedrības „Tilde” izveidotais portāls **www.letonika.lv**, kas ietver enciklopēdijas, daudzvalodu vārdnīcas, Latvijas attēlu kolekcijas, audio un video materiālus un tagad – arī literatūru. Interneta bibliotēkā var lasīt jau 22 autoru pilntekstu darbu kolekcijas: 500 lugas, romānus, stāstus, noveles un dzejoļu krājumus. Publicēta visa Raiņa un gandrīz visa Rūdolfa Blaumaņa daiļrade. Sarakstā ietilpst arī **Austra Skujiņa**, **Jānis Poruks**, **Jēkabs Janševskis**, **Jānis Ziemeļnieks**, **Fricis Bārda**, **Jānis Akurāters**, **Anna Brigadere**, **Jānis Ezeriņš**, **Gundega Repše** u.c. kultūrvēsturē nozīmīgi autori.

DZEJA – Latvijas dzejnieki turpina savu slavas gājieni! Bez JG257:49 minētajiem, seši **Eduarda Aivara** dzejoļi angļu valodā ievietoti portālā **www.othervoicypoetry.org**. ●●● **Ulda Bērziņa** krājumā *Saruna ar Pastnieku* sakopoti pēdējos gados sarakstīti dzejoļi, daudzi no kuriem tapuši konferenču laikā ārpus Latvijas – Stambulā, Rijādā, Frankfurtē (skat. 59. lpp.). Kas pazīst Ulda Bērziņa stilu, tie zina, kā atrast dzejoļos domu, kas paslēpta metaforām piebārstītājās rindās. ●●● **Juris Kronbergs** *Trimdas anatomijā* sakopojis dzejoļus, kas sarakstīti no 1970. līdz 1991.g., un arī ārpus krājumiem esošos, tapušus no 1993. līdz 2008.g., bet kas tomēr iederas „trimdas” dzejoļu kopumā. Tie ir dzejoļi par pasauli, politiku,

trimdu, Latviju, identitāti – *es vienkārši rakstu to, kas man tai brīdī liekas svarīgs un kas manī rosina rakstītānu*, saka autors. ●●● Kanādā mītošās **Lolitas Gulbes** pašas raksturojumā viņas pēdējais dzejkrājums *Smilšu pulkstenis* (Valmierā, 2009) ir *skumja grāmatiņa – mana bikts. Prieku jau var izsmiet, izgavilēt, bet tas, kas spiež sirdi, uzrakstās*. ●●● Almanaha **Orbīta** 5.nr. iekļauti baltiešu, krievu un ukraiņu literāri teksti. ●●● 2009.14.IV Ņujorkā **Ašrita Furmans** uzstāda simto Ginesa rekordu, atzīmējot sava meditācijas *guru*, UNESCO balvas laureāta Šri Činmoja, sabiedriskās darbības gadadienu – viņš noskaita Činmoja dzejoļi „Precious” („Vērtīgais”) 111 pasaules valodās, tostarp arī latviešu. (vg)

Arī **PROZAS** rakstnieki „ielaužas” cittautu lasītāju grāmatu plauktos. Mihala Škrabala tulkojumā čehu valodā maija vidū iznācis **Paula Bankovska** romāns *Čeka, bumba un rokenrols*. ●●● ASV klajā laisti rakstnieces un ilggadējās **JG** veidotājas/korektores **Indras Gubiņas** atmiņu un pārdomu stāstījumi *Vēlreiz turp un atpakaļ* (Itakā: Mežābele). ●●● Aizraujošu stāstu par mīlestību **AMOUR FOU jeb Aplamā mīla 69 pantos** publicē **Nora Ikstena**, pati to raksturojot: *maigi romantisks kā zieda driksniņa, kaislīgi nāvējošs kā Tasmānijas velnu ala, skurbi grēcīgs kā meitu māja, naidā švirkstošs kā ugunsgrēks – tāds izvērtās šis vēstījums*. ●●● **Dace Rukšāne**, ko vislabāk pazīstam no iksestdienā slejām *Dienā*, stāstu krājumā *Ķīpsalas putni* trāpīgi, smeldzīgi, jautri un patiesi stāsta par cilvēkiem, starp kuriem kaut kas ir satrucis. ...*stāsti par putniem un cilvēkiem nāca pie manis cits pēc cita un negrasījās atstāties, kamēr nebiju tos pierakstījusi* – tā Rukšāne. ●●● **Vladimirs Kaijaks**, pēc kura romāniem nesen veidots populārais TV seriāls *Likteņa līdumnieki*, lasītājam piedāvā romānu *Meitene no nekuriens* – smagu stāstu par sarežģītiem likteņiem II Pasaules kara laikā. ●●● Satīriķa **Andreja Skaiļa** *Pliks rakstnieks laikmetu vējos* iepazīstina ar pirmskara un arī pēc kara paaudzes puiku palaidnībām un piedzīvojumiem, arī ar žurnāla *Dadzis* leģendārajiem līdzstrādniekiem. Grāmatā iekļauts arī romāns *Staļina čemodāns*, ko savulaik autors publicēja ar pseidonīmu. ●●● **Viks** pieaugušajiem lasītājiem dāvā *Bīstamvietu*, kurā sakopoti aizvadītajos pārdesmit gados uzrakstītie stāsti un (p)asakas. *Mani allaž ir mulsinājusi ietiepība, ar kādu pieaugušie paaudzi pēc paaudzes dara visu iespējamo, lai pieieejas pasaulē rēgotos realitātei atbilstoša norāde – brīdinājumszīme BĪSTAMVIETA* – tā savā raksturīgajā ironiskā stilā apgalvo autors. ●●● **Arvids Dinijs Deģis** pārsteidz ar pirmo satīrisko dēku romānu, it kā maģiskā realisma garā, *Nesodāmais avantūrists* – mūsdienīgu dzimtas sāgu savdabīgā stāstījumā par

avantūrista gēna pārmantošanu. ●●● Jānis Lejiņš eposa *Zimogs sarkanā vaskā* 3. grāmatā *Rūnas* norauj plīvuuru daudziem mūsu vēstures baltajiem plankumiem, bet citviet vairākus notikumus ataino jaunā gaismā. Vēstījumā savijas politiskās spēles un intriģas, vēsturiskā precizitāte, gandrīz detektīvromāna cienīgs sižets, spilgti un dzīvi veidoti varoņi. ●●● **Viļa Selecka** *Sārta asins baltā sniegā* varētu pārstāvēt gan romāna, gan arī detektīvžanru. (vg)

LITERATŪRAS MANTOJUMA jomā publicēts jaunģaitnieces **Ainas Zemdegas** (1924-2006) *Rakstu* 2. un 3. sēj. (skat. 60 lpp.). ●●● Audiogrāmatu sērijā „Klausāmgrāmata” (Liānas Langas redakcijā) turpat 3 stundas var klausīties **Jāņa Ezeriņa** *Noveles*. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Ja divi dzejnieki sarunājas jau 30 gadus, tad neapšaubāmi rodas viela, kas interesētu arī lasītāju. Tomēr **Māra Zālīte** no visām garajām pārunām grāmatā *To mēs nezinām. Sarunas ar Imantu Ziedoni* ievietojusi tikai īsa laika sprīža - 2000. gada sākuma - sarunas, ko abi dzejnieki dažādās Rīgas kafējnicās risinājuši par dzīvi, kultūru un literatūru. *Patiesīguma un sarunu pilnīga autentiskuma vārdā neesam tās literāri nedz gludinājuši, nedz stērķējuši, nedz kā citādi uzlabojuši. Tā tie dzejnieki runā* – apgalvo Zālīte. ●●● Literatūrzinātniece, filoloģijas zinātņu doktore, LU Literatūras un mākslas institūta pētniece, ilggadēja Raiņa Literatūras un vēstures muzeja Raiņa izpētes nodaļas vadītāja **Gundega Grīnuma** grāmatā, ko izdevējs „Karogs” apzīmē kā gandrīz literatūrvēsturisku detektīvu, *Piemīņas paradoksi: Raiņa un Aspazijas atcere Kastanjolā*, uzdrošinājusies atklāt kā abu dzejnieku piemiņa pārtapa par intriģu objektu ideoloģiski un partijiski sašķeltajā trimdas sabiedrībā. Tas ir pētījums par Kastanjolu kā nacionālo simbolu un personībām, kas piedalījās šā simbola veidošanā, kā arī par to kā nacionālie simboli spēj gan vienot cilvēkus, gan tos šķelt. ●●● **VVF: Vairas Viķes-Freibergas politiskās biogrāfijas** 11 nodaļas uzrakstījuši *Dienas* žurnālisti **Sanita Jemberga, Pauls Raudseps** un **Gunta Sloga**.

●●● Zinātnes apgādā iznāk **Jura Cibuļa** vērtīgais pētījums *Latgāliešu ābece 1768-2008* ar īpašu nodaļu latgaļu pārkrievošanas ābecēm. ●●● Pēc 19. gs. avižu izlasīšanas vēsturniecei **Vītai Zelcai** radies *mazliet vecmodīgs stāsts* – pētījums *Latviešu avižniecība: Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā, 1822-1865* – par avižu lomu sabiedrības informēšanas un audzināšanas jomā. ●●● Tā kā latviešu valodā nav grāmatu par pasaules kino, *Dienas* kinokritiķi **Dīta Rietuma** un **Normunds Naumanis** nolemj šo klūdu labot, laižot klajā kopdarbu *Personības/Parādības/personīgi* ar portretiem un sarunām ar mūsdienīgu kino procesam nozīmīgiem cilvēkiem (Johnny Depp, Woody Allen, Leonardo DiCaprio, Kate Blanchett

u.c.). ●●● **Naumaņa** kontā jāietilpina arī *Dienā* publicēto (1997-2007) dažādām kultūras norisēm veltīto sleju izlase *Kultūrnieze*. ●●● **Jāzeps Pošeika** grāmatu *Latvijas grāvēji* pats izdevis jau pirmās brīvalsts laikā. Atkārtotais izdevums apvieno šo darbu un *Mani šausmu piedzīvojumi G.P.U. cietumos Padomju Krievijā*. (vg)

TULKOJUMI – Ar Gruzijas un Ukrainas vēstnieku atbalstu tapis **Šotas Rustaveli** 12. gs. poēmas *Bruninieks tīģera ādā* izdevums latviešu, gruzīnu un ukraiņu valodā. Ukrainas vēstnieka Latvijā Raula Čilačavas priekšvārds. ●●● Čilieša Sepulveda (**Luis Sepúlveda**) romāns *Sirmgalvis, kas lasīja milas romānus* (*Un viejo que leía novelas de amor*, 1989 – tulk. Edvīns Raups) ir spilgts latīņamerikāņu literatūras paraugs, kas vēsta par vientulību, alkām pēc mīlestības un dabu, kur dažkārt ir vairāk cilvēcīguma nekā cilvēku attiecībās. ●●● Viņa Svētības **Dalailamas** grāmatā *Kā izziņāt savu patieso būtību* – budisma atziņas par mīlestības, atskārsmes un līdzcietības nozīmi cilvēka dzīvē ar saistošiem atgadījumiem no paša autora dzīves, kas ir kā iedvesmojošs un spēcinošs ceļvedis sevis apzināšanā. ●●● Grāmatā *Pirmo civilizācijas meklējums* (*Legacy – a Search for the Origins of Civilization*, tulk. Elīta Roze) **Vuds (Michael Wood)** cita vidū pievēršas Gvatemalas pamatiedzīvotājiem majiem, kuri joprojām dzīvo Eiropas elites pakļautībā. ●●● **Silvija Brice** sagādājusī iespēju iepazīties ar vēl vienu klasiķa **Ficdžeralda (F. Scott Fitzgerald)** romānu, iztulkojot viņa *Neticamo stāstu par Bendžaminu Batonu* (*The Curious Case of Benjamin Button*) un ievadot lasītāju pasaulē, kur viss jāvērtē no otra gala, sekojot *Batonam*, kas piedzimst kā vecs vīrs... ●●● Kazahijā dzimušā krievu fantastikas/fantāzijas rakstnieka **Sergeja Lukjaņenko** romāns *Mijkrēšļa sardze*. (vg)

M Ū Z I K A – Rīgas Operas festivālā (2.-14.VI) spoži, starptautiski pazīstami dziedātāji Vāgnera *Klīstošajā holandietī*, Doniceti *Mīlas dzērienā*, Mocarta *Don Žuanā* un *Burvju flautā*, Bizē *Karmenā*, arī Dvoržaka *Rekvīēmā* un Erika Ešenvalda *Augļu koks ir Jāzeps*. ●●● 2008./2009. sezonā Ņujorkas **Metropolitēna** programmas grāmatīnā solistu sarakstā **Elīna Garanča** (ar visu garumzīmi un jumtīņu!), **Maija Kovaļevska** un **Aleksandrs Antoņenko** – pēc katras uzstāšanās saņēmuši kritiķu dāsmu atzinību. ●●● *Viņas balss ir spodra, turklāt visā plašajā diapazonā un dinamiskajā amplitūdā. Viņas priekšnesums, balss zīdainais plūdums, šķiet, panākts bez piepūdes. Ir skaidrs, ka zvaigzne jau sasniedz dzienu līmeni* – tā par mecosoprāna **Garančas** debiju Rosīni (Gioachino Rossini) operā *La Cenerentola* (pelnušķītes *Andželīnas* lomā) raksta *The New York Times* (8.V). ●●● **Garančai** atkal

piešķirta *Deutsche Phono-Akademie* ikgadējā **ECHO Klassik** balva (pirmoreiz 2007. gadā). Ipašas uzslavas saņēmis *Deutsche Grammophon/Universal* izdots albūms **Bel Canto**, kur viņa dzied Vinčenco Belīni, Gaetano Doniceti un Rosīni operu ārijas Boloņas (Bologna) *Teatro Comunale* filharmoniskā orķestra pavadībā. ●●● Dirigenta **Andra Nelsona** debijai klasiskās mūzikas festivālā *BBC Proms* seko Pučīni *Turandota* diriģēšana. ●●● Mežaparka Lielajā estrādē (11.VIII) Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra pavadībā dzied pasaulslavenais **Placido Domingo**. ●●● **Kremerata Baltica** (Sīguldā, Rīgā 25.-29.VII) 6. festivālā, kas šogad veltīts Haidnam un Hindemitam (*Hommage á Haydn & Hindemith*) piedalās virkne slavenību – pats **Gidons Krēmers**, Serbijas Novi Sad pilsētā dzimušais ungāru komponists **Tikmajers (Stevan Kovacs Tickmayer)**, diriģents **Andress Mustonens** u.c. *Mūzika vienmēr bija un būs nepieciešamība*, uzsver Krēmers, nocitēdams Nīčes izteikumu – *bez mūzikas dzīve būtu kļūda*. ●●● Parīzes konservatoriju beigušā 22 g.v. vijolniece **Vineta Sareika** kļūst par vienu no prestižā Beļģijas Karalienes Elizabetes konkursa 12 laureātiem. ●●● 4.III Ņūdžersijas Tinēkā (Teaneck, New Jersey) obojists **Kacenbergss (Frederick Katzenberg)** un pianists **Kleins (Gary Klein)** atskaņo **Daces Aperānes** ciklu obojai un klavierēm *Jūravas*. ●●● Latvijas Bankas koris (dir. **Agita Ikauniece** un **Ints Teterovskis**), **Monreālas** latviešu koris **"Atbalss"** un dziedātāji no Bostonas, Klīvlāndes un Toronto maija beigās piedalās **Ņujorkas latviešu kora** (dir. **Andrejs Jansons**) koncertā Ņujorkas štata Katskiļu kalnos. ●●● Maija vidū džeza orķestris **Jelgavas Big Band** dodas koncerttūrē uz četrām Dienvidamerikas pilsētām (Lima, Cuzco, Nova Odesa, São Paulo). (bs)

TĒĀTRIS – Izsūtījumā Krasnojarskas novadā dzimušais aktieris un režisors **Valdis Lūriņš** sagatavojis **Vizmas Belševas** autobiogrāfiskā darba **Bille** iestudējumu Nacionālajā teātrī. ●●● 24.IV Ķelnes (Kōln) pilsētas teātrī **Alvja Hermana** iestudētā Nobela prēmijas laureāta (1978) Baševisa Zingera

(Isaak Bashevis Singer) stāstu teatrālā versija *Die Geheimnisse der Kabbala* (Kabalas noslēpumi) – *ists, teju folklorisks, melnā humora un rūgtu asaru pilns "jūdu gabals"*. ●●● 7.V Nacionālajā teātrī **Notiek Džilindžera (G.G.Gillinger)** melodrāmas **Smieklī tumšā pirmizrāde**, kas ir **Vladimira Nabokova** ironijas piesātinātā romāna *Camera obscura* (1932) dramatisējums. ●●● Latviešu "pagastos" Kanādā un ASV viesojas Dailes teātra aktieri **Mirdza Martinsona** un **Juris Kalniņš** ar Gērnija (**A.R. Gurney**) lugu *Mīlestības vēstules (Love Letters)* **Pētera Graudiņa** režijā, pārlicinot skatītājus, ka *īstas mīlestības vēstules ir milzu retums, taču tās pastāv*. ●●● Nacionālā teātra izrādē 1906. *Trakāk vēl kā piektā gadā* (režisors **Gatis Šmits**, teksta autore **Inga Rozentāle**), *lai arī cik lielas kaislības valda, viss ir tāds kā matēts un klusināts, un distances dēļ bieži arī komisks* – tā kritiķe **Inta Balode (Delfi 2009.23.IV)**. (bs)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Martā skaļi izskan **Kristiana Brektes** izstāde *Mani dzīvnieki*. **Alerģija** galerijā „Alma”. Jaunā māksliniece, vēl Latvijas Mākslas akadēmijas studenta popularitāti radīja viņa iepriekšējā uzstāšanās Rīgā – beigtu dzīvnieku fotogrāfiju izstāde *Morgs*. ●●● Marta un aprīļa mīļā „Rīgas galerijā” bija skatāma satīriķa **Ivara Poikāna** gleznu izstāde *Nature Forte*. Bez agrāk radītajiem darbiem, kuros tēloti mūsu iepriekšējo valdību vadītāji un viņu „krietnie darbi”, eksponēti paši jaunākie, kuros **Visumā** lido arbūzs un citi dārzeni. Tie ir simboli, lai runātu par mūsdienu laikmetu un Latviju tajā. ●●● Martā notikums ir Rīgas Porcelāna muzejā sarīkotā **Pētera Martinsona** izstāde „Baltais un melnais” ●●● „Rīgas mākslas telpā” (RMT) **Artura Bērziņa** izstādē „Bez nosaukuma (tautiskais romantisms)”. Mākslinieks strādā galvenokārt melnbaltā krāsu salikumā un teju kā zinātnieks dokumentē ainavas (visbiežāk pamestus purvus, aizaugušas biežņas). Mērķis viens – atklāt cilvēka ietekmi uz dabu. ●●● **Jurim Toropinam** turpat vai vienlaicīgi personālizstādes **LMS** galerijā, kur akcents likts uz portretiem, galvenokārt zīmuli vai tušā, un **LNMM** izstādē *Variācijas par tēmu* dekoratīvi krāsaini, vispārinoši darbi atklāj mākslinieka jūtīgo, romantisko pasauli uztverī. ●●● Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā visas koktēlnieku saimes kopā turētāja **Jāņa Poļaka** (1941–2008) piemiņas izstāde *Koktēlniecība. Konceptuālais dizains*. Baltajā namā skatītāju zāles krēsli darināti pēc viņa meta. ●●● **LNMM** pirmās latviešu tēlnieces **Martas Liepiņas – Skulmes** (1890–1967) izstāde – tik liela apjoma pirmo reizi. Izdots arī pamatīgs izstādes katalogs (sastād. **Laima Slava** un **Gundega Cēbere**). Ar kolekcionāra **Aivara Gulbja** gādību daudzi darbi atlieti bronzā, ko tēlniece nebija spējusi savā dzīves laikā. ●●● Aprīlī **RMT** starptautiski pazīstamo **Ivara Drulles** un **Māra Grosbaha** izstāde *Parādība*, kuras konceptuālie, no koka, polipropilēna veidotie darbi (iesaistot arī video mākslu un gaismu) liek padomāt par dzīvi un cilvēku tajā. ●●● Galerijā „21”, kas galvenokārt popularizē jaunus māksliniekus, **Daigas Krūzes** *Tu esi tas, ko tu redzi* – vispārinošas ainavas košās krāsās, lielās plaknēs,

ekspresīviem otas vilcieniem. ●●● Kopš aprīļa līdz augusta beigām Latvijas Kara muzejā Rundāles pils muzeja direktora un gleznotāja **Imanta Lancmaņa** cikls *Revolūcija un karš. Piektais bauslis* – pēdējos trīs gados radītās 8 gleznas, kuru forma patapināta no 16.-17.gs. mākslas. Temats: vardarbīga nāve, upuru bezmērķība, tautas ciešanas. ●●● Gandrīz visu maiju LMS galerijā skate *Pašportrets* ar 150 gleznotāju, grafiķu un tēlnieku pēdējiem darbiem un fotogrāfijām. ●●● Maija beigās Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā 70 gadu jubilejas izstāde **Edvīnam Kalneniekam**, vienam no pašiem ievērojamākajiem pastelglezniecības entuziastiem Latvijā. Viņa klusās dabas, portreti, akti un sadzīves žanra gleznas ir ļoti harmoniskas, darinātas siltos toņos. Māksliniekam būtiska ir krāsu tonālā maiņa gaismas un ēnas ietekmē, tuvība dabai, vieliskums, materialitāte un telpiskums. ●●● Tallinas *Kunstihoone* telpā, Starptautiskās zīmējumu triennāles ietvaros **Ilmāra Blumberga** izstādē (8.V-31.V) *Lietišs līst, lietišs līst. Lietišs līst! Sapērk bildītes, sapērk bildītes. Sapērk bildītes! – Voldemāra Irbes dzīve, darbi un nāve*, sajūtama sviedru un terpentīna smarža, kas atgādina Irbītes dzīvi uz ielas (skat. JG256:71).

●●● RMT redzamie (3.V-15.VI) igauņa Tomika (**Jaan Toomik**) videodarbi *aplīcina tik nepārprotamu pietāti pret jebkādu vitalitātes un dzīvot vēlmes izpausmi* (Viktors Freibergs). ●●● Agijas Sūnas galerijā (28.IV-14.V) mūsdienu somu mākslinieku darbi (Kalle Hamm, Ismo Hyvärinen, Hanne Juga, Mari Rogers, Vaula Siiskonen, Sar Tenni, Maria Wolfram). ●●● Maijā LNMM „Arsenālā” **Andra Eglīša** personalizstāde *Lietu kārtība* – no balķiem speciāli izcirstā istabā ar visām mēbelēm un sadzīves priekšmetiem eksponētas neliela izmēra glezniņas, kas ataino dažādus interjeru fragmentus un cilvēkus tajā. ●●● Maijā Viļņā *10 x latvju porcelāns* piedalās **Inese Brants, Ilze Emse-Grinberga, Dainis Lesiņš, Pēteris Martinsons, Dainis Pundurs, Maruta Raude, Ainārs Rimicāns, Ilona Romule, Elīna Titāne un Andris Vēzis**. ●●● Ivonnas Veihertes galerijā jūnijā izstāde *Pats sev mākslinieks* ar **Anitas Arbidānes** gleznām, kas atspoguļo gan renesanses meistarību, gan arī sirreālistu paņēmienus. Senā formā ieliets jauns saturs ar augstu profesionālismu un ironiju. Klasisko gleznu kompozīcijās var saskatīt Arbidānes kolēģus no mākslas aprindām. ●●● Jūnijā LNMM atzīmē klasiķa **Jūlija Viļumaņa** 100 gadu jubileju. Viņš mākslas vēsturē

Imants Lancmanis. *Jēra apraudāšana*

Anitas Arbidānes diplomdarbs *Dienišķā maize* (2009)

iegājis un paliks uz mūžiem kā viens no vislatviskāka-
jiem māksliniekiem, kurš izmanto siltos zemes toņus,
visbiežāk glezno klusās dabas ar zvejnieku un zem-
nieku ikdienas dzīves priekšmetiem – maizi, speķi, sē-
nēm, zivīm, arī ar vienkāršiem lauku ziediem. ●●●
Vienlaicīgi LNMM Baltajā zālē plaša Jāņa Oša (1926-
1991) izstāde – tikai ar dažiem toņiem viņš prot radīt
ļoti dzīvas jūrmalas vai lauku ainavas, sižetus no zvej-
nieku dzīves. Krāsas izmantotas gandrīz vai askētiski,
gleznojums ir lietišķs, sajūtama skarba, vīrišķīga poē-
zija. Vienlaikus izdota Ilzes Konstantes monogrāfija
Jānis Osis. ●●● RMT jūnija otrā pusē LMA baka-
lauru un maģistratūras studentu diplomdarbi, galve-
nokārt, tēlniecība, grafika un glezniecība. LMA mā-
cībaspēki cer, ka šādas izstādes varētu ar laiku kļūt par
tradīciju, lai sabiedrība zinātu, kādi jaunie sagaidāmi
mūsu mākslas laukā. ●●● Ārzemju mākslas muze-
jā jūnijā notiek 13. Latvijas medaļu mākslas trien-
nāle, kur dalību ņem 31 autors ar 122 jaundarbiem.
●●● Gan Latvijā, gan arī diasporā labi pazīstamā
dramaturga un gleznotāja Raimonda Staprāna jau-
nākie darbi izstādīti Sanfrancisko *Hackett-Freedman
Gallery* (12.III-2.V). ●●● Lara Strunkes divmet-
rigās (nedaudz mazākas platumā) gleznas skatāmas
Stokholmas Hāgas parka 900 kv.metru "Siltumnicā"
(18.IV-3.V). ●●● Patlaban Milānā mītošās, starp-
tautiski pazīstamās Kristīnes Alksnes Andrejsalā
sarīkotā solo izstāde *Roaming Around II* vedina sa-
just *homo urbanus* ilgas pēc dabiskās vides. ●●●
Aspazijas mājā Dubultos maija sākumā izstādītas
Ambergā, Bavārijā, mītošā, vairāku dzejkrājumu
autora Armanda Melnalkšņa, alias Quando, dator-
grafiskās un citāda veida eksperimentālas kompozī-
cijas. ●●● Londonas *Sotheby's* gleznu izsolē 9.
jūnijā tiek pārdota Līgas Purmales "Saturday Night
Movie" (eļļa) un Rituma Ivanova "Frame 05" (akrils)
– katra par \$10 000. ●●● Rēzeknes Mākslas die-
nu ietvaros pilsētā izvietotas trīs skulptūras, lai ro-
sinātu pašvaldību iestādes un privātos uzņēmumus

izvēlēties mākslas darbus darba/dzīves vides pilnvei-
došanai. ●●● Juris Ģērmanis sakarā ar savu solo
izstādi "Acumirkļi" Agijas Sūnas galerijā (8.-22.VI):
*gleznoju dabā, vienā divos piegājiēnos gleznai jābūt
gatavai, mana galva ir kompjūters, ko vada acs un
roka.* (mb)

KINO / FOTOGRAFĪJA – Jau 5. gadu Rīgas
Kinomuzejs un Nacionālais Kino centrs bezmaksas se-
ansos izrāda Latvijas filmas – Ginta Grūbes un Dainas
Rašenbaumas *1 x 1* (par latviešu trimdu, *kas ir bei-
gusies, lai gan tā nekad nebeidzas*), Lailas Pakalniņas
Klusumu (filmu *Ūdens, Uguns un Akmeņi* turpinā-
jums), Grūbes *Kokaru dziesmu svētkus*, Ināras
Kolmanes *Aktu* (skat. JG257:54), Mārtiņa Eihes un
Kristas Burānes *Piekto Hamletu* (JG256:58), Ilonas
Brūveres *Sirreālisma gultā* (Arsenāla tēva Augusta
Sukuta portrets), Pētera Krilova *Klucis-nepareizais
latvietis* (JG 255:58), kā arī restaurēto *Vara Braslas*
un *Gunāra Cilinska Ezera sonāti*. ●●● Līdz šim
Latvijā, Norvēģijā, arī Amsterdamas starptautiskajā
dokumentālo filmu festivālā izrādītās filmas *Bekons,
sviests un mana mamma* pamatā ir Norvēģijā mī-
tošās režisores Ilzes Burkovskas-Jakobsenas mātes
dzīve – izsūtīta kopā ar vecākiem, 80. gados „Breša
zemniece” un trīs bērnu māte, „Auziņu” saimniece
pēc neatkarības atgūšanas, kam seko brīvas zemnie-
ces sapņu sabrukšana un mūža gaitu beigas. Kaut arī
dēls atgriežas no peļņas darbiem ārzemēs, abas mei-
tas aizprecējušās aiz Latvijas robežām. ●●● Signes
Baumanes animācijas filma *Veterinārārsts* iegūst
septīto godalgu – 2. vietu *Association Internationale
du Film d'Animation* balsojumā Sanfrancisko. ●●●
*Kādi fotogrāfiski attēli varētu būt pieļaujami un
kādi nepieļaujami? Ko sabiedrība ir gatava pieņemt
un ko tā noraida? Kādēļ atsevišķas, plaši izplatītas
fotogrāfijas pēkšņi kļūst nepieņemamas?* – tā šve-
cietis Daniels Girardēns (Girardin) sakarā ar viņa un
advokāta Kristiana Pirkera (Christian Pirker) pērn
Lozannas (Lausanne) *Musée de l'Élysée* izveidoto iz-

stādi **Controversies: A Legal and Ethical History of Photography** (Kontroversijas: Fotogrāfijas legālā un ētiskā vēsture). Šogad skatītāju tūkstoši plūst uz šo pašu izstādi **Parīzes Bibliothèque Nationale**, lai aplūkotu turpat simts „šokējošu” attēlu no fotogrāfijas pašiem sākumiem līdz skatiem ar irākiešiem amerikāņu spīdzinātāju rokās Abu Graibas cietumā. Un pa vidu – nacistu koncentrācijas nometnes nāves kamera; ASV zaldātiņu grupa, kurai priekšniecība pavēlējusi vērot kodolbumbas eksploziju no tikai 3 km attāluma; amerikāņu karavīra liķis, ko saniknoti somālieši velk pa Mogadišu ielām; Ņujorkas Dviņu debesskrāpju drupās 9/11 atrasta roka; maitas putnu lidināšanās ap badā mirstošiem sudāniešu bērniem; balta zirga purna pieskāriens aktrises Angelikas Džoli (Jolie) atkailinātam krūtsgalam; aktrise Šildsa (Brooke Shields) ādamkostīmā 10 g. vecumā, arī šeit reproducētais itāļu fotomeistara Oliviera Toskāni (Toscani) katoļu priesteru un mūķenes (faktiski modeļu) erotisks skūpstis. ●●● **Foto Kvartālā** (2009,3) apcerēta melnbaltu foto meistare **Ilga Sūna, Valda Lazdiņa** Sibīrijas izsūtījumā tapušie uzņēmumi, **Luīzes Avotiņas** ar roku krāsotais cikls *Četri mirkļi*. Fotovēsturnieks **Pēteris Korsaks** vēsta par vienīgo fotodarbnīcas īpašnieci un fotogrāfi Rīgā pēc I Pasaules kara – **Lūciju Alutis-Kreicbergu**. ●●● Stāstu krājuma un divu romānu autore **Alīses Tīfentāles** grāmata *Alnis Stakle* (latviešu un angļu val.) aplūko jaunās paaudzes fotomākslinieku un viņa veikumu. ●●● Par fotoizstādi Doma laukumā „Viena diena Latvijā 1987 / 2007” (30.IV-21.V): *pieci gadi Eiropā un 20 gadi Baltijas ceļam dod iespēju atskatīties, kā Latvija izmantoja iespējas, ko tai piedāvājusi iestāšanās ES, lai ietu uz priekšu* (Eiropas Komisijas pārstāve Iveta Šulca). ●●● Grāmatu apdares konkursā „Zelta Ābele” fotoalbūmu kategorijā 1. vieta piešķirta izdevumam **Viena diena Latvijā** (mākslinieks **Juris Petraškevičs**; redkolēģijā **Gunārs Janaitis, Jānis Krūmiņš, Viesturs Koziols, Ilmārs Znotiņš**). (re)

LATVIJAS AKADĒMISKĀ BIBLIOTĒKA (LAB) – Prezidentam Valdim Zatleram, Ministru prezidentam Valdim Dombrovskim, Izglītības un zinātnes ministrei Tatjanai Koķei un Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisijas pr-jam Jānim Strazdiņam u.c. adresētā **Atklātā vēstulē** (2009.2.V) **LZA Senāta pr-jš Jānis Stradiņš** un LAB Konsultatīvās padomes pr-jš prof. **Ivars Kalviņš** aicina saglabāt LAB identitāti un neieklājt citu bibliotēku sastāvā, jo tā ir tiešs turpinājums vēsturiskajai, pēc Mārtiņa Lutera rosinājuma dibinātajai (1524) Rīgas bibliotēkai (**Bibliotheca Rigensis**). Kā vecākā zinātniskā bibliotēka Baltijas jūras valstu reģionā, kas glabā ārkārtīgi nozīmīgu seno rokrakstu, inkunābulu un reto grāmatu krājumu, ieskaitot pazīstamo J. K. Broces *Monumente* [kura izdošana (1992–2007) kļūst par starptautiski nozīmīgu pasākumu], tā ir ļoti nozīmīga kultūrvēstures vērtība. Bez tam LAB dzīvo simbiozē ar unikālo **Jāņa Mišņa bibliotēku** (dib.1885), plašāko 17.-20.gs. latviskās literatūras krājumu, kura statusu noteic Mišņa dāvinājuma noteikumi Rīgas pilsētai: *Šī bibliotēka nav pievienojama citām vai iekļaujama to sastāvā.* – Kāpēc

tāda interese par LAB sadalīšanu? – jautā un turpat atbild **Sandra Kalniete**: *Gandrīz vai jānotic runām, ka kāds ir iekārojis LAB ēku [Rūpniecības ielā] un tai piederošo neapbūvēto pagalmu, tāpēc ēka jāatbrīvo. Piemēram, tajā izveidojot medicīnas bibliotēku, lai pēc tam to par sviestmaizi iegādātos (Dienā 5.V).*

Oliviero Toscani. *Skūpstis*. 1992.

RADOŠO SAVIENĪBU PLĒNUMS

21 gadu pēc leģendārā 1988.1.VI plēnuma, kur atskanēja ļoti daudzas vērtīgas idejas, *kuras galu galā, patīk tas kādam vai ne, saļodzija padlatvijās pamatas, dodot iespēju tautai atjaunot valstiskumu* (Arno Jundze), 2009.1.VI Latvijas Nacionālajā teātrī notiek Radošo savienību plēnums *Vērtības. Kultūra. Nākotne*, uz kuru tiek aicināts ikviens, *kas nav mierā ar to, ka mūsu acu priekšā tiek izsaimniekota Latvijas ekonomika, iznīcināta kultūra, izniekota vēsturiskā spēja veidot pašiem savu valsti, un tie, kam ir idejas, spēks un varēšana darboties. Latvijas valsts pastāvēšana ir apdraudēta, tiek izsaimniekoti tās cilvēkresursi, vieglu roku ļaujot cilvēkiem aizbraukt no valsts. Latviešu valoda globalizācijas apstākļos var neizdzīvot, jo strauji sarūk tās lietotāju skaits un tā netiek valstiski aizsargāta. Seko raksturīgāko izteiktu buķete no dažām plēnumā teiktajām piecminūšu runām.*

● Latvijas Kinematogrāfistu savienības pr-ja **Ieva Romanova**: *Solījāties iet postalās, bet neatkarīgi. Ja ir brīdis, kad postalās atkal jāiet – iesim, bet tad godīgi un visi, izvēloties mūsu pareizo virzienu un panākot Latvijā patiesu demokrātiju.* ● Latvijas Koru asoc. pr-jš **Artūrs Ancāns**: *Mēs, Latvijas iedzīvotāji, jau ilgu laiku bijām pelnījuši pamatīgu pļauku. Par to, ka, atjaunojoties (..) neatkarībai, iekāpām ātrgaitas vilcienā, kas no stacijas “Tautas dvēsele” ar milzīgu ātrumu brauca uz staciju “Materiālā labklājība” (..) Nu šis vilciens ir nogājis no slidēm.* ● Politoloģijas doktore, Latvijas Ārpolitikas b-bas prezidente **Vita Matīsa**: *Ja katrs no mums šajos pēdējos gados būtu praktizējis demokrātiju ar tādu pašu azartu kā praktizējam konsumerismu, (..) ja pēdējos divos gadu desmitos katrs Latvijas iedzīvotājs vai katrs radošās inteliģences pārstāvis būtu bijis maksimāli atbildīgs*

kā indivīds pret Latvijas kopējām valsts interesēm, (..) mēs šodien neatrastos tur, kur atrodamies. • LV prezidents **Valdis Zatlers**: ... liela daļa sabiedrības visiem spēkiem cenšas pierādīt, ka tieši mantiskā vērtība norāda viņu pašu vērtību, (..) pazaudē tās garīgās vērtības, ar kurām mēs sākām un ar kurām jūs, inteliģence, mūs iedvesmojāt pirms 20 gadiem. (..) inteliģence radīja trešo Atmodu, inteliģence neļāva mums pazust okupācijas gados (..) ...latviešu kultūras nākotne mums ir daudz, daudz svarīgāka, nekā ekonomiskā nākotne, nekā vieta globālajā pasaulē pēc krīzes. • Laikmetīgās kultūras nevalstisko org-ju asoc. vārdā **Zane Kreicberga**: Ekonomisko tendenču fonda prezidents Džeremijš Rifkins, vairāku Eiropas valstu valdību un Eiropas Komisijas konsultants [un grāmatas *The European Dream* autors – skat. JG241(2005):18-22. Red.], atzīmēja, ka "pašreizējais materiālisms, patērēšanā un parādsaitībās balstītais sabiedrības modelis sabrūks. (..) ... tā vietā sabiedrība jāpiepilda ar jaunu stāstu, kas būtu balstīts Eiropas kultūras vērtībās. • Komponists **Rihards Dubra**: Un ja man kāds stāsta, ka es nedrīkstu sacīt tā vai šitā, jo tas aizskar viņa cilvēktiesības, tad es saku, ka varu gan sacīt kā vēlos, jo manas tiesības ir vārda brīvība, un viens nav teicis, ka es brīvi nevaru teikt arī nepatīkamas lietas. • LMS prijs **Mārtiņš Heimrāts**: Par TV un radio plašāk runājot, tikai kurlais un aklais nesaprot, ka dzīvojam nevis ES, bet Krievijas informācijas telpā. (..) Toreiz mums bija ienaidnieks, kurš apdraudēja mūsu tradīcijas, mūsu valodu, mūsu tautas pastāvēšanu. Tagad ienaidnieks ir mūsos pašos – mūsu pasivitāte, mūsu neticība saviem spēkiem, mūsu nenovīdība, mūsu inertums, mūsu provinciālisms. • LU profesore, Saeimas deputāte **Janīna Kursīte**: Piesārņoti ir ne tikai meži, lauki, fiziskā vide, bet arī mūsu valoda. Valoda jākopj ik dienas, jāpapildina tās krājumi, jādodomā, kā labāk to mācīt skolās un augstskolās. (..) Valodas sakopšanas talkai jāšķīst par pirmo soli mūsu latviešu valodas stiprināšanā. • Studente **Māra Pāvula**: Septembrī es došos studēt uz Franciju Erasmus studentu apmaiņas programmā, [bet] Latvija ir manas mājas. Es gribu te atgriezties tāpēc, ka man ir sajūta, ka šī ir vieta, kur cilvēki vēl joprojām ir spējīgi domāt dziļāk, domāt vienā valodā ar mani, uztvert vienotas, tikai mums saprotamas zīmes. • Latvijas Nacionālā teātra direktors **Ojārs Rubenis**: ... ja tauta vairs nesaņūst sevi kā nāciju ar savu valodu un kultūru, tad notūrēt savu valsti var izrādīties neiespējami. • Latvijas Dizaineru savienības valdes locekle **Inguna Lauce**: ... pieeja, ka jebkurš svešinieku padoms ir labāks, ir mūsu valsti novedusi bankrotā priekšā. (..) Latvija ir pārvērsta par patērētājvalsti, un pierādījums tam ir veikalu plaukti, kur preces ir ražotas galvenokārt ārzemēs. • Multimediju mākslinieks **Jānis Garančs**: ... jāpiebalso rakstnieces **Gundegas Repšes** 2008.18. XII rakstītajam – "Vērojot apkārt notiekošo, ieklausoties cilvēku sarunās un analizējot mediju atspoguļoto valsts 'glābšanas' plānu, mani nepamet sena nojauta, kas nu pārtapusī pārliecībā – mēs dzīvojam noziedzīga režīma apstākļos". • Kultūras socioloģe, Dr. sc.soc **Dagmāra Beitnere**: ... mēs neesam ne bāreņu,

ne zemnieku un arī ne dziedātāju tauta. Mēs esam moderna nācija, kuras sasniegumi 20.gs. sākumā vēl šodien pelna aprīnu. Mēs nedrīkstam jautāt, vai esam pelnījuši savu valsti. Tas ir vājuma mirklis. • Dzejnieks **Knuks Skujenieks**: Ja kādreiz latviešiem kā tautai būtu lemts izmirt, mums jāatstāj bagātāks mantojums nekā senprūšiem. Mantojums ir jākrāj, lai šis brīdis atvirzītos iespējami tālu. • Rakstnieces **Ieva Melgalves** domai, ka kultūra Latvijā nikuļos tieši tik ilgi, cik ilgi radošie ignorēs savu tautu un radīs pašmērķīgu "mākslu mākslai", pievienojas kāds blogists: Nosauciet kaut vienu darbu, kuru izlasījis, redzējis vai dzirdējis, es varētu raudāt no aizkustinājuma par dzienu savas valsts redzējumu. "Kur neasiņo sirds, trūkst gaismas mūžīgās..." Nu neasiņo jums tās sirsniņas, neasiņo. Ir formas meklējumi. Ir mēģinājumi uztaisīt ko tā, kā citi to Latvijā nav taisījuši. Ir dusmas par savu nevarēšanu, kas izpaužas vienmēr un pie visa vainīgās valdības lamāšanā. Ir bula laiks. Tipisks bula laiks. Un nevajag dot naudu kultūrai, ja par šo naudu tik vien var uztaisīt, kā Hipnotisko braucieni Akadēmiskajā teātrī... • Un nobeidzot atkal **Arno Jundze** (NRA 2009.25.IV) piecas nedēļas pirms plēnuma: *Sliktākais 2009. gada situācijā nav vis kāda valdošās politikas vai pasaules ekonomikas krīze, bet gan tas, ka inteliģence/intelektuāļi šobrīd nespēj ģenerēt neko sakarīgu un atražo pupu mizas par veco un nodrāzto Latvijas nokijas tēmu. Ir grūti saprast, kas notiek ar kultūras darbiniekiem, kuri šobrīd brīvā valstī, demokrātiskā sabiedrībā kaut ko nikni burkšķ virtuvē, bet, tiklīdz tiek aicināti izteikties, tā klanās, ka piere pret zemi būkšķ gan valdošo partiju un labā premjera, gan mīļo ierēdņu virzienā.*

Ē R M O T A S B Ū Š A N A S – Kādēļ filologs un literāts, JG ieripinātājs (1955) **Dr.Valters Nollendorfs**, kurš jau kopš 1996.g. dzīvo Rīgā, kur ir *LOM Gadagrāmatas* redaktors, joprojām ir „LZA ārzemju” un nevis „Istenais” loceklis? Vēl jancīgāka ir *Latvijas Preses Hronikas* nelogiskā nostāja attiecībā pret aizrobežā veidotām latviešu publikācijām, ieskaitot *Jauno Gaitu*, kuras liela daļa līdzstrādnieku ir Latvijā mītoši rakstnieki, kritiķi vai mākslinieki, proti, LV bibliogrāfijas oficiālajā rādītājā JG iekļauta ar *Latviju saistītu* citvalodu izdevumu sadaļā „Letika”. Vai tad šajos digitālajos laikos patiešām ir tik svarīgi, kur viens vai otrs izdevums tiek „likts driķķē”? Bet vismaz ir labi zināt, ka Ulža Bērziņa, Imanta Auziņa, Ingmāras Balodes, Ildzes Krontas u.d.c. oriģināldarbi JG lappusēs ir ar *Latviju saistīti*... Vēl mistiskāka būšana ir ar *citvalodu* izdevumu sadaļā iegumzītajām avīzēm *Laiks* un *Brīvā Latvija*. Abu redakcija atrodas Rīgā, Ausekļa ielā, tās vadītāja ir tīrasiņu „Latvijas latvietē” un *BL* tiek arī iespiesta Latvijā. Vai (pēc veseliem 18 gadiem!) tās varētu būt **LPSR domāšanas atliekas**? Šā vai tā, Fausts teiktu: *Tur var it gudris vīrs pat apmulsīties, uz ko Mefistofels atbildētu: Tas nākošās reizās ies labāk, es ceru, / Ja mācāties visu redcēt / Un ar, kā pienākas, klasificēt* (Raina tulk.). (re)

LATVIJĀ UN TAI VISRIŅĶĪ

AR SKATU VINDIENĀS – *Baltijas valstis folkloras tradīcijas ir īpašas, kas jāredz un jādzird pārējai pasaulei* – tā īru izcelsmes folklorists Makalisters (Colin McAllister) XXII starptautiskajā folkloras festivālā *Baltica 2009* Latvijā. ●●● Rezeknē plaši atzīmē (27.-28.V) rakstnieka, sabiedriskā darbinieka, publicista, garīdznieka **Franča Trasuna** 145. gadskārtu – konferences, izstāde, piemiņas brīži, tēlnieka Aigara Bikšes skulptūru grupas *Visa valsts* atklāšana pie Mūzikas vidusskolas. ●●● Centra „**Latgaļu sāta**” paspārnē un ar Valsts KKF atbalstu atjaunots **Varakļānu** novada sieviešu goda tautas tērps. Galvenie projekta īstenotāji – **Monika Zeimule** un **Dainis Mjartāns**. ●●● Latvijas Nacionālais vēstures muzejs savukārt izstāda ap 150 gadu veco Liepājas apriņķa **Virgas** pagasta līgavas **tautastērpu** pilnā komplektā. ●●● Pavasarī Boļānu mājās (saimniece **Maija Daina Paegle**) atver **Sēlpils** (Jēkabpils raj.) **dainu skapi** – ar 3 389 dziesmām, to vidū „Es karā(i) aiziedams”, „Kur tu skrīesi, vanadziņ(i)”, „Upe nesa ozoliņu” u.c. ●●● 7.VII ripojumu sāk 1 000 km garais **velomaratonš Barona taka**, ko savulaik kājām nogājis Krišjānis Barons – no Tartu (Tērbatas) līdz Dundagai. Dalībnieki pa ceļam iestāda aptuveni 250 kokus un košumkrūmus. ●●● Lai paturētu atmiņā igauņu modernās literatūras aizsācēju **Kristjanu Jaku Petersonu** un mūsu pašu dzejas iedvesmotāju **Eduardu Veidenbaumu**, – viņi abi mācījušies Tērbatas U. un nabadzības dēļ vairākkārt kājām mērojuši ceļu no Rīgas uz Tartu un atpakaļ – no 17. līdz 29.VI aptuveni šo pašu ceļu no Petersona piemiņas akmens Rīgas Jēkaba kapos līdz *Universitas Tartuensis* mēro grupa abu valstu literātu, arī Igaunijas vēstnieks Latvijā (Jaak Jöerüüt). Koprojekta ietvaros 20.VI Cēsu pilsdrupās notiek brīvdabas pirmizrāde **Laura Gundara** lugai **Latviešu laiks**, kas veltīta Cēsu kaujas 90. gadskārtas atcerei. *Man joprojām svarīgs un nerisināts šķiet jautājums par istu igauņu un latviešu ūniju – esam taču patiesībā tik līdzīgi* – uzsver Gundars. ●●● Liepājas Baseina ielas rekonstrukcijas projektā paredzēta piemiņas vieta diplomātam, rakstniekam un publicistam, trimdā mirušajam **Miķelim Valteram** (1874-1969) – pirmajam Latvijas iekšlietu ministram, pēcāk sūtnim Romā, Parīzē u.c. ●●● Rīgā maija beigās un jūnija sākumā atzīmē simtgadi vienam no 20.gs vadošajiem liberālisma un vērtību plurālisma teorētiķiem, literāru eseju autoram, Britu Akadēmijas prezidentam, sēram Jesajam Berlinam (**Sir Isaiah Berlin**), kurš piedzima pārtikušā žīdu cionistu ģimenē Alberta ielā. *Latvijai ir tiesības lepoties ar slaveno mūsu tautas dēlu*, uzsver pasākumu goda patronese **Vaira Viķe-Freiberga**. ●●● Vācijas pilsētīnā Hernhūtē netālu no Polijas un Čehijas robežas **hernhūtisma kustībai Baltijā** veltītā starptautiskā konference (2009.26.-29.V), kur kaislīgi diskutē čehu, vācu un mūsu pašu zinātnieki

un pētnieki, lielā mērā ir JG lasītājiem pazīstamās **LU profesores Ievas Kalniņas** nopelns.

UN MŪSDIENĀS – Organizācijas **Jauniešu vētra** (dib.2009) paustais mērķis – aktivizēt un vienot nesen pilngadību sasniegušus patriotiski noskaņotus jauniešus, *kuri mīl Latviju – savu zemi un tautu, kuri nebrauks uz ārzemēm laimi meklēt, bet strādās un cels savu valsti*. ●●● Un politikas veterāns **Aleksandrs Kiršteins** Dienas blogā (2.V): *Pašreizējā NATO kampaņa [Afganistānā] ir tikpat bezcerīga, kā kādreizējās britu un krievu militārās invāzijas. (...) ... paštūniem vai uzbekiem ir vienaldzīgas t.s. Rietumu vērtības un dzīves veids. (...) Solidaritāte, tradīcijas, radniecība un klanu saites ir spēcīgāki argumenti par vienlīdzību Rietumu izpratnē (...) Opija tirgotāji dienā sēž parlamentā, bet naktīs komandē militāras kaujiņnieku vienības, kas uzbrūk NATO posteņiem. Latvijas dalību šajā divdomīgajā kampaņā attaisno tikai nepieciešamība stiprināt savu drošību, pat ja tas notiek uz Afganistānas tautu rēķina. Pieminot un godinot kritušos, mums nevajadzētu liekuļot, sakot, ka viņi palīdzēja afgāņu tautai. (...) Ne mazāk zīmīgi ir trimdā dzimušā politiskā komentētāja un LU mācībspēka **Kārļa Streipa** vārdi atiecībā uz ASV neseno pagātņi: *Buša un Čeīnija 8 gadu kopējā bilance ir visnotaļ briesmīga, mati ceļas stāvus lasot, ko abi republikāņi un viņu padotie atļāvuši un pieļāvuši „ciņā pret terorismu” (...) man, atklāti sakot, patiktu, ja abi divi nonāktu uz apsūdzēto sola un pēc tam cietumā (...) lai pārdomā grēkus un lūdz pasaulei un sabiedrībai piedošanu (BL 2009.23.V)*. ●●● Aprēķināts, ka Krievijas nodarītie zaudējumi Latvijas videi lēšami vismaz 356 miljonu latu apmērā (*Diena* 29.IV). ●●● Stāvēdama rindā uz rentgenu, rakstniece **Gundega Repše** ieklausījusies vārdos iz tautas mutes: *Ja nemainīsies, Latvijas nebūs. Bet resnie jau nesaprot, lien kā tārpi atpakaļ uz siltām migām, kaut būtu viņus jāpakar Doma laukumā. (...) Atkal kalpu tauta uz ceļiem. Vēl un vēlreiz. Līdz sapratīs. Izaugus no verga par brīvu cilvēku. (...) Nevis griezt un graizīt finanses, bet griezt nost liekulību, slavaskāri, ārišķību industrijas. Kaunēties par līdzšinējo priekšstatu bastioniem**

Jukka Rislakki

un rījīgo filozofiju. Izvētīt mākslīgo dzīvi, pliekanības. Tas viss arī ir pazudinājais valsti, ne tikai bandīti (Kultūras Diena 2009.16.V). ●●● Uz Zanes Radzobes jautājumu par līdzībām un atšķirībām starp Somiju un Latviju cerīgāk atbild somu publicists **Jukka Rislakki**, grāmatas *Maldināšana: Latvijas gadījums* autors (skat.JG257:66-68): *Kara laikā (...) Somiju bija vieglāk aizstāvēt – mums bija lielāka, stiprāka armija, bija demokrātija un visa tauta bija gatava cīnīties. Bet ir arī daudz kopīga. Ļoti nozīmīga mums ir valoda un literatūra. Un daba. Ja vaja, esam karavīri, bet principā esam miermīlīgi. Es vēl tagad ticu, ka latvieši ir kultūras tauta, kaut zinu, ka šeit politiķi lepojas ar to, ka nelasa grāmatas. (...) Ja paskatāmies, kas te, Baltijā, ir noticis, brīnums, ka latvieši šeit vēl dzīvo, ka valoda dzīva. Tāpēc*

man ir ticība, ka arī nākotnē dzīvos (Sestdiena 6.V).

●●● 95 muzejus visos valsts novados **Muzeju naktī** (16.V) apmeklēja vairāk nekā 270 000 cilvēku – Rīgā priekšroka dota Latvijas Nacionālās vēstures, LNMM un LOM, bet Jelgavā – Vēstures un mākslas muzejam.

●●● Lai aizbiedētu „dižkibeli”, nepietiek ar dabīgu un arī parūkainu blondiņu svētkiem. Rīgā notiek jau 15.gs. iesāktie un 2001. gadā atjaunotie **Maija grāfa svētki** – gadatirgus, aizgājušo laiku tērpi, priekšnesumi, nabagu pankūkas, lipinātas keramikas gatavošana, āksti, ugunsvēmēji, zilētājas (protams, čigānietes), bet **Rankas pagasta** vides veselības (bioproduktu) saimniecībā „Kalna Pakalniēšos” **rumulēšanas svētkos** pulcējas Aglonas pankūku cepēji, Ventspils bioloģiskie zemnieki, Alūksnes podnieki un ķirbju audzētāji, Gulbenes piensaimnieki un karošu grebēji un vēl daudzi citi – vēsta *Latvijas Avīze* (18.V), pagalmā ņirbēt ņirbējuši tautu meitu krāsainie brunči, skanēja dziesmas, pirka, kaulējās, nogaršoja, pārdeva, pārsoļīja, nenosolīja, laida govīs pirmo reizi ganos, mīcīja mālus un pērās pīrti. Sētā iegriezies arī Ķencis, gan tikai uz īsu brītiņu, jo jāsteidzoties uz Briseli – reizi pa visām reizēm vienam taču esot jāuzņemas izskaidrot Eiropas kungiem latviešu zemnieka sāpi. (re)

I GAUNIJĀ – 23.VI Tallinā atklāts visiem Igaunijas neatkarības cīņu dalībniekiem veltītais **Brīvības piemineklis** – kolonna ar tās galā novietotu Brīvības krusta, valsts augstākā apbalvojuma atveidu. ●●● Jau aprīlī pārtrauktās vienīgās krievu aviēzes **Molodjož Estonii** (Igaunijas jaunatne) redaktors **Rodions Deņisovs** vēl vienmēr cer sameklēt atbalstu ārvalstīs.

LIETUVĀ – Vēlēšanās ar 69,05% balsu vairākumu par 5. valsts prezidentu (kopš neatkarības atjaunošanas) kļūst līdzšinējā ES finanšu un budžeta komisāre, 53 g.v. Gribauskaitē (**Dalia Grybauskaitē**). Viens no viņas politiskajiem ideāliem esot kādreizējā britu premjere Tečere (Margaret Thatcher). *Es nevēlos saudzīgākus kritērijus attiecībā uz pievienošanas eirozonai. Mūsu politīķi jau tā jūtas pārāk brīvi. Kritēriji dod pamatu atbildīgai uzvedībai. Nedomāju, ka kādam citam būtu jāmaksā par jauno dalībvalsti bezatbildīgi fiskālo politiku* – tā jaunievēlētā prezidente.

Dalia Grybauskaitē

KRIEVIJAS FEDERĀCIJĀ – pēc tam, kad prezidents **Medvedevs** maijā nodibina speciālu komisiju „cīņai ar Krievijas interesēm kaitīgiem vēstures falsifikātoriem” (skat.58. lpp.), sākas rosmīga vēstures „defalsifikācija”, kuras ietvaros KF Aizsardzības ministrijas vecākais pētnieks, plkv. **Sergejs Kovaļovs** ņemas skaidrot, ka II Pasaules karu provocējusi Polija, *noraidīdama ļoti pieticīgās nacistu Vācijas prasības – atļauju šķērsot Polijas koridoru, lai piekļūtu Austrumprūsijai, un iegūtu kontroli pār Gdanskū (vāciski: Danzig), jo vairākums tās iedzīvotāju vēlējās apvienoties ar savu vēsturisko tēvzemi.* ●●● Pa to laiku pareizticīgo pops Jestaņijs Žakovs novieto savā baznīcā ikonu, kur redzama 20.gs. par Maskavas svēto ordinētā Olga ar **Stalīnu** priekšplānā – viņš, lūk, pastāvīgi griežies pie Sv. Olgas pēc padoma, kā vissekmīgāk sakaut vāciešus.

Rezolūciju **DIVIDED EUROPE REUNITED** (Sadalītā Eiropa atkal apvienota), kur staljinisma un nacisma totalitārie režīmi novērtēti kā vienlīdz noziedzīgi – abus raksturo *genocīds, cilvēktiesību un brīvību pārkāpumi, kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci*, Viļņā pieņem (2009.3.VII) **Eiropas Drošības un sadarbības organizācija** (OSCE – *Organisation for Security and Co-operation in Europe*) Parlamentu asambleja, kas apvieno 320 parlamentāriešus no 56 dalībvalstīm. ●●● KF ĀM pārstāvis Andrejs Nesterenko, protams, splauj baltu (10.VII): *rupja vēstures falsifikācija!* ●●● **Eiropas Parlaments** izziņo (2.IV) 23. **augustu** par ikgadēju **Komunisma upuru piemiņas dienu**, kas šogad sakrīt ar Berlīnes mūra krišanas 20. gadskārtu. (re)

BIRUTAS SKĀBĀ DIŽOGA: *orķestra narācija.*

Materiālus sagatavoja **Biruta Sūrmane** (bs), **Vita Gaiķe** (vg), **Māris Brancis** (mb), **Linda Treija** (lt), **Lauma Zvidriņa** (lz), **Rolfs Ekmanis** (re).

Jevgeņijs Kiseļovs

KAD VĒSTURES SKAIDROŠANA KĻŪST PAR NOZIEGUMU

Man interesētu izdibināt, vai rietumnieki pilnībā ir spējīgi izprast, ko īsti nozīmē prezidenta Dmitrija Medvedeva direktīva izveidot *Komisiju cīņai pret mēģinājumiem falsificēt vēsturi Krievijas interesēm par sliktu*. Daudzi ārzemnieki droši vien izsauktos: *Divaini! Vai Krievijai patiešām nav spiedīgāku problēmu par šo, piemēram, kā tikt galā ar krīzi, kā modernizēt valsts politisko un arī ekonomisko struktūru vai apkarot korupciju?* Līdzīgi tas bija 1950. gadā – kad Padomju Savienība milzīgi nopūlējās atkopties no II Pasaules kara sekām, izbrīnu radīja Staļina lēmums uzsākt plaša mēroga debates par marksistisku pieeju valodniecībai. Divas dekādes pirms tam Staļins pārrakstīja boļševiku revolūcijas, sarkanā terora un pilsoņu kara vēsturi un pavēlēja izdot *Vissavienības Komunistu Partijas (boļševiku) vēstures īso kursu*, lai padomju cilvēki pareizi saprastu „vēsturisko patiesību,” proti, neviens cits kā tikai un vienīgi Staļins ir Ļeņina varas tiesīgais mantinieks.

Staļina bērnības draugs un augsts Kremļa funkcionārs Ābels Jenukidze 1934. gadā izdeva grāmatu *Boļševiku nelegālās tipogrāfijas* [Kaukāzā]. Bet Staļins to atzina par sliktu, jo grāmatā nebija izcelts viņa pienenums iespiestajam vārdam un boļševismam vispār. Staļins savu seno draugu nesaudzēja – Jenukidzi apcietināja un likvidēja kā „tautas ienaidnieku.” Viņa noziegums – savas revolucionārās jaunības aprakstīšana bez pienācīga respekta pret Staļinu. Tāpat varētu jautāt, kādēļ Staļins aizlēdza slavenā režisora Sergeja Eizenšteina filmas *Ivans Bargais* otro daļu, kādēļ *Pravdas* niknie uzbrukumi Dmitrija Šostakoviča operai [*Mcenskas aprīņa lēdija Makbeta*]? Padomju inteligence arī lāga neizprata, kādēļ [1946.gadā] tik bargi tika šaustīti Mikhaila Zoščenko īsstāsti un Annas Ahmatovas dzeja?

Lielākais vēstures viltotājs, protams, ir pats Kremlis, un ir grūti nevilkt paralēles starp Medvedeva direktīvu un līdzīgiem lēmumiem Staļina laikā. Līdzko Medvedevs izsacīja vārdkoku par *Krievijas interesēm kaitīgiem vēstures viltošanas mēģinājumiem*, nevarēja būt šaubu par viņa teikto – valdība nežēlīgi apspiedīs katru mēģinājumu objektīvi aplūkot Krievijas un Padomju Savienības vēstures nepatīkamākos un noziedzīgākos aspektus, ieskaitot Molotova-Ribentropa neuzbrukšanas paktu starp PSRS un Hitlera Vāciju, kas atviegloja Hitleram uzsākt II Pasaules karu, faktus par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas aneksiju Padomju Savienībai un par Kremļa izveidotajām un atbalstītajām represīvajām marionešu valdībām visā Austrumeiropā pēc II Pasaules kara.

Simboliska un arī augstākā mērā ironiska bija padomju režīma vēršanās pret Nobela Prēmijas laureātu Aleksandra Solžeņicina *Gulaga arhipelāgu* kā pret rupju vēstures viltojumu – protams, tādēļ, ka tur atklāti noziegumi, kas iedragāja padomju iekārtas pašus pamatus. Grāmatā rūpīgi dokumentētas jau

Ļeņina laikā iesāktās represijas, izplānotais un sistemātiskais terors, milzīgais bezpersoniskais, Kremļa izveidotais birokrātiskais aparāts cilvēku morālai un fiziskai iznīcināšanai. *Gulaga arhipelāgs* mainīja pasaules attieksmi pret Padomju Savienību. Ja agrāk bija ļaudis, kuri padomju komunismu skatīja caur rožainām acenēm, Solžeņicina darbs atklāja valdības drausmīgos noziegumus. 1973. gadā Rietumos publicētais Solžeņicina lieliskais „vēstures viltojums” kļuva par Padomju Savienības beigu sākumu.

Medvedeva direktīvai par vēstures „pareizības” nodrošināšanu pieslēdzas likumprojekts *Pret nacisma, nacistu noziedznieku un viņu palīgu rehabilitāciju kādreizējo Padomju Savienības republiku, tagad neatkarīgu valstu teritorijās* un ieteikums „reabilitētājus” – gan krievus, gan arī bijušo republiku iedzīvotājus – sodīt ar trīs līdz pieciem gadiem cietumā. Tas, piemēram, varētu nozīmēt, ka jebkurš cilvēks, kurš nosoda amerikāņus un angļus par izdošanu padomju varas orgāniem divus miljonus „Jaltas upuru” 1945.gadā, tiktu atzīts par „noziedznieku”. Saskaņā ar Rietumu sabiedroto un PSRS slepeno vienošanos Jaltas konferencē (1945) visi par padomju pilsoņiem uzskatītie cilvēki piespiedu kārtā bija izdodami Padomju Savienībai, to vidū Krievijas kazaki, vācu saņemtie kara gūstekņi, spaidu darbu strādnieki, bēgļi un visi, kas Vācijas pusē bija cīnījušies pret Staļinu. Simti tūkstoši šādu personu pēc viņu piespiedu „repatriācijas” tika nogalināti vai ievietoti Gulagā. Līdzīgā kārtā mūsdienā Krievijas varas orgāni varētu ievadīt kriminālapsūdzību pret vēsturniekiem, kuri apšaubu britu un amerikāņu gaisa uzbrukuma nepieciešamību Drēzdenei 1945.gada februārī.

Vienlaikus ar cīņiņu pret „vēstures viltošanu” Krievijas varasvīri nebūt nav kritiski pret vēstures mācību grāmatām, kurās Staļins raksturots kā „veiksmīgs vadonis” un pagājušā gs.30., 40. un 50.gadu masu represijas attaisnotas kā Staļina vienīgais iespējamais līdzeklis kolosālo saimniecisko un drošības problēmu novēršanai.

Patlaban valdības kontrolētās televīzijas visvairāk skatītās stundas ir pārsātinātas ar vēsturiski samudzinātām pseidodokumentālfilmām. Viena, piemēram, attēlo Berlīnes un arī Kubas raķešu krīzi (1961) kā Ņikitas Hruščova ārlietu politikas lielāko triumfu, kura rezultātā ASV izrādījušas ja ne gluži bailes, tad respektu pret Padomju Savienību kā pret līdzīgu lielvaru. Citas filmas attēlo Mihaila Gorbačova un Borisa Jeļcina valdīšanas gadus kā sabiedrības iziršanas un vērtību zaudēšanas laiku. Vladimiris Putins savas prezidentūras laikā savukārt sagatavoja skatuvi vēstures politiskam piešķiebumam, raksturojot Padomju Savienības sabrukumu kā *20.gs. lielāko geopolitisko katastrofu*. Attiecībā uz vēstures jautājumiem Medvedevs, šķiet, paklausīgi iet Putina pēdās, kas lieku reizi pierāda, kam ir galvenā teikšana valstī. □

Jevgeņijs Kiseļovs ir progresīvās krievu radiostacijas *Eho Moskvy* pārrunu programmu vadītājs. Šis raksts (tulks. Biruta Sūrmane) publicēts angļu valodas laikrakstā *Moscow Times* (2009.3.VI).

DZEJA AR PRIEKŠNOSACĪJUMU

Uldis Bērziņš. *Saruna ar Pastnieku*. Rīgā: Neputns. 2009. 68 lpp.

Iesākumā atļaušos izteikt apgalvojumu, ka krājuma noformējums, ko veidojis mākslinieks Juris Petraškevičs, vizuāli atgādina mobila telefona lietošanas instrukciju – vienkāršs, balts vāks, kurā līdzīgi kā jau minētajā bukletā lieliem burtiem izcelts visbūtiskākais – firmas zīme jeb autora vārds.

Lieku reizi pieminēšu, ka Ulža Bērziņa dzejas izprašanas priekšnosacījums ir vēstures un kultūras procesu izpratne. Šis priekšnosacījums autora dzeju attālina no vidusmēra dzejas lasītāja – lai arī tās izprašanai vidējo izglītību apguvušam lasītājam nevajadzētu sagādāt grūtības, tā nelidzinās sentimentālajai vai ciniski sentimentālajai lirikai, ko dažādas kvalitātes izpildījumā rada vairums mūsdienu latviešu dzejnieku. Uldis Bērziņš savām sapņu ainām un vēstures kopsakarību pārdomām izmanto izteiksmes formu, kurā vissvētāko patiesību bieži vien pauž robusta sarunvaloda, kurā vienlaikus sadzīvo visdažādāko novadu valodu īpatnības. Tā ir dzejas valoda, kurā viss materiālais ir līdz bērnišķīgi vienkāršībai atkailināts un viss aplamais izcelts un izzobots.

Šajā krājumā autora tematikas lokā, kas līdz šim galvenokārt aptvēra vēstures procesus un personības, gluži nemanāmi iezagušies reliģiskie motīvi, spēcīga paša mirstības apziņa, kā arī izteikti biogrāfiski dzejoļi. Autors, balansējot uz narcisma robežas, krājumā atļaujas rakstīt arī par sevi. Līdz ar ierasto vēsturiski politisko tematiku, kā arī *Bībeles Vecās Derības* un *Korāna* ainām, ko autors izklāsta ar viņam vien raksturīgo sulīgo sarunvalodas izteiksmi, kas akcentē cilvēcisko pārstāstītajā sižetā, krājumā sastopami arī dzejoļi, kuros autors atļaujas būt neierasti personisks. Tomēr arī šajā personiskumā Uldis Bērziņš saglabā sev tik ļoti raksturīgo raupjumu. Melanholiskas noskaņas autora dzejā spēj iezagties vienīgi, rakstot par savas paaudzes vai vēlāko paaudžu zudušo daļu, kuru veido *...sadeģušie puiši, pakārušās meitenes, tās runātnepratējas, tie – nepateikušie, tie aizietmācētāji, iz esmes izrautie...* (44.lpp.).

Šajā krājumā Ulža Bērziņa liriskais „es” vienlaikus sauc *...es gribu izlauzties pie Tevis, Kungs...* (2) un atzīst, ka *Man tik ēst treknu, stipru dzert, man patīk sievietes* (62) – tā ir milzīga garīgā un fiziskā dzīvotgriba, kas līdz ar putna lidojuma perspektīvu uz vēstures

un kultūras procesiem, kā arī skanīgu, sulīgu sarunvalodu veido to, ko pazīstam kā Ulža Bērziņa dzeju un atzīstam tajā par labu esam. Uldis Bērziņš ar šo krājumu pierāda, ka par spīti savam dzimšanas gadam nav ne vecs, ne iesūnojis, un savā izteiksmē šķiet dzīvīgāks un drosmīgāks par dažu labu visjaunākās paaudzes rakstošo.

Santa Skujiņa

Pirms 22 gadiem Talsos dzimusi Santa Skujiņa ir dzejgrāmatas *Jūra mostas iekliegdamās* (2008) autore (skat. portālu *1/4 satori*).

TRIMDĀ UN PASAULES PAGALMOS

Astrīde Ivaska. *Dzeja un atdzeja*. Ivara Ivaska ilustrācijas. Rīgā: Pētergailis, 2008. 448. lpp.

Šis masīvais sējums ir daudzdaļīgs un sastāv no atlasītiem izvilkumiem no jau publicētām Astrīdes Ivaskas dzeju grāmatām, nepublicētiem dzejoļiem, atdzejojumiem no sešām valodām un šur tur pa pievienotam komentāram. Anitas Rožkalnes ievadvārdi, kam pievienojami būtu arī Imanta Ziedoņa un Benitas Veisbergas pēcvāka atzinumi. Gandrīz ikviens komentētājs pie dzejnieces vārda piekabina vārdu „trimda,” un ne jau bez iemesla, jo dzejniece labu daļu no sava mūža ir pavadījusi ārpus Latvijas vai kā pati Ivaska atzīmē: *Pasaules pagalmos*. Jāpiebilst, ka daudziem vērtētājiem tāds apzīmējums varētu nozīmēt ierobežojumus, kas Ivaskas gadījumā nebūtu taisnība. Jau tajos laikos, kad „trimda” bija visai izplatīts, pieņemams un gandrīz nepieciešams apzīmējums, pacēlās balsis ar aizrādījumu, ka rakstniecības sadalīšana ģeopolitiskos aplokos nozīmē ignorēt mūsu rakstniecības kopību. Atskaitot patriotiskos taurētājus un tos, kas pelnīja maizi ar ideoloģisko pretstatu uzsveršanu, šāda bipolaritāte izlikās visai aizdomīga, ideologu atvasināta. Astrīde Ivaska nav skatījusies ierastajam divdaļīgumam, jo, šķiet, viņa atstāj kategorizēšanu un teoriju atvasināšanu kritiķiem un tiem, kam ir svarīgi un nepieciešami likt zupas katlam vārīties.

To, ka Ivaska ir izteikti latviskas iezīmības dzejniece, nav lieki jāuzsver. Viņas dzeja dēvē latviskumu, to grūti aprakstāmo īpašību, par ko Imants Ziedonis pēcvākā ievaicājas: No

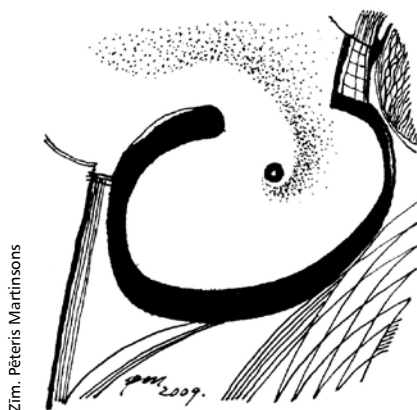
kurienes nāk „ši baltā gaisma”? Viena atbilde varētu būt – dzejnieces atturība vestavas dziļākās izjūtas pārdošanai uz tirgu. No Ivaskas dzejas būtu neiespējami izlobīt viņas biogrāfiju. Un ne jau tāpēc, ka dzejniece būtu mitusi ieslēgta virs pūļa drūzmas „ziļņkaula torni,” kā mēdz teikt par tiem, kas atsakās piedalīties debatēs par rakstniecības nozīmi un uzdevumiem. Trimdas lielāko daļu dzejniece ir pavadījusi kopā ar dzīvesbiedru Ivaru Ivasku – igauņu dzejnieku, mākslinieku un aktīvu žurnāla *World Literature Today* redaktoru. Tas Astrīdei deva iespēju būt kopā ar ievērojamākiem mūsdienu kultūras, īpaši rakstniecības vadītājiem un veidotājiem. No trimdinieka šaurības un noslēgtības izkristalizējās iezīmīgs trimdas bagātināts kultūras mantojums. Ivaskas savā dzeju ciklā „Verandas grāmata” (Astrīdes atdzejojumā) ar tādu kā paradoksāli rotaļīgu noskaņu visai autobiogrāfiski apraksta savas trimdas sākumus: *Marburgā nav grūti iemilēties, / iemilēties Marburgā ir viegli, kad esi jauns un beidzies karš. / Bez dzimtenes tu apkārt klīsti, / tik rietumos stāv pasaule vēl vaļā / kā Kolumbam, tā tev. / Tu dzīvs no elles izkļuvis* (400).

Astrīdes Ivaskas dzejā arī pavīd pa laikam trimdas paradoksālā daudznozīmība 20.gs. ielokā, ko mēdz dēvēt par brutālāko laiku cilvēces vēsturē. Jāatceras, ka dzejniece neraksta hroniku. Tikai šad un tad visai surdinēti pavīd pa frāzei par mūsdienu vēsturē vēl nepiedzīvotām traģēdijām un absurditātēm. Ēdeniskas noskaņas var pārvērsties draudos, piemēram, dzejolī „Pieskāriens”: *piliens no dzīvības straumes ... prieka palēciens krūtīs ... lietus lāse uz vaiga ... asins garša uz lūpām* (53). Ceļojumu iedvesmotie dzejolī pārplūst ar momenta iespaidiem, kas var strauji mainīties – Somijas liriskās ainavas blakus vērsu cīņām Spānijā piedāvā iespaidu kontrastus.

Toties ik frāze Ivaskas atsauktā ainavā vai pārdzīvojums vedina uz zemi, kas reiz bija liegta, kas tāla, taču neatdalāma no dzejniece izjūtām. *Vārdi mani mīļie veļi*, vārdi, kas viņai ir līdzīgi viņas tālākajās trimdas gaitās. Varbūt vārdi ir Ivaskas dzimtene, vārdi, kas rasti ar apdomu un slīpējumu, nezaudējot to izteiksmes spēku. Piemēram, dzejniece nevirās lietot atskaņas un bagātas aliterācijas, kuras savā laikā franču simbolisti nosauca par vulgāriem, lētiem greznojumiem (*bijoux d'un sou*). Daudzajiem mūsdienu dzejniekiem, kas ir izteikti verlibristi, Ivaska pievienojas tikai daļēji. Sējumā ir atdzejojumi no sešām valodām (angļu, spāņu, krievu, somu, igauņu, lietuviešu), neieskaitot vācu

un franču, kuras dzejniece pārvalda kopš skolas gadiem. Būtu nepieklājīgi atsaukt atmiņā jau diezgan nomocīto itāļu teicienu *traduttore, traditore* (tulkotājs, nodevējs), jo Ivaskas atdzejojumi ir dzeja bez jebkādam pazīmēm, ka kāds ir niekojies ap *urtekstu*, apstiprinot vecu veco pieņēmumu, ka tikai dzejnieks var pārcelt dzeju citā valodas sistēmā. Šis sējums ir valdziņošs.

Juris Silenieks

Zīm. Pēteris Martinsons

MĀJĀS, MĀJUP, BŪT TUR, KUR JĀBŪT

Aina Zemdega. *Raksti I*. Sastād. Pāvils Vasariņš. Rīga: Nordic, 2008. 631 lpp.

Masīvais 1. sējums, ko lietpratīgi sastādījis un papildinājis ar paskaidrojumiem Dr. Pāvils Vasariņš, kam pieredze un autoritāte kā autores līdzgaitniekam, pieturas pie hronoloģiskas secības, iestarpinot, kur vajadzīgs, pa biogrāfiskai piezīmei. Rakstā „Ainas Zemdegas literārā biogrāfija” ieskicēti biogrāfiskie robežpunkti: agrā bērnība un jaunība (1924-1950); ierašanās un dzīve ar vīru Jāni Zemdegu Kanādā (1950-1970); pirmais dzeju krājums *Basām kājām* (1970-1980); tiesību atgūšana uz dzimtas īpašumu – Lubes dzirnavām (1980-1990); dzirnavu atjaunošana (1990-2000); un līdztekus ļoti aktīva literārā darbība gan pie rakstāmgalda, gan stājoties publikas priekšā; pēdējais posms (2000-2006), kad dažādu ieceru īstenošanas laikā visai pēkšņi dzejniece aizsaukta no dzīves.

Pirmais lielākais prozas darbs *Toreiz Lubes dzirnavās*, autores vārdiem, „sapnis par īstenību” ir sava veida daudzbalssīga teiksmā par autores dzimtas sākuma gadiem, kas pavadīti sapņainās bērnības gaisotnē. Stāstītājas balss reizēm it kā nāk no mazas meitenes,

vientiesīgas, brīnumpilnas, zinību kāras, kura meklē atbildes uz tiem neskaitāmiem jautājumiem, kas viņai uzmācas, vērojot apkārtni un cilvēkus. Reizēm stāstītājas vēriens uz dzīvi piebriest ar pieredzi un pašapziņu, arī ar skeptisku vērtējumu, taču vienmēr paužot dzīves apliecinājumu un apbrīnu par apkārtnes pasakaino skaistumu un līdzcilvēku labestību. Mazā stāstītāja lūdz dzīves pieredzējušos, it sevišķi vectēvu un tēvu, stāstīt par viņu pieredzēm. Vectēvs piesviež savam dzīves stāstam pa improvizētai pasaciņai, kamēr tēvs itin autentiski stāsta par savām dēkām Kaukāzā un Krievijā. Tie visi ir pasakaini stāsti, ko klausītājas, galvenokārt Aina ar māsu, kāri jo kāri izbauda. Blakus šiem pasakainajiem piedzīvojumiem, autore pati savā balsī, kas nāk no piedzīvojušas personas vērjuma, apraksta Lubes dzirnavas, tās darbiniekus, arī malējus, dažādos malšanas procesus un miltu putekļiem apbirušos melderus. Kad cilvēki iepazīstināti, stāstītāja ataino pašas dzirnavas un Lubes upi, kas ir visa sākums. Sausuma laikos, kad straume izsīkst, no upes dibena iznirst fantastiskas būtnes, veci, kroplīgi, upē sagāzušies celmi, kas kopā ar samestiem lūžņiem uzbur reizēm cilvēkam vēl neiepazītu skatu. Viss stāstījums ir teiksmains, kaut kur starp novalkāto ikdienu un jau patālo, atmiņās atsaukto pagātni. Lubes dzirnavās cilvēki sadzīvo satīcīgi. *Mēs vis vienād* ir tāmnieku ierastais teiciens. Tur saimnieki un kalpi dalās pieticībā. Ja maļamais laiks, sevišķi ar bīdelēšanu, īpaši bīdelēšana ieilgst, malēji pārģuļ dzirnavās pa nakti un iztiec, daloties ar līdzpaņemto maizes rīku. Pa malšanas laiku kā saimnieki tā kalpi maisus uzmanot, ir kļuvuši balti no miltu putekļiem, gandrīz kā Ziemsvētku vecīši. Lubes dzirnavās Marksa mācības un pravietības neiederas, vismaz tā to redz nākošā dzirnavu īpašniece, šķetīnot savu teiksmu par dzimto vietu. Jauniesvētamie soļo garām vecvecajiem elku pielūdžēju upurozoliem, nedomājot par ticību kariem, par pasaules cīņām ap to, kā lūgt un kā pateikties. *Un tas bija tā*, Maruta klausās, kā stāstītāji iesāk un nobeidz savus tēlojumus.

1. sējuma *pièce de résistance* ir *Maruta*. Romāna teksts ir paplašināts un vietām pārveidots, salīdzinot ar iepriekšējiem izdevumiem. *Neej tālu! Drīz brauksim mājās!* To sauc Marutas tēvs meitai, kura iet uz jūras pusī. Un tā iesākas teksts par braukšanu uz Zviedriju, kad no draudošās krievu okupācijas latvieši meklē glābiņu pārpūrā, kad zvejnieki sarunāti bīstamam un nelegālam pārbraucienam uz Zviedriju lielajā zvejas laivā, kur samesti juku jukām ģuļ bēgli un viņu

nedaudzās steigā savāktās pauniņas. Pa laikam viņu apšļākti, reizēm vācu patruļu dzenātiem, ik brīdī nāves bailēs, nosalušiem un izsalkušiem, apmulsušiem, it kā nolādētiem iznīcībai, bēgļiem šis pārbrauciens kļūst par tādu kā mītisku ceļojumu uz citu nepasauli, uz draudošu, neiepazītu eksistenci, kā ceļojums pāri Letei uz aizmirstību pie jau aizgājušiem. Taču līdz Gotlandei viņi nonāk, apjukuši, novārdzināti. Sala viņus sagaida ar zviedriem raksturīgu kārtību un apdomību, pieticīgu uzturu un pagaidu pajūti. Te iesākas Odiseja, kuras gala mērķis ir neziņā un baidīgās nojautās paslēpts. No Gotlandes bēgļiem jāpārbrauc uz Zviedrijas cietzemi, kam seko biežas pārvietošanās no vienas novietnes uz otru, kad jāsāk meklēt darbs un jāpiemirst aizjūrā atstātā dzīve. Pagaidu nometnēs jauniebraucējiem bēgļiem māca zemes valodu: *es esmu bēglis, ... tu biji bēglis, ... viņš būs bēglis...* Pieņemtai kā kalpotājai, Marutai nepadodas iedzīvošanās lomā, kur ik soli nosaka darba devēji, tipiski pašapmierināti mietpilsoņi, iedomīgi vidusšķiras ierēdņi un viņu sievas, kas vienmēr māk aizvainojoši izkalpināt noligtos. Maruta daudz vieglāk pacieš fabriku grūtumus un zviedru strādniekus, kuru vidū atrodas arī pa radniecīgai dvēselei. Tāds ir no Somijas atbēgušais Svens, kuram tāpat kā Marutai Zviedrijas daba dod atelpu no sabiedrības nospietības. Gadās arī satikt caurbraucējus tautiešus, ar kuriem Maruta spēj nodibināt patuvas attiecības. Taču visas šīs epizodiskās sastapšanās pārspēj internēto leģionāru ierašanās netālajā novietnē aiz dzeloņdrāšu žoga. Marutai tas ir atgādinājums, ka viņas vieta ir atpakaļ aiz jūras Latvijā. Ar kāda latvieša starpniecību viņa sarunā atgriešanos Latvijā. Maruta raksta atvadvēstuli saviem ģimenes locekļiem, starp kuriem daži dosies uz Ameriku, kamēr māsa, kas jau ir izplānojusi mākslinieces karjēru, paliek Zviedrijā. Savu vēstuli Maruta nobeidz ar vārdiem: *beidzot es esmu izšķirusies par to, kas man pašai pareizi – būt tur, kur mana vieta.*

Nebūtu varbūt pārāk lieki aizrādīt, ka romānā dominē Marutas traģiskais liktenstāsts. Lasītājs, protams, nezina, bet var labi iedomāties, kas Marutu sagaidīs Latvijā. Taču sagaidāmās neērtības un pat vajāšanas tikai pastiprina meitenes nolemību upurēties kādam ideālam, kam viņa gandrīz fanātiski seko bez vilcināšanās. Te iezīmējās Antigones siluets, kas pievieno Marutu mūsdienu traģisko tēlu rindām.

Juris Silenieks

PAR VIDUSĀZIJAS ZEMJU EKŠOTIKU

Anita Liepa. *Austrumu motīvs*. Daugavpilī: autores izdevums, 2008. 175 lpp.

Ingūnas Liepas vāks ar reproducēto gleznu „Buhāriete” rada piemērotu eksotisku noskaņu grāmatas saturam – ceļojumam austrumu zemēs. Pazīstams ir teiciens, ka ceļotājs iedzīlinās, toties tūrists apmierinās tikai ar apskatīšanos. Anita Liepa ne tikai iedzīlinās, bet ar savu metaforisko izteiksmi trešā personā pārvērš lasītāju savā līdzgaitniekā austrumzemju Zīda ceļa reģionos – pāri Kazahstānas stepēm, Turkmenistānas un Uzbekistānas tuksnešiem līdz pat Tadžikistānai. Ceļojums noris 20.gs. nogalē padomju impērijas sairšanas gados. *Tūkstošs un vienas nakts* pasaku sapņainie skati paveras ikdienas īstenībā, vienlaikus atverot acis uz teiksmaino pagātņi. Ceļojot ar vilcienu, Nameda ar meitu Līvu nokļūst viriešu dominētās zemēs, kur sarunās austrumnieki atklāj pašu un apkārtnes dzīves ritmus un noskaņas. Nokļūstot Buhārā un senajā tirdzniecības centrā Samarkandā, ceļinieces pamatīgi iepazīstas ar šo pilsētu vēsturi un vienlaikus izbauda mūsdienu austrumnieku viesmīlību. Noslēgumā autore secinājums: *tieši atšķirīgu civilizāciju savdabība varētu būt par svētību Zemei – ja vien viena civilizācija (..) nepūlētos uzņemt otram savu parādību izpratni, pasaules uzskatu un dzīvesveidu*. Bez dienasgrāmatai līdzīgā austrumu ceļojuma apraksta grāmatā iekļauti septiņi eksotiski Anitas Liepas stāsti, kas izceļas ar vispusīgu fantāziju un labi iekļaujas *Austrumu motīvos*.

Daugavpilniece Anita Liepa-Sondore 1944. dodas bēgļu gaitās, nonāk Ziemeļvācijā, bet 1947. gadā atgriežas Latvijā, kur beidz LVU Filoloģijas fakultāti. 1953. gadā apcietināta un gadu vēlāk notiesāta uz septiņiem gadiem – Arhangeļskas un Permas darba lēģeros. 1956. gadā sodamība noņemta. Pēc atgriešanās strādā par skolotāju, māksliniecisko noformētāju, ārštata korespondenti. Stāsti un tēlojumi publicēti periodikā. Atmodas laikā ievēriību iegūst viņas latviešu represētajiem virsniekiem veltītais dokumentālais romāns *Ekshumācija* (1990) – par brāļu

Sondoru ceļu uz militāro karjeru un bojāeju padomju varas laikā. Citi darbi: prozas krājums *Krusta dancis* (1982), romāni *Saulesmāsa* (1994), *Vējgāze* (1996), *Magoņu plavā* (1998), *Gaisa pils* (2002), *Noklusētās lappuses* (2004). Raksta arī lugas.

Māra Stabiņa

SKAISTA VALODA, AIZRAUJOŠS SIŽETS

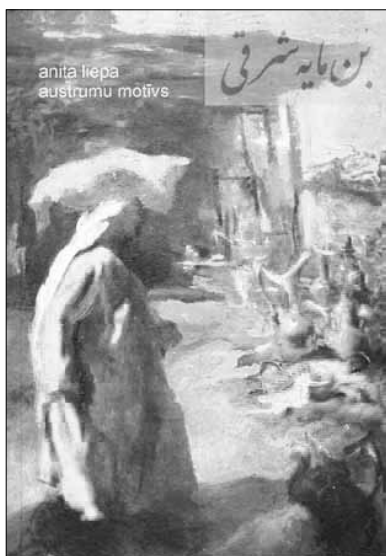
Inga Ābele. *Paisums*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2008. 315 lpp.

Inga Ābele (1972) ir viena no pazīstamākajām un ražīgākajām rakstniecēm mūsdienu latviešu literatūrā. Iesāk ar stāstu krājumu *Akas māja* (1999). Tajā pašā gadā godalgu saņem viņas luga *Tumšie brieži*, ko uzved Rīgā, Valmierā, arī Vācijā (piemēram, Štutgartē). Lugu *Dzelzsžāle* (2001) uzved Latvijā, Dānijā un Somijā. Seko dzeju krājums *Nakts pragmatīķe* (2000), romāns *Uguns nemodina* (2001), stāstu krājumi *Sniega laika piezīmes* (2004) un *Austrumos no saules un ziemējos no zemes* (2006). Lūgai *Skola* ir pirmizrāde Nacionālā teātrī Rīgā (2008).

Rakstniece pēdējais romāns *Paisums* ir stāsts par jaunas sievietes sarežģīto dzīvi, par to, kā no mierīgas bērnības vecomes mājā tā pārveidojas (virzoties caur saspringtiem piedzīvojumiem un traģiskiem pārdzīvojumiem), par aizvadītā laika ilgstošu smeldzi brieduma gados. Sižets ir smags un pesimistisks. Kad autore stāsta, ka 33. dzimšanas dienā leva saullēktā stāv kalna virsotnē spirdzinošā

gaisā, viņa zina, ka būs jākāpj lejup sausā, izkaltušā tuksnesī. Stāsts ir par rūgtumu un mīlestību starp mātēm un meitām, par līdzietību un cietsirdību starp tuviem cilvēkiem, par dzīves sākumu un beigām.

Pirmā nodaļa „Iesākumā” līdzinās filozofiskai esejai, kas it kā nosaka romāna noskaņojumu. *Esamība par daudz prasa no cilvēka,*

no šī sarežģītā būvējuma, nervu kamola un sirds, smadzenēm un acīm, - kā lai aizmirstas? Nemitīga cīņa, notikumu virpulis, tieksmes, domas, instinkti, atbildība (16). Un citā vietā: *Cilvēkus vienkārši vajag saprast ... Un pasauli vajag saprast. Nevar tā – maukt visus kā kurpes uz vienas liestas. Katrai ādai savs izliekums, vīle, kūkums. Lai to ieraudzītu vajag klusumu un laiku. Arī levai vajadzīgs klusums un laiks, lai tiktu atpakaļ reālā dzīvē. Postmodernisma iespaidā rakstītais romāns šķiet samudžināts un sarežģīts, laiki sajaukti, tagadne seko pagātnei. Bet beigās viss lasītais atšķetinās un sakrīt ierastā kārtībā.*

Ar neievērojamiem notikumiem Ābele prot veikli savienot cilvēkus. Andrejs, pavadot vakaru pie gandrīz svešās Dēmetras, pēkšņi ierauga mazu apsveikuma kartīti plauktā un tādējādi atrod viņu abu saistību pagātnē. Šis sīkais notikums aprakstīts viegli, dabīgi, sakritīgi. Tēli mīl un cieš līdz izmisumam. Tomēr izcieš, atsāk atkal dzīvot, nekad neaizmirstot bijušo. Sižets parāda levas, Andreja un Akseļa sarežģītās un sakāpinātās attiecības. levas raksturs attēlots vislabāk. Viņa strauji metas dzīvē tiklīdz atstāj vecomes pajumti, bet palaikam apstājas, cenšas iedziļināties pati sevī, ielīst sevī tādā mērā, ka šķietami redz sevi ārpus sava ķermeņa. Tas no tās mūžīgās lasīšanas – tā domā Andrejs. levas dīvainais raksturs un prasība urbties sevī ļoti parādīta klejošanā ar bērnu un suni pa Rīgas priekšpilsētām, gar dzelzceļa sliekšņiem, pa grāvjiem un atmatām, lai varētu domāt un tādā veidā atbrīvoties no dvēseles mokām. Viņa meklē kaut kādu samierināšanos par notikušo. Par spīti tam, ka Andrejs levai dažkārt asi un cietsirdīgi pārmetis viņas aizraušanos ar lasīšanu un viņas draugus un domabiedrus nosaucis nievājoši par *gudrišiem*, viņš levu dziļi mīl. Brīžiem Andrejs pieļauj domu par levas mīlestību pret Akseli, bet ka tā īstā mīlestība, par kuru rakstīts Bībelē, tomēr pieder viņam: *Kas neienīst, neskauž, neiznīcina, negrib pakļaut, tikai plaukstā ceļ pretī saulei – ceļ, ceļ, ceļ, nebeidzami ceļ* (63). Patiesībā Andrejs grib, lai pazūd Aksels, jo viņš grib levu sev. Aksels parādīts kā ceļotājs, kas meklē gara tuvību ar otru cilvēku, kas meklē baudu, kamēr vēl jauns. Baudīsim, dzīvosim kā jauni, viņš

saka levai, domāsim par pastāvīgu mājvietu, kad būsīm trīsdesmitos. Uz laiku Aksels garīgo tuvību atrod levē, bet rodas citi dzīves vilinājumi, un Aksels grimst. Redzot Akseli slimu, Andrejs nievājoši domā: *Tas sīkais, slimais narkomānelis* (60).

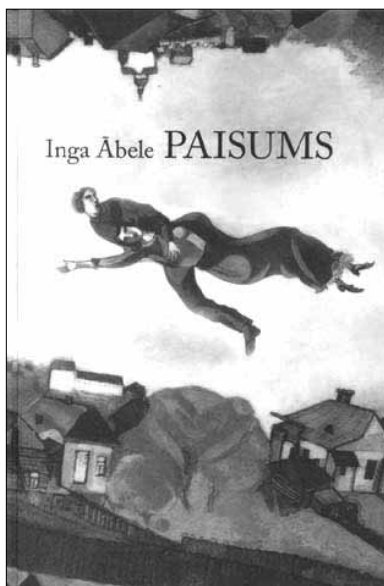
levas, Andreja un Akseļa raksturi ļoti parādīti, kamēr Monta nav nekas vairāk kā vispārināta šodienas meitene bez jebkādām īpašām iezīmēm. Ar levas brāļa tēla palīdzību autore izceļ levas raksturu. Māte un *mīlome* galvenokārt atspoguļo mātes un meitas attiecības un dalītās jūtas par pienākumu pret vecākiem un vienlaikus neiecietību, gandrīz pataidu, ko meita izjūt pret savu kopjamo veco māti.

Ingas Ābeles teikumi viegli ieplūst viens otrā. Bieži vien viens vai divi vārdi ir viss teikums. Valoda vienkārša, viegli saprotama. Dabas un cilvēku apraksti vizuāli. Par vectēva seju viņa raksta: *Vectēvs Roberts reizēm nolieca pie viņas savu krunkaino seju, tā parādījās redzeslokā kā brūna sieksta, ko vējš lēni izvērpij no viņu kamoliem* (22). Un kad cietuma apsargs atvelk levu no Andreja: *apsargs izravē viņas pirkstu saknes no Andreja pleciem: jūsu laiks beidzies, kundze!* (64). Īpatnēji un vizuāli aprakstītas sutīgās vasaras dienas debesis: *tās ir sasvīdušas, tās pēkšņi un noteikti ir ciet, apkvēpušas ar kaut ko smacīgu un tumšu kā sodrēji* (96). Un par saulrietu: *Nu, bet tā oranži liesmojošā acs caur zilganu miglas plīvuru, un trauslas tumsas ķepas ar līkiem nagiem, kas stāpās pēc balta, izspūruša mākoņa* (117).

Šis ir labs devums šodienas latviešu prozai. Valoda skaista, sižets aizraujošs, savijot, sašķetinot, atrisinot, atslābinot cilvēku saistības un likteņus. Arī cilvēku raksturi, kaut gan smagi, ir saistoši. Negribas grāmatu likt nost, bet vēl un vēl pašķirstīt, pakavēties pie levas, Andreja un Akseļa likteņiem, izbaudīt Ingas Ābeles valodu.

Astra Roze

Recenzente ir profesionāla bibliotekāre, strādā arī par tulkošanu un angļu valodas redaktori.

IEVADS LATVIEŠU ARHITEKTŪRAS ATTĪSTĪBĀ

Jānis Lejnietis, Zanda Redberga (sastādītāji). *Latviešu arhitektu teorētiskie raksti un manuskripti 20. gadsimtā*. Rīgā: Latvijas Arhitektūras Muzeja Fonds, Apgāds Mantojums, 2007. 175 lpp. Divvalodu izdevums (angļu valodā tulk. Dace Dzirne-Šēfere).

Ievadam, kurā Dr. Jānis Taurens iepazīstina lasītājus ar teorijām par arhitektūru, tās iespaidu uz apkārtni un pilsētu plānošanu, seko arhitektūras zinātnu doktora Jāņa Lejnietis konspektīvs pārskats par arhitektūras attīstību Latvijā no 19. gs. vidus līdz 1990. gadam. Viņa uzskatā sarežģītajā politiskajā vēsturē no politikas vai cenzūras brīvi bijuši tikai pagājušā gadsimta 20. un 90. gadi. Nodaļās par arhitektūras lomu sabiedrībā, par nacionālās un reģionālās identitātes meklēšanu, arhitektūras stila maiņām un par arhitektu profesionālo attīstību ietilpināti 27 raksti – 11 no tiem nāk no Latvijas Universitātes (LU) Arhitektūras fakultātes mācību spēka Eizena Richarda Laubes (1880-1967) spalvas, pieci – no Pēteris Bērzkalna (1899-1958) un pa vienai publikācijai no pārējiem autoriem. Pievienotas arī autoru biogrāfijas un Rīgas Arhitektūras skolas absolventu (1869-2007) saraksts.

Prof. Laubes darbība noris 20. gs. *jūgendstila* laikmetā, kad latviešu arhitekti sāk aizstāt vācu un krievu profesionāļus, turpinās pirmajos neatkarības gados, sasniedzot kulmināciju Ulmaņa valdības laikā – tā tad *jūgendstils* jaunībā, pirmie profesionālie panākumi neoeklektiskā stilā līdz arhitektūras stila evolūcijai „nacionāli konservatīvā” jeb „latviski nacionālā garā”. Atstājis Latviju (1944), viņš pēc II Pasaules kara vada Baltijas Universitātes arhitektūras un inženierzinātņu fakultāti Pinebergā, Vācijā. Laubes iespajds latviešu arhitektūrā izzūd 50. un 60. gados līdz ar Rietumu arhitektūras „industriālo” modernismu. Laika posmā no 1908. līdz 1939. gadam rakstītajās apcerēs Laube pievērsās arhitektūras stilam, to izpratnei un nacionālās arhitektūras pamatprincipiem. Pirmajā rakstā autors apcer arhitektūras daudzveidības pieaugšanu, jaunu materiālu un tehnikas pielietošanu, klimata, tautas tradīciju un individuālu radītāju oriģinalitātes ietekmi. Starp 1930. līdz 1934. gadu publicētajās esejās galvenokārt iztirzāta Rietumu modernā arhitektūra, ko profesors pareizi novērtē kā *tikai materiālu, tehnisku, rūpniecisku, lietišķu, beztradīciju,*

bezpersonisku, vienmuļu, garlaicīgu, abstraktu un sausu problēmu risināšanu ar celtniecības līdzekļiem vai arī kā rotaļāšanos ar sausām, nabadzīgām, nedzīvām, daudzkārt neveiklām, dažkārt mākslīgām formām un krāsu kombinācijām. 20. gs. otrā pusē izveidojas t.s. postmodernisms, kad par labu tiek griezti daudzi Laubes jau 1930. gadā aprādītie modernās arhitektūras trūkumi. Sākot ar 1936. gadu, Laubes raksti arvien vairāk atspoguļo politiskās iekārtas tendenci radīt latviešu „nacionālo arhitektūru” ar *mūsu tagadējā laika garam atbilstošu stilu, ārējo veidu un ietēru* vai ar formām, kas atbilst šim jaunajam laikmetam, celtnēm, kas saskaņotas ar *atdzimušās Latvijas tagadni, uzsverot vienības gara lielo nozīmi*. Rakstā „Latvijas arhitektūras pamatjēdzieni” (1939) zīmīga norāde: *...katra latviešu arhitekta arhitektūras darbs atzīstams par latvisku*.

Arhitekts, pilsētu plānotājs un mācību spēks Pēteris Bērzkalns piegriez lielu vēribu arhitektu profesijas attīstībai, nem aktīvu līdzdalību Rietumeiropas arhitektu savienībās un kongresos, ir viens no „Arhitektu vienības” dibinātājiem (1934) un pirmajiem vēsturiskās Vecrīgas saglabāšanas atbalstītājiem. Rakstā „Nacionālais stils celtniecībā” (1938) Bērzkalns šķiro stila jēdzienu vecās un jaunās nācijās, uzsverot, ka tām tautām, kas tikai top par nācijām, nacionāla stila īpatnību vēl nav. Lasot rakstu „Latvijas arhitektu profesija un tās aizsardzība”, kas iespiests īsi pirms krievu okupācijas (1940), uzzinām, ka 1914. gadā no organizētiem Rīgas arhitektiem tikai ap 6% bijuši latvieši, kamēr lielākā daļa cittautiešu profesionāļu nav sajutoši sevi kā Latvijas nācijas sastāvdaļu un nav arī vēlējušies veidot jaunās valsts celtniecību. Bērzkalns jau tolaik gaišredzīgi norāda uz vajadzību turēties pie vēlāk Rietumu pasaulē pieņemtās aksiomas, proti, par arhitektiem kā ēku īpašnieku padomdevējiem un interešu aizsargātājiem, kuri saņem atlīdzību tikai honorāra veidā. Neatkarības laikā no 257 brīvā praksē nodarbinātiem arhitektiem tikai kādiem 10 privāta prakse bijusi vienīgais ienākumu avots. Bērzkalna uzskatā arhitekta darbs brīvajā profesijā nav apvienojams ar ierēdņa darbu valsts un pašvaldību iestādēs.

Ievērojams sabiedriska darbinieks, Rīgas domnieks Konstantīns Pēkšēns (1859-1928), viens no ražīgākajiem 20. gs. sākuma latviešu arhitektiem, sludina progresīvu plānošanu, cita vidū iesakot ņemt par paraugu Anglijas, ASV un Vācijas pilsētas. Tādēļ, ka industrijas attīstības laikmetā 47 gados (līdz 1914) Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaits pieaudzis

no 102 300 līdz 517 000, bijis nepieciešams būvēt sešstāvu kazarmu veida dzīvokļu namus, kuros daudziem dzīvokļiem trūcis saules gaismas. Apcerē „Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi” (1924) tālredzīgi paredzot, ka ap 2000. gadu Rīgā varētu dzīvot ap pusotra miljona cilvēku, viņš ieteic izmantot tā laika agrārreformu likumu pilsētu novadu paplašināšanai, parku, rotāļlaukumu un dārzu iepilnīšanai, arī iedzīvotāju blīvumu samazināšanai. Diemžēl Pēkšēna ieteikumi pašvaldībām tolaik negūst politisku atbalstu.

LU mācību spēks Dr. arch. Pauls Kundziņš (1888-1983), kurš savu mūža darbu veltī jauno arhitektu izglītošanai, kultūras pieminekļu aizsardzībai un tautas celtniecības tradīciju turpināšanai Latvijas laukos, vēlāk vada Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja izveidošanu. Tikai lauku sētām piemītot savdabīgs latvisks raksturs, īpaši īpatnējos jumta veidojumos, celtnu vienkāršībā un skaidrībā, arī latviskam garam atbilstošu raksturīgu elementu, rotājumu un krāsu izveidojumā. Pilsētniekiem laiks ir bijis pārāk īss latvisko tradīciju izkopšanai – tā Kundziņš rakstā „Mūsu lauku dzīvojamo māju arhitektūra” (1936).

Pirmais no Latvijas okupācijas laika grāmatā ievietotajiem rakstiem ir Maskavā pasludinātais dekrēts „Par pārmērību novēršanu projektēšanā un celtniecībā” (1955), kur blakus kritikai, kas vērsta pret pārspīlētu un izkropļotu klasiskā stila ārišķīgās arhitektūras izpratni, atrodams mudinājums celt tādas ēkas un būves, kas *atbilst mūsdienu prasībām, (...) ievest celtniecībā industriālas konstrukcijas un progresīvas darba metodes*. Lai gan nolūks šai arhitektūras virziena maiņai ir galvenokārt ekonomisks, tas dod lielāku iespēju arhitektiem izpausties ar oriģinālām un laikmetīgām idejām.

Latvijas okupācijas sākumā no Krievijas iebraukušie latviešu izcelsmes arhitekti turas pie stingras kompartijas līnijas un nostājas pret it kā kaitīgo vācu kultūras koloniālo pienesumu, ieskaitot arhitektūru. Dr. arch. Arturs Krūmiņš (1879-1969) politiskā „atkušņa” laikā publicētajā raksta „Par kādu teoriju Latvijas arhitektūras vēstures zinātnē” (1958) – pēc obligātās atsaukšanās uz Ļeņinu, lai aizsargātu sevi pret partijas uzbrukumiem – uzsver, ka arhitektūra, kas ignorē pagātnes arhitektūras mantojumu, nevar būt īsta un patiesa. Feodālās iekārtas laikā Latvijā attīstījušās divas celtniecības kultūras: vienkāršās latviešu zemnieku koka ēkas un svešautiešu mūra pilis. Bet, sākot ar

pilsētu attīstību 18.gs. un pieaugot latviešu amatnieku skaitam, arī viņi kļūst par būvju līdzdalībniekiem, par celtnu māksliniecišķajiem veidotājiem.

Pilsētplānotājs Ēvalds Fogelis (1939-1997) rakstā „Par dažiem pilsētu ainavas un apstādījumu organizēšanas jautājumiem” (1969-1970) izsaka viedokli, ka jebkuras jaunceltnes *savā ziņā iznīcina veco pilsētas individualitāti*. Viņš liek pie sirds pilsētas attīstības plānošanā nākotnē nodrošināt sabiedrības atbalstu, respektēt un pacelt jaunā līmenī visu, kas pagātnē pozitīvi izveidojies. Jāpiezīmē, ka Fogaļa rakstu lasītāji daudz labāk saprastu, ja būtu pievienotas aprakstīto plānošanas principu ilustrācijas.

Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) Arhitektūras fakultātes mācību spēks, Latvijas reģionālās arhitektūras veidotājs Dr. hab. Ivars Strautmanis (1932), viens no pēcmodernisma (kā daudz kultūras sastāvdaļas) teorijas sludinātājiem, daļēji uz doktora disertāciju balstītajā rakstā „Arhitektūra kā informācija” (1977), kas izceļas ar mēģinājumu ievest lasītāju psiholoģiskās arhitektūras teorijas jomā, definē arhitektūru kā telpas mākslu, ko ietekmē cilvēka zemapažņa, kas savukārt izpaužas redzes, kustības un saskares sajūtās. Cilvēka sensorā sistēma arhitektūras ētisko ietekmi sadalot estētisko un semantisko iespaidu nogrupējumos. Estētika atspoguļojas arhitektonisko veidojumu kompozīcijas uzbūvē, siluetā, ritmā, proporcionalitātē un kolorītā. Semantiskie iespaidi turpretim sevī ietver loģisko, pieredzes un jēdzienisko saturu, un izpaužas literārā koncepcijā, piemēram, *Stikla kalna* vai *Gaismas pils* simboliskā salīdzinājumā ar topošo Latvijas Nacionālās bibliotēkas celtni. Autora uzskatā arhitektūras formu uztveres procesā grūti novilkt robežu starp semantisko un estētisko informāciju.

Ilggadīgais tās pašas RTU fakultātes Vēstures un teorijas katedras vadītājs Dr. hab. Jānis Krastiņš (1943), pievērsoties postmodernismam 80.gadu arhitektūrā, kritizē tā laika būvniecības neizteismīgumu, aicina uz jaunu formu radīšanu *ar arhitektiem vitāli nepieciešamo māksliniecisko izteiksmi* un iztirzā angļu un amerikāņu modernisma teorijas. Lai humanizētu arhitektonisko vidi un dotu tai emocionālo izteiksmīgumu, esot jārod iespēja attīstīties jaunai arhitektu paaudzei, kā arī jāizmanto pagātnes radošie mākslinieciskie principi.

Citējot arhitektu, multimediju mākslinieku un starpdisciplināru darbu autoru Hardiju

Lediņu (1955-2004), *jaunā mērogā mēģinot rehabilitēt pirmsmodernisma perioda kvartālu apbūvi, tomēr nav iespējams ne imitēt pilsētas centra kvartāliem raksturīgo pievilcību, ne nonākt pie vertikālas dārzu pilsētas priekšrocībām, kad mājas kā atsevišķi kuģi peld starp zaļumiem. Tā neapzināti tiek radīta dzīvojamā vide, kas pilna ar puspatiesībām un divkosībām – ne īsti centrs, ne piepilsēta, un ielas nekalpo kā ielas...* Ar savu vienveidību un industriāla produkta raksturu, būves kļūstot bālas un sterilas. Postfunkcionālajam cilvēkam ir jāatrod izteiksme, kas neitralizētu pāreju no cietas mašīnas pasaules uz cilvēcisku organisko pasauli – tā Lediņš.

Latvijas Mākslas akadēmijas iekštelpu katedras dibinātāja un vadītāja Valdemāra Šusta (1929-2001) „Atmiņās par nākotni” (1990) uzsvērts tautasdziesmu, audumu un adījumu rakstu svarīgums, arī lauku sētu arhitektūra kā latviskās identitātes apliecinājums. Šusta latvju sētas romantizēšana, šķiet, ir vairāk pienesums kultūrvēsturei nekā arhitektūras teorijai.

Eiropas 19. un 20.gs. mākslas pasaulē pazīstamo mākslinieku manifestu tradīciju turpina sešu latviešu arhitektu grupas *Māja* publicētais „Centra manifesti” (1991.VII), kur noliegta arhitektūra kā *tikai spēle ar formu* un izvirzīts priekšnoteikums sakārtotai dzīvei, proti, jebkuras telpas izveides pamatā jābūt *kosmiskai sajūtai*. Autoru uztverē katra būve ir *rituāls un svēts pasaules radīšanas akta atkārtojums*, kam pamatā 1) centra esamība, 2) darbības spēka virziens ar debess pušu un kosmisko spēku līnijām, 3) telpa kā noteikts darbības lauks, 4) piramīdas forma kā ideāla telpa un 5) laiks kā viena no telpas dimensijām. *Mājas* proponētais jēdziens par *kosmiskā spēka līnijām, kuras tauta sauc par āderēm*, liekas, varētu būt seno ķīniešu *feng ūi* ticējumu latviskota versija.

Grāmatu noslēdz Artūra Damrozes (1910-2002) 1959. gadā dotā atbilde uz jautājumu, kādēļ viņš iestājies Latviešu Arhitektu biedrībā? Kopš 1944. gada, dzīvodams Vācijā un ASV, viņš pārstāv to latviešu arhitektu paaudzi, kas iesāk augstāko izglītību Latvijā, bet profesionālā brieduma gadus pavada ārzemēs. LAB arī ārpus Latvijas veicinot *jaunas atziņas un idejas rītdienas veidošanai – jaunajai paaudzei*.

Šo rindu autoram mākslots izliekas satura rādītājā redzamais sadalījums – arhitektūras valoda, nacionālā jeb reģionālā identitāte, jaunā un vecā attiecības, arhitektūras sociālie uzdevumi un mājoklis, un arhitektu

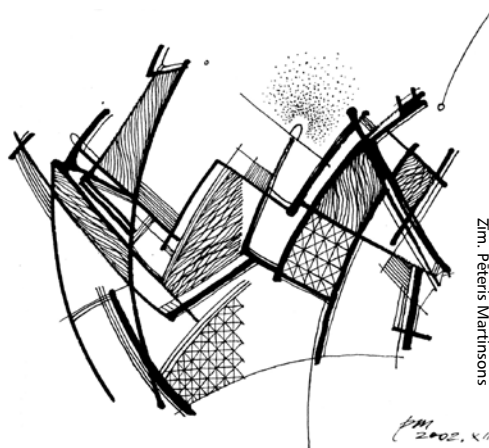
profesija. Viela būtu pārskatāmāka, ja raksti sagrupētos vēsturiskā secībā: sākuma gadi latviešu arhitektūras attīstībā, politiskie iespaidi latviešu arhitektūras veidošanā pirms un pēc II Pasaules kara, un attīstība Atmodas un neatkarības atjaunošanas gados.

20.gs. modernās arhitektūras veidošanās notiek industrializācijas attīstības iespaidā. Pēcmodernisma stils savukārt ir pretreakcija modernisma estētiskajiem trūkumiem un pārspilējumiem, arī atgriešanās pie tradicionāliem stiliem jaunā skatījumā. Arhitektūras virzienu 21.gs. sākumā varētu dēvēt par otro jeb nobriedušo modernismu, kura jaunā estētika balstās uz celtnu tehnoloģiju, skaitļotāju zinātnēm, dabas resursu saglabāšanu, arī uz globālās saimniecības uzplaukumu (vismaz līdz 2008. gada vidum). Ja 20.gs. sākumā latvieši var lepoties tikai ar nedaudziem arhitektiem, gadu gaitā viņu skaits ir apbrīnojami pieaudzis. Šodien, salīdzinājumā ar krietni lielākām tautām, latviešu un latviešu izcelsmes arhitektu skaits proporcionāli, liekas, ir viens no augstākajiem. Daži mūsdienu arhitekti ir ieguvuši plašu ievēribu un daudz panākumu gan Latvijā, gan ārpus tās. Kā nesen notikušie arhitektūras konkursi Latvijā liecina par latviešu arhitektu spēju sacensties pat ar izcilākajiem kolēģiem Eiropas mērogā.

Lasītājiem grāmata *Latviešu arhitektu teorētiskie raksti un manuskripti 20. gadsimtā* dod ieskatu gan latviešu arhitektūras agrīnajā attīstībā, gan arī nacionālās identitātes elementu celtnieciskajos meklējumos.

Vitolds Vītols

Brīvās profesijas latviešu arhitekts Mag.arch. Vitolds Vītols ir autors celtnēm ASV ziemeļaustrumu apgabala astoņās pavalstīs. Dzīvo Bostonas apkārtnē, ir bijis aktieris un administrators Amerikas Latviešu teātra Bostonas ansambli.

Zīm. Pēteris Martinsons

PAR LATVIJAS PASTMARKĀM

Robert Fearnley. *The Latvian Issues*. Bristol: SilverWood Books, 2008. 180 lpp.

Roberts Fērnlis jau sen ir izrādījis interesi par latviešiem. Ir iznākušas grāmatas ar viņa un Veltas Sņikeres angļiski tulkotiem Andreja Egliša un Zinaīdas Lazdas dzejoļiem, viņa tulkotas latviešu burvju pasakas (ar Maijas Tabakas ilustrācijām), arī vairāki Eduarda Freimaņa romāni. Grāmatu par Latvijas pastmarkām viņš sācis sastādīt jau 1972. gadā, balstoties uz materiāliem angļu Nacionālās filatēlistu biedrības (National Philatelic Society) bibliotēkā. Sākotnējo ieceri izdot visaptverošu darbu par Latvijas pastmarkām autors atmetis, tās vietā koncentrējoties uz vēsturiskiem apstākļiem, kādos tās izdotas, un kas uz tām attēlots. Bet tā kā grāmatā, diemžēl, aprakstīto pastmarku attēli neparādās, zinātkāram lasītājam līdztekus ieteicams lietot kādu no pasaules pastmarku katalogiem (amerikāņu *Scott's*, angļu *Gibbons* vai vācu *Michel* gadskārtējos sējumos). Latvijas pastmarku attēlus var skatīt arī interneta lapā www.latvianstamps.com, ko veidojis Atis Blāķis.

Piedevām autors sniedz dažādus tehniskus datus, kas pasaules katalogos parasti neparādās, tostarp lokšņu formātus, metienus, mākslinieku vārdus, atsevišķo marku izdošanas datumus – ja kāda sērija nav izdota vienā laikā, kā arī zobojumus – ja vienā sērijā tie ir atšķirīgi. Derīga informācija speciālistiem! Vienlaikus jāizsaka brīdinājums – Fērnlis dotā informācija reizēm atšķiras no citur atrodamiem datiem, piemēram, arī no tās, kas atrodama pastmarku tirgotāja Kārļa Kezbera (Stereo Stamps) 1979. gadā izdotajā Latvijas pastmarku katalogā. Rodas arī tādi jautājumi, uz kuriem līdz šim laikam absolūti uzticamu atbildi nav, piemēram, par pašām pirmajām Latvijas pastmarkām – ar Anša Cīruļa zīmēto saulīti. Tās ir vienreizējas un slavenas, jo iespīestas uz aptuveni 80 vācu armijas karšu mugurpusēm. Šī jautājuma pētītāja Apsīša (William Apsit) rezultātus (www.apsit.com/mapstamp.htm) Fērnlis savās karšu uzskaitēs un aprakstos nav izmantojis, tā vietā atsaucoties uz dažiem citiem avotiem, piemēram, ļoti ražēnā un plaši pazīstamā filatēlista Melvila (F. J. Melville). Kā Apsītis, tā arī Fērnlis atzīst, ka viņu uzdotās informācijas pareizība nav absolūti pierādīta. Tādēļ arī nepārsteidz datu nesakritība karšu sarakstos.

Fērnlis ir tendence romantizēt vēstures norises. Piemēram, latviešu strēlnieku astoņi pulki vieni paši esot nosargājuši frontes

daļu Latvijā pret veselām divām vācu armijām. Varbūt tulkošanas misēkļu dēļ Pagaidu Nacionālo padome (kas sanāca Valkā 1917. XI, vēlāk Petrogradā un Rīgā) un Tautas Padomi (kas 1918. gadā proklamēja Latvijas valsti), nosauktas vienādi – *Provisional Latvian National Council*, autoram pašam varbūt neapzinoties starpību. Ir arī kļūdas. Tiesa, Zigfrīds Meierovics panāca Latvijas *de facto* atzīšanu no Anglijas puses nedēļu pirms valsts proklamēšanas, bet ne jau 11. decembrī! 63. lpp. Latvijas armijas pretuzbrukums pret Bermonta spēkiem Daugavgrīvas cietoksnī ar angļu un franču kara kuģu artilērijas atbalstu sācies 16. oktobrī 15 minūtes pēc dienas vidus. Toties 117. lpp. tas noticis dienu agrāk. Edgars Andersons *Latvijas vēsturē 1914-1920* savukārt norāda, ka sabiedroto karakuģi atklājuši uguni 15. oktobrī pulksten 13.15, lai latviešu vienības spētu sekmīgi pārcelties Daugavai. Un tad vēl šāda nesaņirgīga vārdkopa: *jaunā valūta bija vērtā tieši divreiz vairāk nekā vecā, t.i., 50 kapeikas = 1 santīms, 1 rublis = 2 santīmi, 50 rubļu = 1 lats*. Tam pievienojas problēmas ar mūsu diakritiskajām zīmēm un arī ar vietvārdiem. Vietām lietots vārds Tartu, bet citur Terbata, kas nelatviešiem neko nenozīmē. Tāpat par Raiņa dzimšanas vietu – „at Varslavani”, kas, kā zinām, ir lauku māju nosaukums.

Vērtīgi ir diezgan izsmelošie apraksti par apstākļiem, kādos radušās dažādās marku sērijas, piemēram, Smiltenes un Elejas provizorisks izlaidumi un viena it kā Baltkrievijas militāriem spēkiem domāta sērija. Interesants ir stāsts par pirmo, īsu laiku Jelgavā pārdoto marku sēriju, ko radījis Bermonta ģenerālis (un pastmarku krājējs) Dāvidovs, uzspiežot Jelgavā apķīlātajām Latvijas markām apli ar pareizticīgo krustu. Tas Dāvidovam personīgi un viņa adjutantam prasījis pāris dienas, jo pārdruku viņi katrai markai uzspieduši atsevišķi ar roku. Rīgas atbrīvošanas piemiņas markas esot izdevusi Niedras valdība savās pēdējās valdīšanas dienās. Tās tika lietotas arī pēc tam, tāpat kā Niedras laikā turpināja lietot Tautas Padomes (Ulmaņa valdības) izdotās markas. Vēl kuriozāki ir izdošanas datumi pēdējai pirmskara neatkarīgās Latvijas sērijai ar mazo Latvijas ģerboni, ko sāka izdot 1940. gada janvārī, tātad Ulmaņa valdības laikā. Bet divas pēdējās vērtības (30 un 35 santīmu) iznāca tikai augusta otrajā pusē – kad Padomju Savienība bija jau žēlīgi uzņēmusi Latviju savu republiku saimē. Tām oktobrī sekoja jaunā ģerboņa pastmarku sērija ar sirpi un āmuru un valsts apzīmējumu *Latvijas PSR*, bet vēl vienmēr ar vērtībām latos un santīmos. Tikai 1941. gada janvārī Latvijas pasta

iestādēs sāka pārdot PSRS markas.

No Fērnlīja arī uzzinām, ka ārzemju filatēliskās preses vērtējumi par Latvijas markām bieži bijuši stipri negatīvi. Bijušas aizdomas, ka markas izdotas lielā mērā krājēju izmantošanai – naudas pelnīšanai. Tās bijušas pamatotas 20. gados – līdz pat 1933. gadam. Tai laikā Latvijas pasta piemiņas marku sērijas laida klajā mazos metienos, kas pasta iestādēs bijušas pārdošanā dažkārt tikai dažas stundas. Dažos gadījumos gandrīz viss metiens tūlīt pārdots kādam pastmarku tirgotājam. Ar labdarīgiem mērķiem domātajām piemaksām pārdošanas cena nereti daudzkārt pārsniedza nominālo pasta vērtību. Kopš tam citas valstis ir darījušas to pašu daudz lielākā apmērā, bet toreizējie Latvijas pasta paņēmieni Latvijai slavu necēla.

Jānožēlo, ka dažas ievērojamas markas Fērnlījs nav pieminējis, piemēram, reto, kļūdas dēļ divu santīmu markas krāsās iespiesto viena santīma LTAB marku, un arī retās 1938. gadā izdotās grāmatiņas. Nepieminēts palicis fakts, ka no pasta arhīva izlaupītas dažādas nezobotas loksnes ar markām, kas pastā tikušas pārdotas tikai zobotas. Rezultātā šīs nelikumīgi izplatītās pastmarkas vēl tagad diezgan bieži parādās tirgū. Tāpat nepieminētas palikušas Latvijā lietotās Igaunijas pastmarkas, kas dzēstas ar Latvijas vietu zīmogiem Brīvības cīņu laikā, kad Ziemeļvidzemes vienu daļu kontrolēja igauņu armija. Vērts arī atzīmēt, ka no tā laika, kad Palanga vēl nebija atdota Lietuvai, var atrast agro izlaidumu Latvijas markas ar zīmogu *Palanga/Latvija*. Autors apraksta Otrā Pasaules kara vācu okupācijas laikā Latvijā lietotās Vācijas pastmarkas ar Hindenburga un Hitlera attēliem, kā arī Hitlera markas ar pārdruku OSTLAND, bet nemin vācu iestāžu lietotās Vācijas markas ar kāšu krustu ozollapu vainagā un uzrakstu *Dienstmarke/Deutsches Reich*. Noslēdzot šo apskatu, jāizsaka protests Fērnlīja pašās beigās teiktajam, ka pēdējās *neatkarīgās Latvijas* pastmarkas iznāca Kurzemē 1945. gadā. Firera dzimšanas dienā izlaistās markas ar Hitlera attēlu un pārdruku KURLAND gan nav pareizi piesiet neatkarīgajai Latvijai.

Grāmata varētu kalpot kā *The Latvian Issues* pirmais uzmetums, par ko Robertam Fērnlījam pienākas atzinība un pateicība.

Juris Raudseps

Juris Raudseps nodarbojies ar filatēliju jau bērnības gados Rīgā. Elektroinženierzinātņu maģistrs. Strādājis NASA, arī iestādēs, kam sakars ar amerikāņu transporsistēmu.

PAR VENTSPILI 1944. UN 1945. GADĀ

Inese Aide. *Vētra liedagā*. Talsi: Aleksandra Pelēča lasītava, 2007. 124 lpp.

Laikrakstus, kas sniedz ziņas par aktuāliem dienas notikumiem, cilvēki aizmet mēsainē. Toties notikumu atsaukšanai atmiņā tie ir nepieciešami rakstītājiem, tādiem kā Inese Aide, kura dzimusi vairāk nekā 20 gadu pēc II Pasaules kara un strādā Ventspilī Herberta Dorbes muzejā *Senču puteklī*. 1944. un 1945. gadā Ventspilī un Ventspils apriņķī pieredzēto notikumu pārstāstīšanai aplūkojamā grāmatā *Vētra liedagā* viņa plaši lietojusi vietējo muzeju materiālus, bagātīgi citēdama laikrakstus *Tēvija* un *Ventas Balsis*, arī maz zināmo *Laika Balsi*, kas iznāk *Tēvijas* vietā Kurzemē no 1945. gada 1. līdz 8. maijam, t.i., vācu kapitulācijai. Salīdzinādama trīs Latvijā un trīs trimdā radušos literārus darbus – divas dzejas, divas lugas un divus romānus – autore skaidro vēsturiskos notikumus rakstnieku mērķu, stilistisko un psiholoģisko iezīmju un režīma uzlikto ierobežojumu gaismā. No dzējām izvēlēta Annas Dagdas „Pēdējā laiva” un Skaidrītes Kaldupes „Dzimtenē”, no lugām – Mārtiņa Ziverta viencēliens *Pēdējā laiva* un Gunāra Priedes *Centrifūga*. Anna Dagda un Mārtiņš Ziverts devušies pāri Baltijas jūrai uz Zviedriju vienā laivā, kas bijusi viena no pēdējām. Salīdzinātie romāni ir arī Zviedrijā nonākušās Ingridas Vīksnas (kopš 1953. gada Kanādā, kur šimbrīžam viņa vada aviāzi *Latvija Amerikā*) *Mums jābrien jūrā* un Arvīda Grīguļa *Kad lietus un vēji sitas logā*. Ņemot vērā autore norādījumu, ka Grīgulis vienīgais no minētajiem autoriem pats tolaik nav bijis Kurzemē, gandrīz komiska izklausās piebilde: *līdz ar to darbam* [Grīguļa darbam – A.L.] *pietrūkst tā dvēseliskuma, kas atrodams notikumu aculiecinieku – Ziverta, Priedes un Vīksnas darbos* (106).

Patriotisms, neatkarīgās Latvijas ideja pastāvēja pusmūža un vecāka gadagājuma trimdinieku apziņā (..) 1991. gadā savā dzimtenē atgriezušies vairāki trimdinieki (79) – šī vārdkopa liek domāt, ka autore neko nezina par tiem trimdā dzimušajiem, kuri tagad dzīvo un strādā Latvijā. Ziverta lugā autore iedziļinājusies, lai izziņātu visu *patiesību par līdzcilvēkiem* (84). Tas gan līdz šim vēl neviens nav izdevies... Tad vārdkopa: *...sākumā tiešām bijusi doma pasargāt no briesmām inteliģenci*. (..) *Tāču* (..) *uz Gotlandi braukt gribētāju saradušies daudz*, [tāpēc] *iespeju robežās vesti visi* (80). Kam gan, ņemot vērā toreizējos apstākļus, bija spējas noteikt,

kuriem dodama priekšroka?

Positīva parādība ir grāmatu izdošana „provincē” un privātpersonu finansiāls atbalsts, konkrētajā gadījumā Veltas Ainas Ausmas Krauleres.

Anita Liepiņa

Anita Liepiņa tulko latviešu literārus darbus angļiski. Dzīvo Kanādā.

„VĒJAZAĶU” ATVASE PAR SAVU TĒVU

Thomas von Vegesack. *Utan hem i tiden*. Stockholm: Norstedts Förlag, 2008. 192 lpp.

1918. gads pieskaitāms aizraujošākajiem un sarežģītākajiem mūsu vēstures posmiem. Pat fantastiskākās Holivudas filmas nespētu attēlot visus negaidītos pagriezienus. Tos aprakstot, uzmanība jāpievērš ne tikai notikumu gaitai, bet arī dzīves stāstiem!

Ar vienu šādu stāstu esmu iepazinies Tomasa von Fegesaka grāmatā par viņa tēvu Arvedu – *Pasaule bez mājām*. Šajā dziļi personiskajā darbā Zviedrijā pazīstamais autors un leģendārais grāmatu izdevējs cenšas izprast un izskaidrot tās pārvērtības, kas skāra Baltijas jūras telpas austrumu krastu.

Kas tik īpašs Arveda von Fegesaka dzīves stāstā? Tas atklāj, ka pasaule tai laikā nestāvēja tikai no lepniem uzvarētājiem un sarūgtinātiem zaudētājiem, bet arī no indivīdiem, kuri, šķiet, neieklāvās nevienā grupējumā. Par Vējazaķiem, kā latvieši šo ģimeni iesaukuši, ir sarakstīts ne mazums. Šis stāsts izceļas ar neievēroto nepamānīto – kā tas attēlots laikmeta liecībās, vēstulēs, ko Arveds rakstījis savai sievai.

Arveda dzīve satur īsu mūsu apvāršņu vēsturi ar visām pretrunām. Dzimis 1880. gadā Valmierā pāris mēnešus pirms cara Aleksandra otrā slepkavības. Pateicoties nevis lieliem īpašumiem vai bagātībām, bet gan fon Kampenhauzena ģimenes sociālajiem tīkliem, viņam izdodas izstudēt par ķīmiku Tērbatas universitātē. Tērbatā viņš arī piedzīvo sadursmi starp jaunajiem un vecajiem laikiem. Vienu brīdi Livonijas korporācijas biedru pulkā paukojās, nākamajā noskatījās, kā Piekta gada revolūcijas vardarbības vilņi nogalina viņam tuvus cilvēkus.

Sekodams savam profesoram, Arveds nonāk Vācijā. Brīdi viņš mētajas starp Getingenu (Göttingen) un Tērbatu. Tad kāda radnieka kāzās satiek zviedrieti Ingu un nolemj, ka savā dzīvē daudz ko upurētu, ja tikai izdotos nonākt mierīgajā Zviedrijā. Satiekas ne tikai abi Baltijas jūras krasti. Arī divi pasaules skati. Inga ar neiecietību noraugās uz baltvāciešu patriarchy sabiedrības un ģimenes struktūru. Par spīti iecerēm, Arveds, izrādās, nevar pamest Baltijas jūras austrumu krastu. Viņš kļūst par kūdras pētniecības speciālistu šodienas Igaunijas teritorijā un nodarbojās ar to, ko mēs sauktu par alternatīviem enerģijas avotiem. Drīz vien viņu iesauc krievu armijā, un, karam sākoties, kā baltvācu virsnieks karo pret Vāciju. Kara gaitās viņš izceļo Prūsijas nostūrus, gluži vai neticamā veidā uzturēdams sakarus ar sievu. Situācijai saspindzinoties, viņa lojalitāte mainās. Reizēm viņš atbalsta vācu centienus, reizēm arī igauņu, retāk latviešu. Galvenais ir nosargāties pret pārmaiņām vecajā, ierastajā pasaules kārtībā, neskatoties, kas pie varas. Boļševiki viņu saņem gūstā, bet pēkšņi Tērbatu ieņem igauņu spēki un rodas iespēja cīnīties pret boļševikiem. Arveds brīvprātīgi pievienojas Igaunijas bruņotajiem spēkiem.

Neatkarīgajām valstīm nodibinoties, Arveds pieņem Latvijas pavalstniecību, sieva, kas tai brīdī ir Igaunijā – Igaunijas. Taču uzticības kādai drošai nākotnei savā dzimtenē, ko dziļi mīl, vairs nav. Viņš pārceļas uz Zviedriju, atsakās no Latvijas pavalstniecības un nododas pētniecībai, sēdēdams dziļi Vermlandes mežos Munkforsā, attīstīdams pasaulē pazīstamajam Udenholmas uzņēmumam arvien izturīgāku un rūdītāku tēraudu. Pateicoties Arveda izgudrojumam, Udenholmas uzņēmums izstrādāja žileti, ar kuru tas iekaroja pasauli. Pats Arveds pētīja un uzturējās savā dārzā, kas laikam viņa sirdī aizstāja Lielvidzemi, pēc kuras viņš ilgojās un kurai viņš savā būtībā tik ļoti būtu gribējis kalpot.

Munkforsā Arveds nonāca debess valsts priekštelpā, bet tajā jutās vientuļš. Paša bērniem viņa pasaule palika sveša. Gādāsim, ka ar mums nenotiek tas pats.

Jānis Krēsliņš jun.

Kultūrvēsturnieks Dr. Jānis Krēsliņš strādā Zviedrijas Karaliskajā bibliotēkā. Skat. *Diena* 2008.4.XI.

TAS 1809.GADS

Robert Schweitzer. *Finnland, das Zarenreich und die Deutschen*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 2008. 736 lpp.

Križu un pārmaiņu gads. Tāds ir 2009.gads. Tāds bija arī 1809.gads, kas mūsos visos, pašiem to nemaz īsti neapzinoties, atstājis dziļas pēdas. Visbiežāk 1809.gadu saistām ar plašo kara darbību, aiz kuras slēpjas Napoleona vārds. Šis kara darbības rezultātā Baltijas jūras telpu līdz šai dienai skatām rietumu un austrumu šķēsgriezumā. Par vienu no uzvarētājiem bieži vien uzskatām Krieviju, kas paplašināja savu teritoriju un nostiprināja īpatsvaru reģionā. Pie zaudētājiem parasti pieskaitām Zviedriju, kuras lielvalsts pakāpeniski dila. Tieši 1809.gadā ar Fredrikshamnas miera līguma parakstīšanu Zviedrijai bija jāatsakās no Somijas un Ālandu salu teritorijām.

Būtu tomēr aplami stāstu par 1809.gadu beigt šajā vietā. Kaut arī Krievijas ietekme Baltijas jūras telpā paplašinājās, nozīmīgākā pārmaiņa bija gluži cita un maz ievērota. Pēkšņi Baltijas jūras austrumu krastu iezīmēja Krievijai pakļautas teritorijas, kuras bija pārsteidzoši autonomas. Radās robežzona starp lielvalstīm un to interešu sfērām. Pēdējo 200 gadu tecējumā šī robežzona ir bieži mainījusi veidolu, bet savos pamatos tā nav izmainījusies. Tā ir bijusi un palikusi robežzona. Daudz dziļākas un nozīmīgākas pārmaiņas ir skārušas politiskās vienības abpus šīs robežzonas.

Par visām šīm izmaiņām un pārvērtībām pārādijies interesants rakstu sakopojums, kas trāpīgi nosaukts *Somija, cara impērija un vācieši*. Tajā vienuviet apkopotas svarīgākās vēsturnieka Roberta Šveicera atziņas par mūsu telpas vēsturi, visnotaļ 19.gs.

Dr. Šveiceram ir ķēriens vēsturi mērīt ar citu olekti nekā vairākumam vēsturnieku. Daļējs izskaidrojums meklējams viņa plašajā skatījumā. Viņš pārliecinoši pārvalda 19.gs. Somijas, Krievijas, Zviedrijas un Igaunijas, Lielvidzemes un Kurzemes vēsturi. Šīs zināšanas viņam paver gluži svaigu skatu uz šo interesanto robežzonu un tās attīstības gaitu. Šīs zināšanas ļauj mums raudzīties pāri robežām un saredzēt kopsakarības.

Vēsturnieka Šveicera plašajā ceļojumā daudz pieturas punktu. Te vietā izcēlt divus. Pirmkārt, Šveicers bieži atgriežas pie visdažādāko aprindu Somijā un baltvāciešu Igaunijā, Lielvidzemē un Kurzemē prasībām pēc autonomijas. Somijā autonomijai pamatus meklēja

struktūrās, kuras bija izveidotas zviedru valdīšanas laikā un skāra visus Somijas hercogistē mītošos iedzīvotājus – somiski, zviedriski un vāciski runājošos, baltvācieši atsaucās uz privilēģijām, kas tieši viņiem piešķirtas kā grupai. Viens no šīs robežzonas pamatiem bija tās autonomija. Reizēm līdzīga, reizēm tik atšķirīga.

Otrkārt, Šveicers ļoti dzīvi attēlo baltvāciešu nozīmi robežzonā. 1809.gadā Somiju apvieno vienā teritorijā. Līdz tam Somijas austrumu teritorijās, kas pēc Nīstades miera 1721. gadā bija pakļautas administratīvi tiem pašiem nosacījumiem kā Igaunija un Lielvidzeme, izšķiroša loma bija baltvāciešiem. Šveicers rāda, kā 1809.gada notikumi Somijas hercogistē izraisa pārmaiņas sabiedriskajā dzīvē, un kaut arī baltvācieši ieņem nozīmīgas vietas jaunās hercogistes varas struktūrās, to pasaules skatu modernizē un pārvērš jaunā veidolā. Laiks, kurā varēja atsaukties uz kādai grupai piešķirtām privilēģijām, bija pagājis. Privilēģijas tagad vairāk saistījās ar funkcijām.

Arī šodien, lai neieslidētu vēl dziļāk purvā, privilēģijas biežāk derētu saistīt ar funkcijām, nevis, kā esam to darījuši, ar individiem un īpašām grupām. To mums māca arī 1809. gads.

Jānis Krēsliņš jun.

CEPURI NOST IGAUŅIEM!

Journal of Baltic Studies (JBS), XXXX/1, March 2009. Association for the Advancement of Baltic Studies (www.balticstudies-aabs.org)

JBS iepriekšējā laidienā – galvenokārt par pieminekļiem un piemiņu Igaunijā – varēja labi samānīt igauņu zinātnieku augsto kompetenci, arī zināmu augstprātību attiecībā uz igauņu politikas procesiem. Sā vai tā, igauņi (ar savas Izglītības un zinātņu ministrijas finansālo atbalstu) nu jau labu laiku dominē ar rakstiem mūsu baltiešu studijām veltītajā un akadēmiski ļoti nozīmīgajā izdevumā. Latvieši šīs iespējas spodrināt savas zinātnes un valsts tēlu nu jau vairākus gadus, ar nožēlu jākonstatē, izmanto daudz mazāk.

Šis *JBS* ir speciālizdevums par Igaunijas sasniegumiem t.s. pārejas perioda 20 gados. Tā nebūt nav propaganda, bet Tartu U. profesoru Marju Lauristinas (marju.lauristin@ut.ee) un Pētera (Peeter) Vihalemma ([70](mailto:peeter.</p></div><div data-bbox=)

vihalemm@ut.ee) sastādīts izcilu un rūpīgi nostrādātu pētījumu krājums. Gan saturs, gan tehnisko veikumu ziņā tas dara godu igauņiem un Igaunijai. Jāpiebilst, ka mūsu igauņu kolēģu izmantotajā bibliogrāfijā pavisam maz redzam latviešu vai lietuviešu avotus. Recenziju nodalā toties kritiski un vienlaikus precīzi uzrādītas citu zinātnieku darbu kļūdas un nepilnības. Salīdzinot ar pārmaiņu procesiem Latvijā un Lietuvā, kopumā žurnālā ievietotie raksti liecina par fundamentālām atšķirībām, piemēram, uzņēmumu privatizācija Igaunijā tika īstenota atklātākos un valstij izdevīgākos procesos.

Pieņemu, ka ne visiem interesēs iedziļināšanās pētījumu tematos. Tādēļ šoreiz iepazīstināšu JG lasītājus ar visu septiņu rakstu autoriem un viņu izvēlētajiem tematiem: 1) Lauristinas un Vihalemma pētījums ir par politiskām un ekonomiskām pārmaiņām kopš neatkarības atjaunošanas; 2) Pille Runnele, Pille Prülmanne-Vengerfeldta un Kristina Reinsalu apcer igauņu „lielo lēcienu” informācijas tehnoloģijas apgūvē; 3) Veronika Kalmuse, Margita Kellere un Maie Kisele sniedz dažādu paaudžu un etnisko nogrupējumu patērētāju profilus; 4) arī par patērētājiem, konkrēti, par viņu prioritātēm un raksturīgām īpašībām sadzīvē un tirgus saimniecībā raksta Mārja Lohmus, Marju Lauristina un Eneli Sirmane; 5) Trīne Vihalemma un Veronika Kalmus savukārt apcer krievu minoritātei raksturīgas īpašības; 6) Külliki Korta pievēršas attiecībām starp etniskiem nogrupējumiem Igaunijā; 7) Martins Ehala atgriežas pie iepriekšējā JBS daļējā temata, proti, „bronzas karavīra” pieminēja nozīmes igauņu identitātes jautājumā. Visi minētie rakstu autori – mācībspēki un pētnieki – pārstāv Tartu Universitāti.

Recenzētas ir trīs pērnā gadā klajā laistas grāmatas – David. J. Galbreath, Ainius Lašas & Jeremy W. Lamoreaux. *Continuity and Change in the Baltic Sea Region: Comparing Foreign Policies* (Ausra Park, Simmons College, Boston MA); Ann-Sofie Dahl. *US Policy in the Nordic-Baltic Region: During the Cold War and After* (Christopher L. Kuk, Western Connecticut State U.) un *Monumentalne konflikt: mālu, politiika ja identiteet tēnapāeva Eestis* (Maria Mälksoo, International Centre for Defence Studies, Tallinn) – pēdējā par to pašu nelaimīgo krievu bronzas zaldātiņu.

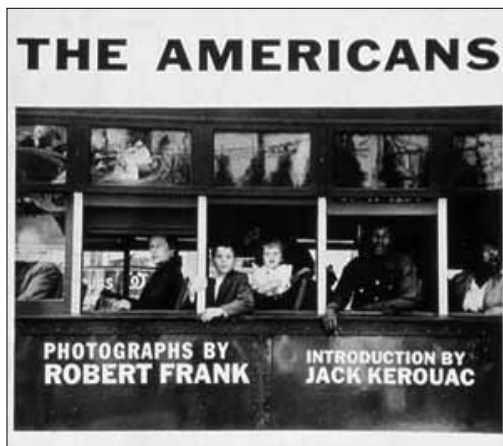
Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

NO BIRKERTA UN FRANKA LĪDZ HOPERAM

Vēstule no Čikāgas

Skatos pasta kastītē, re, labi ļaudis atsūtījuši divus rakstus, Svena Birkerta, kurš lasa Harvardas Universitātē, vada rakstniecības seminārus, ir atzīts esejists, rakstnieks, kritiķis, vārdu meistars, arī galvenais redaktors

literārajam žurnālam *Agni* (kas iznāk divreiz gadā un ko sponsorē Bostonas U.). Viņa darbs tā uz ātro izlasīt nemaz nevar. Ar savu spēcīgo piegājienu aprakstāmajai vielai autors vienkārši ņem un satracina lasītāju tā, ka tas neapmierinās tikai ar Birkerta skatījumu, bet tam pa visām varītēm ir arī jāredz/jālasa viss, par ko Birkerts rakstījis.

Šoreiz par *Agni* pērnā gada rudens numurā ievietoto Birkerta eseju „The Advertent Eye” (Vērigā acs), kas veltīta Roberta Franka kontroversiālo fotogrāfiju grāmatai *The Americans* ar pazīstamā bitniku (*Beat Generation*) rakstnieka Keroaka (Jack Kerouac) ievadu. Franks dzimis Šveicē (1924). 1950. gadu vidū iemūžinājis fotogrāfijās Savienotās Valstis. Darbu izlase vispirms izdota Parīzē (Robert Delpire, 1958) kā *Les Américains*, kam seko progresīvā amerikāņu apgāda Grove Press izdevums (1959), bet ievēribu Savienotajās Valstīs Franka darbi izpelnās tikai pērnā gada, kad Steidla izdevniecība (Göttingen: Steidl Verlag, 2008) Vācijā publicē paplašinātu *The Americans* izdevumu.

Nu jāmeklē rokā Franka grāmata. Visās apkārtējās bibliotēkās tās nav – ne Barringtonā ziemeļos, ne Šaumburgā dienvidos, ne Palatīnā ziemeļaustrumos, ne tepat tuvējā divgadīgajā Harpera novada koledžā. Laikam jau

dzīvoju tumsonīgā rajonā! Bibliotēkā Palatīnā uzzināju, ka Franka grāmata visā pasaulē atrodama 185 bibliotēkās, no tām 11 Ilinoisas štatā. Arī žurnāls *Agni* ir tikai kādās 6 vai 7 bibliotēkās Čikāgā un tās apkārtnē. Bet laikam jau būšu runājis ar bibliotekāri par Birkerta fotogrāfiju kopojuumu tik aizrautīgi, ka solījās to pasūtīt bibliotēkai un dot man tajā iedzījināties veselas trīs nedēļas. Tā nu Birkerta esejas dēļ Franka grāmata tagad ir 12 Ilinoisas bibliotēkās.

Birkerta domas „Vērīgajā acī” ir radniecīgas viņa domām par lasītajām un pārlasītajām grāmatām sējumā *Reading Life: Books for the Ages* (Saint Paul, MN: Graywolf Press, 2007): *Ir jau tā, ka ārējā uztveršana ar redzi, formālā spēja aptvert attēlu nemainās. Ikvienš, aplūkodams fotogrāfijas 1960. gadā, redzētu to pašu, ko es redzu šodien – tās pašas kompozicionālās nianse, tos pašus piedomātos paskaidrojumus. Bet šodien viena un tā paša fotouzņēmuma izraisītais atspoguļojums apziņā ir pilnīgi savādāks, it kā fons būtu kļuvis pavisam savādāks – tā Birkerts. Kādēļ? Lūk, tādēļ, ka mēs ne tikai redzam uzņēmumu, bet arī jūtam un savstarpēji sasaistām to ar mūsu pašu pieredzi. Cilvēks, kurš nodarbojas ar vizuālu izklāstīšanu, saredz pasauli savādāk, spraigāk, nekā mēs pārējie – Roberta Franka fotogrāfijas iedvesmo domāt par izmaiņām ASV pēdē-*

jos 50 gados. Redzami bērnu skati, vīriešu ateja, melnādains kurpju spodrinātājs, liels skaits kumožveidīgo elektrisko skaņuplašu spēlētāju (*jukeboxes*), benzīna pildītava, nopiesti, nobažījušies, nesmaidīgi ļaudis ielās, pie logiem, māju durvīs. Vientulības skati. Acu priekšā parādās Hopera *Naktsvanagi* (*Nighthawks*, 1942). Skaudras vientulības atainojums. Atkal skriešana uz bibliotēku. Atrodu Bostonas mākslas muzeja klajā laisto grāmatu *Edward Hopper* (Boston: MFA Publications 2007). Gan Franka, gan Hopera darbos redzams *dramatiskais „noir” reālisms*. Hopera *Four Lane Road* (Četru joslu ceļš, 1956), arī *Gas* (1942) sasauca ar Franka benzīna pildītavu Jaunmeksikas (New Mexico) pilsētiņā Santa Fe, kaut arī Hopers liekas cerīgāks, optimistiskāks.

Franks apzinās, ka vientulība var līdzināties mieram, klusumam, bet vienlaikus izolācija un vienatne var būt arī sasprindzinātība, neatrīsināts vienādojums ar nezināmiem, raksta Birkerts. To var nepārprotami sajust, vērojot Franka un Hopera māksliniecisko devumu.

Ivars Antēns

Ivars Antēns ir aktīvs Čikāgas Latviešu literārā pulciņa dalībnieks. Pirms pensionēšanās strādāja ASV Vides aizsardzības aģentūras starptautisko attiecību birojā.

Roberts Franks (Robert Frank). *Parāde Hobokenā* (Hoboken, New Jersey). 1955.

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Rolfs Ekmanis

50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks: Juris Žagariņš

121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
Juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe,
Anita Liepiņa, Andriš Priedītis,
Juris Silenieks, Juris Šlesers,
Biruta Sūrmane, Lilita Zaiķalne

Konsultanti:

Līga Gaide, Uldis Matīss, Tija Kārkla

Datormaketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Saimniecības vadītāja: Ingrīda Bulmane

23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

Ekspeditors: Guntis Liepiņš

liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim. Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Andrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI

Nr. 100 - 150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$7,-

Nr. 151 - 175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -

1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru. Sarakstu un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Latviešu biedrība Rietumaustrijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca

A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books

Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ

Letts Shop - dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN - LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

VISUAL ARTS, LETTERS, MUSIC. Voldemārs Avens is an artist of image and of word. His paintings and his poetry have achieved wide acclaim over the years in numerous exhibits and on innumerable printed pages. Our readers know him since 1966 as a frequent contributor to *Jaunā Gaita* and as a contributing editor since 1995. Reproduced here are three canvases from a retrospective exhibit of his paintings (July 16-August 23) in the Latvian National Museum of Art in Rīga. As a painter, Avens is an expressionist with abstractionist leanings, often choosing to depict traditional Latvian architectural details, witness the cover art for this issue. As a poet, Avens is known for his incisive intellect and his subtle humor, witness his poem „Freedom is the onset of constraint”, where he proclaims: *Even if you are right, every right bears a wrong, like a shorn poodle's tail...* ●● Anita Dzirnē-Irlē, contributes three poems about three regions of the U.S.: „The Middle (Plains)”, where one is *afraid to stay, afraid to flee...*, „The West (Drought)”, where one *arrives as a refugee...*, and „The East (Nearness)”, where one is *closer to home than ever*. ●● Benita Veisberga's literary musings spin off from incidents around her home – a spilled pot of garlic-spinach soup, a pair of fussing chicadees at her window, the shadow of an oleander dancing over a painting on the wall. ●● The *Völuspá* (Prophecy of the Völva, or Nordic priestess), translated from Old Icelandic into fancifully poetic Latvian by Uldis Bērziņš, tells the story of the creation of the world and its coming end. ●● Of four black and white images reproduced here two are the photographic compositions of Jānis Gleizds, introduced in an essay by Vilnis Auziņš, another is a photo portrait of poet Uldis Bērziņš by Rimands Ceplis, and a fourth is by Arnis Balčus from an exhibit titled „Amnesia” at the RMT (Rīgas Mākslas telpa), described by Laimonis Mieriņš. ●● Linda Treija reports on an exhibit titled „Latvian Dimensions, Contemporary Installations and Sculpture” at the Embassy of Latvia in Washington, DC.

REMEMBRANCES, HISTORY, MARGINALIA.

The latest installment of Eva Eglāja-Kristsonē's study of „The Dynamics of Contacts Between Occupied Latvia and the Latvian Diaspora” focuses on the years 1972-1975. During this time, the editors of *Jaunā Gaita* became embroiled in discord within the diaspora community as well as among them-

selves on the issue of the proper measure of restraint in such contacts. ●● Aspazija (1865-1943) lives! Rūta Dzenīte reports that the home of the romantic nationalist poet in Jūrmala, the seaside suburb of Rīga, has become a museum and a gathering place for all who still draw inspiration from her life. ●● Aina Siksnā writes that, although Zenta Mauriņa (1897-1978) and Jānis Rudzītis (1909-1970) seldom saw eye-to-eye in life, she sees her two larger-than-life teachers as best of friends in the afterlife. ●● Among Franks Gordons' „Snippets of memory” is a vision of himself on his father's shoulders watching the unveiling of Latvia's Freedom Monument in Rīga, fleeing the turmoil of WWII and returning to Rīga, reading Vizma Belševica's poetry in 1969 as an *anti-communist manifesto*, visiting artist Vitauts Sīmanis in Chicago in 1981, working to set straight the record of the war. ●● In his continuing memoir of DP Camp life in Alt-Garge, Germany, Uldis Siliņš waxes sardonic: *Sex? What is that?* ●● Jānis Krēsliņš Sr. comments on an interview in *Rūjienas Laiks* with actress Hilda Uršteina ●● Ivars Antēns, inspired by an issue of Sven Birkerts' literary magazine *Agni*, looks into an expanded republication of Robert Frank's once controversial, now classic book of photographs *The Americans*, originally published by Grove Press in 1959. ●● Denizens of the SVEIKS listserv discuss whether even repatriate “trimdies” can escape the economic crisis in Latvia by re-emigrating. ●● The Marginalia section, as usual, succinctly covers a vast range of cultural topics.

REVIEWS. ● Uldis Bērziņš' latest poetry book *Saruna ar Pastnieku* (reviewed by Santa Skujiņa) ● Astrīde Ivaska's poems and poetry translations *Dzeja un atdzeja* ● Aina Zemdega's collected works *Raksti* (both by Juris Silenieks) ● Anita Liepa's Central Asian travelogue *Austrumu motīvs* (Māra Stabiņa) ● Inga Ābele's novel *Paisums* (Astra Roze) ● A collection of articles on Latvian architecture *Latviešu arhitektu teorētiskie raksti* (Vitolds Vītols) ● Robert Fearnley's volume on postage stamps *Latvian Issues* (Juris Raudseps) ● Inese Aide's study of Ventspils at the end of WWII *Vētra liedagā* (Anita Liepiņa) ● Thomas von Vegesack's *Utan hem i tiden* and Robert Schweitzer's *Finnland, das Zarenreich und die Deutschen* (both by Jānis Krēsliņš Jr.) ● *Journal of Baltic Studies*, March 2009 (Gundars Ķeniņš Kings). J.Ž.